

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Markéta Benešová

Specifika rodičovství a výchovy dvojčat

Specific problems of parenting and upbringing of twins

2010

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Šturma

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 9. 4. 2010

.....
Markéta Benešová

Poděkování

Děkuji PhDr. Jaroslavu Šturmovi za laskavé a podnětné vedení diplomové práce, svým dětem Jeníkovi, Pepíkovi a Barunce za inspiraci a lásku, a celé své rodině za velkou trpělivost a podporu při psaní této práce.

Obsah

Abstrakt.....	7
Úvod.....	9
1 Teoretická část.....	10
1.1 Rodina.....	10
1.1.1 Význam rodiny ve výchově a socializaci dítěte.....	11
1.2 Výchova.....	13
1.2.1 Výchovné cíle, složky a předpoklady výchovy.....	14
1.2.2 Výchovné metody.....	15
1.2.3 Styly výchovy.....	16
1.3 Rodičovství.....	18
1.3.1 Rodičovská identita.....	19
1.3.2 Rodičovská role.....	20
1.3.3 Mateřství.....	22
1.3.4 Otcovství.....	23
1.4 Dvojčata.....	26
1.4.1 Typy dvojčat.....	26
1.4.2 Specifika početí dvojčat.....	27
1.4.3 Statistika dvojčat.....	28
1.4.4 Přístupy k dvojčatům v různých kulturách.....	30
1.4.5 Mýty o dvojčatech.....	31
1.4.6 Počátky vědeckého přístupu k dvojčatům.....	32
1.4.7 Výzkumy dvojčat.....	33
1.5 Rodičovství s dvojčaty.....	36
1.5.1 Dvojčetné těhotenství.....	36
1.5.2 Porod dvojčat.....	42
1.5.3 Období adaptace rodiny s dvojčaty na novou životní situaci....	47
1.5.4 Období budování a rozvoje rodinného života s dvojčaty.....	50
1.5.4.1 Péče o dvojčata.....	50
1.5.4.2 Psychologická a odborná podpora rodin s dvojčaty v ČR.....	53
1.5.4.3 Interakce rodičů s dvojčaty.....	54
1.6 Problematika vývoje dvojčat.....	55
1.6.1 Fyzický vývoj.....	55
1.6.2 Motorický vývoj.....	56
1.6.3 Vývoj řeči a inteligence.....	57
1.6.4 Specifika sociálního vývoje a výchovy dvojčat.....	59
1.6.4.1 Vytváření vztahu rodič-dvojče.....	59
1.6.4.2 Podpora individuality a raný vývoj identity dvojčat.....	65
2 Empirická část.....	68
2.1 Cíle výzkumu a stanovení výzkumných úkolů.....	68

2.2	Použité metody a postup sběru dat.....	69
2.2.1	Prvotní analýza problematiky.....	69
2.2.2	Dotazníky.....	70
2.2.3	Postup při sběru dat.....	72
2.2.4	Postup při vyhodnocování získaných dat.....	73
2.3	Charakteristika zkoumaných rodin.....	73
2.4	Prezentace výsledků.....	75
2.4.1	Prožívání rodičovství s dvojčaty.....	75
2.4.2	Výchovné problémy a praktiky rodičů dvojčat.....	93
2.4.3	Vytváření vztahu rodič-dvojče a podpora individuality dvojčat	98
2.4.4	Vývoj dvojčat.....	102
2.4.5	Vliv rodičovství na kvalitu partnerského vztahu.....	103
2.5	Diskuse.....	106
2.5.1	Prožívání rodičovství s dvojčaty.....	106
2.5.2	Výchova dvojčat.....	107
2.5.3	Vytváření vztahu rodič-dvojče a podpora individuality dvojčat	108
2.5.4	Vývoj dvojčat.....	109
2.5.5	Vliv rodičovství na kvalitu partnerského vztahu.....	110
2.6	Návrh programu péče o rodiny s dvojčaty.....	111
3	Závěr.....	113
4	Literatura.....	115

Přílohy

Seznam použitých zkratek

AH.....	asistovaný hatching (metoda asistované reprodukce)
AR.....	asistovaná reprodukce
DET.....	zavedení dvou embryí při IVF
DZ.....	dvojvaječná dvojčata
ICSI.....	intracytoplasmatická injekce spermie (metoda asistované reprodukce)
IUI.....	intauterinní inseminace (metoda asistované reprodukce)
IVF.....	in vitro fertilizace (metoda asistované reprodukce)
JIP.....	jednotka intenzivní péče
KDaV.....	Klub dvojčat a vícčrat
META/TESE.....	chirurgický odběr spermií (metoda asistované reprodukce)
MZ.....	jednovaječná dvojčata
PK.....	prodloužení kultivace embryí před jejich implantací do dělohy (metoda asistované reprodukce)
ROP.....	retinopatie u nedonošených dětí
SED.....	zavedení jednoho embrya při IVF
VTI.....	videotrénink interakcí

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá tematikou rodičovství a výchovy dvojčat od početí do tří let.

Teoretická část obecně vymezuje termíny rodina, rodičovství a výchova. Dále se snaží objasnit některá specifika rodičovství a výchovy dvojčat, zejména problematiku prožívání rodičovství, vytváření vztahu rodič-dvojče, specifika interakcí mezi rodiči a dvojčaty a raný vývoj identity dvojčat.

Empirická část se zabývá výzkumnými otázkami týkajícími se prožívání rodičovství s dvojčaty, výchovných problémů a praktik rodičů dvojčat, vlivu rodičovství na kvalitu partnerského vztahu rodičů dvojčat, vytváření vztahu rodičů s dvojčaty a podpory jejich individuality. Kladen je zde důraz zejména na rozdíly ve výchově a prožívání rodičovství mezi matkami a otci dvojčat.

Cílem práce bylo zmapování hlavních problémů, se kterými se rodiče dvojčat v České republice potýkají v péči a výchově dvojčat v raném období jejich života, a nastínění možností dalšího výzkumu v této oblasti.

Abstract

This work deals with the issue of parenthood and the upbringing of twins from their conception till the age of three.

The theoretical part generally defines the terms family, parenthood and education. Further on it attempts to clarify some specific features of parenthood and upbringing of twins, especially the issue of experiencing parenthood, creating a parent-twin relationship, specifics of interactions between parents and their twins and the early development of the identity of the twins.

The practical part focuses on research issues related to the experience of being a parent of twins, educational problems and practices of such parents, the impact of parenthood on the quality of a partnership between parents, creating the parents' relationship with twins, and support of their individuality.

The goal of this work was to map the major problems which parents of twins in the Czech Republic face in the care and upbringing of their twins in the early period of their children's lives and to outline possibilities for further research in this area.

Úvod

K problematice rodičovství a výchovy dvojčat mě přivedla moje osobní zkušenost, neboť jsem sama matkou nyní již čtyřletých dvojčat. Jako psycholožku mě zajímalo, jakým způsobem prožívají rodičovství ostatní rodiče dvojčat, jak přistupují k výchově a zejména k řešení problémů, které jsou s výchovou dvojčat spjaté.

Problematika rodičovství a výchovy dvojčat se v posledních desetiletích dostává stále více do popředí. V důsledku využívání metod asistované reprodukce k léčbě neplodnosti, počet nově narozených dvojčat rok od roku stoupá, a toto téma nabývá na důležitosti. V České republice se dosud výzkumu problematiky rodičovství a výchovy dvojčat téměř nikdo nevěnoval. Pokud ano, šlo ve většině případů o tzv. twin studies, ve kterých dvojčata byla primárně nástrojem pro zjišťování genetické nebo environmentální podmíněnosti určitých osobnostních vlastností, zejména inteligence. S nedostatkem výzkumů souvisí i naprostý nedostatek odborné literatury na toto téma. V zahraničí existuje celá řada výzkumů, které se týkají přímo rodičovství dvojčat. V této situaci je potřeba ověřit výsledky zahraničních výzkumů v našem prostředí, eventuálně se zaměřit na specifika rodičovství dvojčat v ČR.

Tato práce je jakýmsi prvním krokem. Jejím cílem je zmapování problémů, se kterými se matky a otcové dvojčat potýkají jak ve výchově, tak v prožívání samotného rodičovství, dále pak vymezení problematických okruhů, které by bylo užitečné dále zkoumat a konečně stanovení výzkumných hypotéz, které by bylo potřeba v budoucnosti ověřit. Vyústěním této práce by měl současně být i návrh systému odborné péče a podpory rodičů s dvojčaty, tak jak je tomu v zahraničí, a zároveň návrh systému edukace odborníků, kteří se o rodiče dvojčat od početí až do dospělosti starají.

1 Teoretická část

1.1 Rodina

Rodinu lze definovat různými způsoby, podle toho, z pohledu jakého vědního oboru na ni pohlížíme. Z **právního pohledu** je rodina nebo rodinná kolektivita základním článkem společnosti, z **pohledu sociologického** je rodina sociální institucí, z sociálně psychologického pohledu je rodina primární skupinou, **pedagogický pohled** zdůrazňuje socializačně výchovnou funkci rodiny a **pohledem ekonomickým** je rodina výrobní nebo spotřební jednotkou.

- P. Hartl a H. Hartlová (2000, s. 512) definují rodinu jako „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“.
- J. Langmeier a D. Langmeierová (1977, s. 140) charakterizují rodinu jako „*system intimních, relativně trvalých, i když dynamicky se vyvíjejících mezilidských vztahů, v jejich rámci se uspokojují biologické i psychologické potřeby všech jejích členů*“.
- J. Výrost (1998, s. 304) ve své definici rodiny akcentuje její socializační funkci: „*Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně*“.

J. Janoušek (1988) uvádí **základní znaky rodiny**:

- Rodina je **první skupina**, jejíž členem se člověk stává. Rodina nejvíce ovlivňuje jedince v období, kdy je jeho osobnost nejvíce tvárná, což v ní zanechává trvalé nerasmazatelné stopy.
- Rodina působí jako **představitelka ostatních společenských institucí** pro její členy. Pokud rodina dobře plní své úkoly, pomáhá zespolečňovat její členy.
- Rodina jako malá skupina lidí, mezi nimiž jsou **silné citové vztahy**, má možnost velmi účinně provádět společenskou kontrolu svých členů.

- Rodina zajišťuje **vyváženost mezi emocionálními potřebami a prostředky jejich uspokojování.**

Nejčastěji zmiňovanými funkcemi nukleární rodiny je funkce reprodukční, hospodářská, emocionální a socializační (Langmeier, Krejčířová, 1998).

1. **Reprodukční funkce** souvisí s plozením dětí manžely/partnery a tím se zachováním lidského rodu. Zároveň sem patří i uspokojování sexuálních potřeb manželů.
2. **Hospodářskou funkcí** rodiny se rozumí, to že rodina je ekonomickou jednotkou, která získává peněžní prostředky a určitými konkrétními způsoby je vynakládá na obživu a uspokojování většinou materiálních potřeb svých členů.
3. **Emocionální funkcí** se rozumí vzájemné poskytování emocionální podpory a uspokojování psychologických potřeb mezi členy rodiny. Těmito potřebami jsou podle Matějčka potřeba stimulace podnětů, potřeba učení a nabývání zkušeností, potřeba bezpečí a jistoty, potřeba společenského uznání, uplatnění a hodnoty a potřeba otevřené budoucnosti, životní perspektivy (Matějček, 1994).
4. **Socializační funkce** rodiny znamená to, že rodina je prvním a nejvýznamnějším socializačním činitelem působícím na lidského jedince. Zahrnuje veškeré výchovné působení rodiny na dítě, které se prostřednictvím interakce s rodiči a sourozenci učí osvojovat si různé činnosti, sociální role a mechanismy sociální regulace činností. Prostřednictvím tohoto působení se formuje jeho „Já“ a vytvářejí se zejména charakterové základy osobnosti. Dítě působením rodiny přejímá její hodnoty a normy a zprostředkovaně i hodnoty a normy společnosti.

1.1.1 Význam rodiny ve výchově a socializaci dítěte

Jednou ze základních funkcí rodiny je funkce výchovná a socializační. Výchova a socializace dítěte spolu úzce souvisejí. J. Odehnal definuje socializaci jako „*souhrn procesů vzájemné interakce mezi společností a jedincem, v nichž společnost působí na jedince tak, aby v sobě svým učením vytvořil vnitřní psychologické předpoklady, nutné k participaci ve společnosti současně jako člen společnosti i jako relativně samostatná osoba schopná řídit své jednání a odpovídat za ně*“ (Janoušek, 1988, s. 134).

Rodina se tedy významnou měrou podílí na formování osobnosti dítěte tím, že mu poskytuje modely chování, komunikace a vzájemné interakce, předává mu svůj hodnotový systém a zprostředkovává mu soustavu norem platných pro celou společnost. Tím se rodina stává hlavně v raném věku dítěte nejvýznamnějším socializačním činitelem. Tím, kdo na dítě socializačně působí jsou jeho rodiče a sourozenci. Nelze však mluvit o jednostranném působení, kde by dítě bylo čistě pouze objektem socializace. Dítě samotné tím, že je součástí interakce se svým okolím, se stává rovněž subjektem socializace a svým chováním členy rodiny ovlivňuje a formuje. Hlavním mechanismem socializace je sociální učení, které probíhá nejčastěji formou napodoby a identifikace. Jde o naprosto spontánní napodobování vzorců chování, které vede k přejímání postojů a norem rodičů. Člověk je formován a socializován celý život. Nejdůležitější pro jeho vývoj je však rané období jeho života, který tráví v rodině. V období do tří let je osobnost dítěte nejvíce tvárná. Rodina má na zdravý psychický vývoj dítěte v tomto období naprosto výlučný vliv a proto zaujímá v procesu socializace to nejdůležitější postavení.

J. Čáp (1993, s. 272) shrnuje socializační působení rodiny na dítě takto: „*Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model – model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy. Odměnami a tresty podporuje přijetí těchto požadavků a norem, jejich interiorizaci a exteriorizaci v chování dítěte. Tím dochází k socializaci dítěte v rodině, k jeho výchově. Různé rodiny vybírají z makroprostředí různé momenty – různé modely, normy způsobu života, hodnotové orientace, názory.*“

Z vývojového pohledu je socializace **proces, ve kterém se prostřednictvím interakcí dítě - rodič rodí sebepojetí a psychické „já“ dítěte.** M. Mahlerová zkoumala rané interakce dětí a jejich rodičů a na základě tohoto pozorování rozlišila několik vývojových stádií vztahu dítěte a matky. Prvopočáteční vztah matky a jejího dítěte lze označit jako **fázi normálního autismu.** Dítě v tomto období (jde zhruba o první měsíc života) ještě nediferencuje mezi sebou a matkou a okolím. Druhá fáze vývoje vztahu dítěte a matky je označována jako **normální symbióza.** V tomto období (zhruba mezi 2. a 4. měsícem) dítě ještě není schopno odlišit sebe samo od své matky, ale odlišuje mezi systémem dítě-matka a jejich okolím. Další fází vývoje vztahu dítě-matka je fáze separace-individuace, kterou lze rozčlenit do čtyř subfází. Jde o **subfázi diferenciaci** (cca 4. až 10. měsíc), během které dítě již jasně odlišuje matku od druhých lidí, svoji pozornost obrací hlavně k vnějším podnětům, exploruje okolí.

V tomto období (mezi 10. a 16. měsícem) se objevuje separační úzkost v nepřítomnosti matky. Po tomto období dítě vstupuje do **subfáze procvičování**, kdy krátkými separacemi od matky dítě začíná odlišovat sebe od matky a upevňuje si k ní svůj vztah. Mezi 16. a 25. měsícem dítě prožívá **subfázi navazování přátelských vztahů**. Dítě navazuje vztahy s dalšími blízkými lidmi a aktivně s nimi vstupuje do interakcí. Ve vztahu k matce se objevuje zřetelná ambivalence (dítě touží po permanentní blízkosti matky, zároveň se vůči ní chová hostilně). Posledním obdobím, které M. Mahlerová popsala je **subfáze individuace** nebo také stálosti objektu (25. až 36. měsíc). Mentální reprezentace matky jako objektu je v tomto období dítětem internalizována a to může začít fungovat jako samostatná bytost. Jde o „zrození psychologického já“, plnou individuaci dítěte (Mahler, Pine, Bergman, 2006). Více o vytváření identity a individuaci dítěte, konkrétně dvojčat je uvedeno v kapitole Vývoj identity u dvojčat.

1.2 Výchova

Rodiče se svými dětmi vstupují do rozmanitých interakcí a svým chováním na ně socializačně působí. Pokud jde o působení záměrné, které má jasný cíl a metody, je toto působení označováno jako výchova.

„Výchova se tradičně chápe jako záměrné a k určitému cíli směřující působení dospělých na děti s použitím určitých výchovných prostředků a metod.“ (Čáp, 1996, s. 13). Výchova tedy formuje a determinuje vývoj osobnosti dítěte spolu s dalšími faktory, kterými jsou vliv dědičnosti a nahodilých vlivů společenského a přírodního prostředí.

J. Hartl a H. Hartlová (2000, s. 680) definují výchovu jako *„záměrné, více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování, v souladu s vlivy dané skupiny, kultury apod.“*

„Výchova je záměrné působení na druhého člověka tak, aby se vyvíjel v harmonickou osobnost“ (Rozsypalová et al., 2003, s. 168). Pod pojmem rozvoj rozumí autorka hlavně vývoj tělesný, duševní a mravní.

1.2.1 Výchovné cíle, složky a předpoklady výchovy

Výchovné působení musí směřovat ke konkrétním **výchovným cílům**. Tyto cíle doznaly v průběhu historie velkých změn. Za posledních cca dvacet let došlo v naší zemi k velkému posunu od výchovy k poslušnosti a poddajnosti tak, aby je společnost mohla v průběhu života snadno ovlivňovat a ovládat je. V současnosti je cílem výchovy ve většině rodin vychovat z jedince tvořivou, samostatnou a sebevědomou bytost s dobrým vztahem k lidem, schopnou úspěšně zvládat běžné i náročné životní situace a vyrovnávat se se zátěží. Mezi jednotlivými rodinami a přístupy k výchově jsou však velké rozdíly. To záleží na mnoha faktorech, kterými jsou např. vzdělání a hodnotová orientace rodičů. Proto i výchovný cíl se může v řadě rodin lišit. Některé rodiny mohou ve výchově dávat větší důraz na rozvoj sebevědomí dítěte, pro některé může být důležitá schopnost sebezpůsobení dítěte, nebo naopak tolerance a dobré vztahy s lidmi.

M. Rozsypalová et al. (2003) vyjmenovává řadu **složek výchovy**. Jsou jimi **výchova tělesná**, která dítě směřuje k rozvoji a udržení tělesné zdatnosti, **výchova rozumová** zahrnující rozvoj řeči, získávání vědomostí o okolním světě a rozvoj kognitivních schopností, **výchova mravní**, jejímž cílem je zejména osvojení pravidel společenského chování, **výchova estetická** směřující dítě k rozvoji estetického vnímání a **výchova pracovní** vedoucí dítě k návykům pomáhat a spolupracovat s druhými a podílet se na každodenních pracovních činnostech rodiny. K uvedeným složkám výchovy by bylo možné přiřadit i **výchovu citovou** spočívající v osvojení schopnosti rozpoznávat a otevřeně a kultivovaně projevovat své emoce vůči druhým lidem.

Aby výchovné působení dosáhlo svých cílů, musí splňovat některé **předpoklady úspěšné výchovy**. Těmi jsou **zájem o člověka** (zájem o jeho starosti, radosti, o to co prožívá a jaký je), **optimistický postoj k životu** (optimismus pomáhá vychovateli úspěšně zvládnout náročné výchovné situace a dítěti dodává důvěru v sebe a své schopnosti), **trpělivost a tolerance** (respekt k jinakosti každého člověka, zejména k jeho nedostatkům) a **důslednost** (dítě pro svůj zdravý vývoj potřebuje řád, který mu pomáhá orientovat se ve vnějším světě, řád má podobu konkrétních pravidel a požadavků, jejichž naplňování je třeba po dítěti důsledně vyžadovat).

1.2.2 Výchovné metody

Výchovné metody jsou prostředky používané k dosažení konkrétních výchovných cílů. M. Rozsypalová et. al. (2003) mezi výchovné prostředky řadí vysvětlování, přesvědčování, společné vykonávání činnosti, vytváření vzorů, odměny a tresty a metodu přirozených následků. Dále může být k výchovným prostředkům řazeno povzbuzení a kladení požadavků a následná kontrola.

Vysvětlování je v podstatě sdělování informací, tedy jednosměrná komunikace od rodiče k dítěti, jehož cílem je dítěti objasnit základní pravidla a smysl konkrétních činností, postojů apod. Rodiče svým dětem vysvětlují často již od narození principy všeho, co dítě obklopuje. V některých rodinách se vysvětlování může omezit pouze na vysvětlení, proč některé věci děti nemohou dělat a jiné ano. Rodiče ve většině případů musí vysvětlovat jednu konkrétní věc dítěti mnohokrát, než dojde k jejímu pochopení a následně zvnitřnění. Pokud se rodič během vysvětlování vyjadřuje srozumitelně a adekvátně věku dítěte a jeho rozumovým schopnostem, je tato metoda použitelná ve výchově již u velmi malého dítěte. Tato metoda by měla převládat ve výchově po celou dobu, kdy na dítě rodiče výchovně působí, tedy až do dospělosti.

Přesvědčování je výchovná metoda, ke které se rodiče uchylují v případech, kdy pouhé vysvětlování nestačí. U přesvědčování by nemělo docházet k nátlaku na dítě. Měl by zde být využit jeho intelekt, emoční zkušenosti, charakter a svědomí. J. Grác (1988) v této souvislosti používá termín persuáze. „*Jde o hodnocení skutečnosti, formování nejen konitivních, ale také emočních, motivačních aspektů a formování postoje.*“ Při přesvědčování vychovatel využívá argumentů nebo otázek nutících vychovávaného k zamyšlení nad danou věcí. Tato výchovná metoda má ve věku do tří let dítěte jen omezené použití, protože vyžaduje určitou úroveň rozumových schopností, které se u takto malého dítěte teprve vyvíjí. Čím více se však dítě blíží věkové hranici tří let, je tato použitelná ve větší míře.

Společné vykonávání činností má velký výchovný efekt, zejména pokud jsou činnosti vykonávány v příjemné a otevřené atmosféře. Vychovatel má možnost sledovat činnost dítěte, posilovat jeho úspěchy a korigovat jeho chyby a to velmi přirozenou formou. Dítě má možnost napodobovat dospělého, naučit se pracovat s vlastními chybami a vytvořit si k nim zdravý postoj (to že chyby jsou v lidské činnosti přirozené a jsou zdrojem dalšího učení). V útlém věku dítěte je tato výchovná metoda velmi vhodná a pro dítě zábavná. Může probíhat prostřednictvím společné hry rodiče s dítětem nebo zapojením dítěte do činností, které běžně vykonávají dospělí (úklid, vaření, apod.).

Příklad je asi nejpřirozenější výchovná metoda, která využívá mechanismu sociálního učení nápodobou. V útlém věku jsou pro dítě vzorem osoby jemu nejbližší, tedy rodiče, sourozenci event. prarodiče, pokud jsou s nukleární rodinou ve velmi častém kontaktu. Dítě bývá ovlivňováno chováním těchto lidí, ti mu pak mohou zprostředkovat jak kladný vzor chování (pokud je v souladu se společensky uznávanými normami) nebo vzor negativní. V raném věku dítě napodobuje téměř veškeré chování svých blízkých, protože není schopné diferenciací mezi vhodným a nevhodným chováním. Pokud začne dítě napodobovat chování nevhodné, je třeba vysvětlit toto chování tak, aby na něj negativní vzor zapůsobil jako výstraha.

Odměny a tresty jsou výchovnými metodami, které je třeba používat s větší obezřetností. J. Čáp definuje trest jako *takové působení rodičů, učitelů, vychovatelů, sociální skupiny spojené s určitým chováním či jednáním jedince, které vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání a přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.*“ (Čáp, 2001, s. 253). Trestem může být zamračení, nevěnování pozornosti, pokárání, příkaz nebo zákaz. Obecně je využívání odměn výchovně efektivnější než používání trestů. Tresty mohou být fyzické nebo psychické. Fyzické trestání dětí je považováno za společensky méně přijatelné, na děti působí ponižujícím způsobem a navíc zesiluje agresivitu dětí (Čáp, 1993). Pokud se však používají mírné fyzické tresty v jinak v emočně pozitivním a dítě přijímajícím prostředí, může to být pro dítě méně traumatizující než přísné psychické trestání odepřením lásky vychovatelů. Při trestání by mělo dítě vědět, že je trestáno za konkrétní chování a trest nemění nic na vztahu vychovatele k dítěti.

„Odměna je takové působení rodičů, učitelů, vychovatelů, ale také sociálních skupin spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání a zároveň přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb, libost, radost“ (Čáp, 2001, s. 253). Odměna může být jak emočního a morálního charakteru (pochvala, projevy sympatie, kladného citového vztahu, kladného společenského hodnocení) tak materiálního. Používání materiálních odměn však není tolik účinné jako používání pochval a vyjádření ocenění. Zároveň působí používání odměn na vychovávaného efektivněji, pokud je jich využíváno nepravidelně. Odměna totiž může zevšednět a ztratit na působnosti.

Metoda přirozených následků využívá názorného příkladu, kdy vychovávaný může sledovat následek svého chování a nést za něj odpovědnost. K úspěšnému používání této

metody je zapotřebí, aby vychovatel citlivě komunikoval s dítětem byl schopný odhadnout vývojové možnosti dítěte. Tato metoda vede k úspěchům ve výchově až když je dítě schopné pochopit kauzalitu.

Výchovné metody málokdy bývají používány odděleně. Většina vychovatelů metody kombinuje tak, aby bylo co nejefektivněji dosaženo stanoveného výchovného cíle.

1.2.3 Styly výchovy

Styl nebo způsob výchovy je obecnější pojem než výchovné metody a prostředky. J. Čáp definuje způsoby výchovy takto: „*Způsob výchovy v sobě obsahuje podstatné charakteristiky záměrného a bezděčného působení na dítě. Zahrnuje postoje dospělých (učitelů, rodičů nebo jiných vychovatelů) k dětem, vzájemné emoční vztahy dospělých s dětmi, míru a způsob kladení požadavků a jejich kontroly, druh a množství odměn a trestů, celkové emoční klima či ladění v rodině*“ (Čáp, 1993, s. 336). Autor definice pod způsob výchovy řadí navíc upevněné postupy, techniky, praktiky, strategie, obecné názory na člověka, děti a výchovu, které mohou být racionálně zformulované nebo podvědomé.

Styly výchovy jsou determinovány působením zejména společenskohistorických podmínek (ekonomicko-politické a kulturní podmínky, výchovné tradice), osobními zkušenostmi a vlastnostmi vychovatelů (styl jímž byli sami vychovatelé vychováváni a jejich osobnostní charakteristiky) a vlastnostmi a zkušenostmi vychovávaných dětí a jejich chováním (dosavadní zkušenost s určitým výchovným stylem, temperament, apod.) (Čáp, 1993).

Každému vychovateli je bližší určitý styl výchovy. Ten se však může u jednoho vychovatele lišit i v závislosti na osobnosti a zkušenostech vychovávaného dítěte.

K. Lewin et al. (1939) vytvořil **typologický model stylů výchovy**. Stanovil tři styly výchovy, a to autokratický, liberální a sociálně integrační (demokratický). Autokratický styl výchovy je typický vysokou četností rozkazů, hrozeb, a trestů a malým respektem k přáním a potřebám dětí. Vychovatel, který preferuje liberální styl výchovy řídí děti pouze minimálně, neklade požadavky a pokud ano, tak nekontroluje a nevyžaduje jejich plnění. Demokratický výchovný styl je příznačný udílením menšího množství příkazů a podporou iniciativy dětí, diskusemi a příkladem vychovatele. Děti je tento styl všeobecně nejlépe hodnocen. Lewinova typologie stylů výchovy je velmi jednoduchá a názorná, její nevýhodou je přílišné zjednodušení. H. J. Eysenck se snažil nedostatky Lewinovy typologie překonat vytvořením

dvojdimenzionálního modelu stylů výchovy. Jako první dimenzi označil emoční vztah vychovatele k dítěti (kladný postoj – láska, záporný postoj – nepřátelství, zavržení dítěte, chlad), druhá dimenze vyjadřovala míru řízení dítěte (od autonomie dítěte po přísnou kontrolu). Tento model překonal J. Čáp, který nejprve vytvořil **model čtyř komponentů výchovy** (kladný a záporný komponent výchovy, komponent požadavků a komponent volnosti) (Rotterová, Čáp, 1979) a následně **model dvanácti forem výchovy**, které vznikly kombinací tří stupňů emočního vztahu vychovatele k dítěti (kladný, střední a záporný) a čtyř forem řízení (silné, střední, slabé a rozporné) (Čáp, 1993). Každý z dvanácti výchovných stylů ovlivňuje osobnost dítěte a jeho činnost odlišným způsobem.

1.3 Rodičovství

V kapitolách o rodině a výchově jsme se mimo jiné zabývali tím, jak rodina ovlivňuje lidského jedince v jeho vývoji a prostřednictvím socializace, resp. výchovy mu pomáhá vyrůst v zralou sociální bytost. Nyní se zaměříme na ty, kteří jsou za výchovu a vývoj dítěte přímo odpovědní, tedy rodiče.

Rodičem se jedinec stává v okamžiku narození nebo osvojení dítěte/děti. Z psychologického hlediska není podstatné, zda, je dítě a rodič spjat pokrevní vazbou, nebo zda si rodiče dítě osvojili. Matějček v této souvislosti uvádí, že psychologické rodičovství je více než biologické. (Matějček, 1994). Obecně bychom mohli říci, že **být rodičem, znamená vytvářet pro dítě takové psychologické a hmotné podmínky, které mu umožní zdravý fyzický, psychický a morální vývoj.** Rodičovství přináší dospělým lidem uspokojení mnoha životních potřeb, zejména potřebu o někoho pečovat a být pro někoho důležitý.

Z vývojového hlediska je rodičovství jedno z nejdůležitějších vývojových témat každého člověka. Erikson v souvislosti s touto důležitou životní etapou vytvořil pojem **generativity**. Rodič se chová generativně, neboť spontánně, z vlastní vůle a s radostí z podstaty své bytosti zplodil dítě a stará se o něj. Nejde mu tedy o blaho jeho samého ale o blaho dítěte, čím sám sebe přesahuje (Říčan, 2004).

Z. Matějček (1994) považuje za základní poslání rodičů **uspokojovat pět základních psychologických potřeb dítěte**, a to potřebu stimulace, potřebu smysluplnosti světa, potřebu bezpečí a jistoty, potřebu vlastní společenské hodnoty a potřebu otevřené budoucnosti. Založením rodiny a péčí o děti, rodič upokojuje tytéž psychologické potřeby. Následující

výčet potřeb je tedy vlastní nejen dětem, ale i jejich rodičům, přičemž lze říci, že **rodiče a děti si tyto potřeby uspokojují navzájem.**

Potřebu stimulace rodič nejpřirozeněji naplňuje přísunem podnětů přiměřeným věku, situaci a psychické a fyzické kondici dítěte. Dítě je od narození připraveno přijímat a zpracovávat různé podněty. Pro zdravý duševní vývoj je stimulace dítěte rodiči naprosto nezbytná. Pro rodiče je dítě nekonečným přísunem podnětů. Rodič se s dítětem dostává do nových situací, pozoruje vývoj dítěte, má mnoho zážitků, které by bez dítěte nemohl prožívat.

Potřeba smysluplnosti světa pro dítě znamená, že dítě potřebuje ve všem, co se kolem něj děje, vnímat určitý řád a souvislosti. Bez tohoto řádu by bylo pouze zavaleno množstvím podnětů, které by ho spíše zatěžovaly, než mu napomáhaly k jeho vývoji. Pro řadu rodičů je základním smyslem života právě mít děti a být rodičem. Rodičovstvím tedy docházejí k osobní naplněnosti.

Potřebou životní jistoty se rozumí to, že dítě potřebuje někam patřit, mít kolem „své lidi“, tedy rodiče, kteří s ním vytvářejí pevné a hluboké citové vztahy. Pouze pokud se dítě cítí jisté ve vztahu k svým nejbližším, může samostatně poznávat svět a rozvíjet se. Pro rodiče se založením rodiny taktéž naplňuje potřeba někam a k někomu patřit a tím získat pocit bezpečí právě z rodiny, jejíž je součástí. Je však nutno říci, že každý rodič se od okamžiku narození dítěte musí vyrovnávat s obavami a strachem o zdraví a život jeho dětí, což naplnění potřeby jistoty a bezpečí svým způsobem snižuje.

Potřebu vlastní společenské hodnoty pomáhají rodiče dítěti naplnit prostřednictvím přijetí, uznání a projevování lásky k dítěti. Tímto způsobem se podílí na vytváření identity dítěte, pomáhají mu přijít na to kdo vlastně je a kam patří. Rodič se tím, že na svět přivede své potomky stává společensky uznáván, neboť rodičovství má v naší společnosti velkou společenskou hodnotu. Zároveň pocítuje bezpodmínečnou lásku svých dětí, která mu dodává pocit důležitosti a nezastupitelnosti.

Potřeba otevřené budoucnosti je pro existenci dítěte i jeho rodičů velmi zásadní. Dítě se potřebuje těšit na to, co bude (v létě, až půjde do školy, až bude velké, apod.). Rodičům se prostřednictvím dětí otvírá budoucnost ve formě pokračování rodu a lidské existence. Rodiče mohou získat jistotu, že s nimi jejich děti zůstanou ve vztahu i po opuštění domova, a že se o ně ve stáří postarají.

1.3.1 Rodičovská identita

P. Hartl a H. Hartlová (2004, s. 221) definují identitu jako „*prožívání a uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních*“. Identita je tedy odpověď na vnitřní otázku člověka „Kdo jsem, kam patřím, jakou mám hodnotu pro sebe a pro druhé?“

Identita člověka se vyvíjí od útlého věku (od batolecího období), kdy dítě zvnitřňuje vztahy se svými nejbližšími, vrůstá do rodinných vztahů a uvědomuje si své postavení v něm. Do tří let mají na utváření identity jedince největší vliv rodiče a sourozenci, po třetím roce věku se přidávají vrstevníci a další dospělí, se kterými dítě přijde do styku. Zhruba mezi osmým a dvanáctým rokem věku se u člověka diferencují životní role podle pohlaví, chlapci přijímají mužskou identitu a dívky ženskou. V období puberty má vývoj identity podobu individuace a odpovědí na otázky „Kdo jsem já?“. V období adolescence se identita jedince rozšiřuje o dimenzi sexuální a erotickou. Vstupem do manželství a narozením dětí člověk přijímá svoji identitu rodičovskou. Ta výrazně souvisí s potřebou tvořit, a to zejména v biologickém kontextu, tedy plodit děti, a tím vytvořit následovnictví vlastního rodu a přesah sebe samého. Jde o již zmíněnou generativitu jakožto úkol jedince v období dospělosti. (Matějček, Dytrych, 1997). Nenaplnění potřeby biologicky tvořit může, ale nemusí vést k pocitům stagnace a osobního ochuzení (Langmeier, Krejčířová, 1998).

1.3.2 Rodičovská role

Jednou ze složek rodičovské identity je i rodičovská role, tedy role matky a role otce, které jsou spojeny s určitým chováním, které je od nich obecně očekáváno a společností přijímáno. V **ontogenetickém měřítku** se role matky i otce vyvíjí od útlého dětství. V tomto ohledu mají dívky výhodu oproti chlapcům, neboť jsou v dětství často aktivněji zapojovány do péče o mladší sourozence a je u nich všeobecně podporováno nacvičování si mateřské role prostřednictvím hry s panenkami. **Rodičovské chování** se u lidí neobjevuje až s narozením vlastního potomka. Jeho **kořeny** lze spařit již u osmiletých děvčat a devítiletých chlapců, kteří instinktivně v přítomnosti velmi malého dítěte začnou projevovat rodičovské chování (Matějček, 1994).

V **historickém kontextu** prošla rodičovská role značným vývojem. Období tzv. **tradiční výchovy** na konci 19. stol. bylo charakteristické tím, že matka, která o dítě pečovala doma, ukázňovala dítě od cca dvou let jeho věku, působila na ně autoritativně a vyžadovala

slepou poslušnost (v kojeneckém věku se však snažila upokojuvat veškeré potřeby dítěte).

Na začátku 20. stol. se v rodičovství a výchově uplatňoval **pedocentrický postoj**, který byl charakteristický liberálnějším přístupem k dítěti uznávající specifickou dětskou osobnost a světa a odklonem od přísného autoritářství rodiče.

Pro **období** druhé čtvrtiny 20. stol. byl typický **důraz na hygienu a racionální účelovost ve výchově dítěte** (matka potlačovala intuitivní rodičovské chování ve prospěch rychlého vytváření dospělých návyků u dítěte, nemohla dítě chovat, mazlit se s ním, uspávat, hrát si s ním, krmení probíhalo v pravidelných intervalech) (Langmeier, 1962).

Od 70. let 20. stol. byl dáván **důraz na potřebu vřelého citového pouta** mezi matkou a dítětem, přiměřenou stimulaci dítěte a vlastní aktivitu a iniciativu dítěte.

V **současnosti** převažuje několik přístupů rodiče k dítěti, a to **přístup tradiční**, kde dítě je ve středu zájmu rodičů, kteří jako svůj hlavní úkol vidí v naplňování potřeb dítěte, **přístup moderní**, který je typický upokojováním spíše vlastních potřeb a ambicí rodičů (mít bezproblémové dítě je jednou z nich) a **přístup hledající**, kterým se rodiče obrací k přírodě a hledají to, co je pro ně a dítě přirozené (Šulová, 2004).

Nelze si nevšimnout, že v popisu rodičovské role z historického pohledu, je ve všech obdobích zmiňována pouze role matky jako rodiče. Důvodem je fakt, že **otcovská role** byla v **historii** spojována s povinností zajistit obživu rodiny a ochránit ji proti nepříznivým vlivům okolí. Dlouhou dobu byl otec pouze představitelem autority a vykonavatelem trestů. V posledních desetiletích se tento přístup mění v souvislosti s větším pracovním uplatněním matek a nutností vyváženosti činností, které matka a otec v souvislosti s péčí o děti a domácnost vykonávají.

Rodičovská role, je tedy spjatá s rodičovským chováním. Jak již bylo řečeno, rodičovské chování se formuje v období dětství. Dítě je přímým pozorovatelem a účastníkem interakcí s rodiči. Rodič, který prožíval své dětství jako spokojené, je schopen vytvořit podmínky pro spokojené dětství i svým potomkům. (Matějček, 1994) Rodičovské postoje jsou velmi často ovlivněny přístupem našich rodičů v dětství. Rodiče jsou svým dětem vzorem rodičovského chování. Dítě, když se později samo stane rodičem, toto chování může přijmout a používat ho, nebo ho může odmítat a tvořit si vlastní vzorce rodičovského chování. V zátěžových situacích však rodič inklinuje k chování, které převzal od svých rodičů.

Pravděpodobně každý rodič chce být „dobrým rodičem“. Rodiče často uvědoměle studují množství literatury vážící se k výchově dětí. Tato literatura nabízí velké množství přístupů a rad, ve kterých se rodiče jen těžko orientují, často jsou tyto rady i protichůdné. To

může vést ke **snížené sebejistotě a důvěře rodičů ve vlastní schopnosti** vychovávat své dítě. Snížená sebedůvěra se objevuje zejména u vzdělaných a motivovaných rodičů (Lacinová, Škrdlíková, 2008). **Nejistota dnešních rodičů může pramenit z konkrétních problémů, které řeší při výchově svých dětí.** Těmi jsou dnes nejčastěji **potíže s autoritou** (neposlouchání dítěte, odmítání, agresivita, problémy ve škole, nezáměr o domácí činnosti, „tyranství“ dítěte), **nepříjemné nebo nežádoucí projevy v chování dítěte** (vztekaní, negativismus, špatný spánek dítěte, vulgarita, žárlivost na sourozence, náladovost, sobeckost dítěte, nesamostatnost, neschopnost dítěte si samo hrát, ustrašenost nebo lhaní dítěte), **obavy o správný vývoj dítěte** (obavy ze zanedbání péče o dítě, otázky správné stimulace dítěte, otázky volby škol a zájmových aktivit, obavy z negativního vlivu reklamy a médií) a **obavy a pochybnosti o vlastní rodičovské kompetenci** (přesvědčení o absenci lásky dítěte k matce, negativní pocity matky vůči dítěti, obavy z traumatizace dítěte zákazy, přesvědčení, že matka nebo otec nejsou dobrými rodiči) (Lacinová, Škrdlíková, 2008).

1.3.3 Mateřství

Jak již bylo řečeno výše, žena se na roli matky připravuje od útlého dětství. Když dozraje k rozhodnutí založit rodinu, nebo i když ji zakládá neplánovaně, přijímá roli matky, která je pak součástí její identity až do konce života (dokonce i v případech, kdy o děti přijde). Pro zralou ženu bývá porod prvního dítěte nejdůležitější životní událostí. Přijetím vlastní mateřské role se definitivně psychicky odděluje od své matky. Většina matek nachází naprosté naplnění v péči o narozené dítě, v mazlení s ním, v kojení, v sledování i sebemenších pokroků svého dítěte. Existují však i matky, pro které je přijetí mateřské role velmi náročné, zejména tehdy pokud jejich děti jsou nějakým způsobem handicapované, nemocné, nebo pokud žena po porodu trpí psychickými potížemi jako je např. laktační psychóza. Pro ženu je mateřství velkou zkouškou osobní zralosti. Je však také novou příležitostí, novým začátkem života ženy (Říčan, 2004).

Mezi matkou a jejím dítětem se vytváří vztah již v období těhotenství, kdy se žena fakticky na mateřství teprve připravuje. Již v této době prožívá své mateřství právě jako vztah ke svému ještě nenarozenému dítěti. Po jeho narození dostává vztah zcela konkrétní podobu a neustálými interakcemi mezi matkou a dítětem se tento vztah rozvíjí a prohlubuje. Matka prochází obdobím symbiózy s dítětem, které se od ní postupně odděluje a začíná prozkoumávat vnější svět. Při všech těchto činnostech je matka svému dítěti oporou

a bezpečným bodem, ke kterému se dítě může vždy vracet. Pokud o ně celodenně pečuje, je pro dítě nejdůležitější osobou na světě do té doby, než dítě začne vnímat a vstupovat do interakcí s dalšími osobami v rodině (s otcem, prarodiči, sourozenci). **Do přibližně tří let je matka pro dítě tou nejdůležitější vztahnou osobou.** Matka se tedy dostává do role někoho nenahraditelného, což může snášet někdy i s obtížemi, neboť je velmi omezena v rozsahu svých činností, zejména koníčků a práce. Po narození dítěte žena opouští svět pracovní a společenský a učí se péči o dítě a uspokojování jeho potřeb, její život s dítětem sestává z každodenně se opakujících činností typu krmení, hra s dítětem, procházky, vaření, nákupy, úklid. Hlavně po narození dítěte pečuje o dítě dvacet čtyři hodin denně, což s sebou nese i spánkovou frustraci. Matka se pokud pečuje o dítě/děti často dostává do sociální izolace, může se cítit osamělá a po čase i frustrovaná rutinními činnostmi, které v souvislosti s péčí o děti a domácnost vykonává. Matka je na počátku života osobou spíše pečující, s věkem svého dítěte se však stává osobou vychovávající, určující pravidla a hranice, osobou vyžadující, odměňující i trestající. Do tří let dítěte kvalita jejího vztahu s ním přímo ovlivňuje jednak to, zda bude dítě v budoucnosti vnímat svět jako bezpečné místo k životu, zda k němu získá důvěru, a jednak to, zda se její dítě stane autonomním jedincem, kterého neovládají pocity strachu a studu (Erickson, 1968).

Na druhou stranu je dítě pro matku velkým zdrojem pozitivních emocí. Matka se stává důležitou, protože ji dítě potřebuje. Tím může stoupat její sebehodnocení, vědomí její společenské hodnoty a pocit užitečnosti. Dítě do života matky přináší mnoho nových podnětů. Matka se v interakci s dítětem neustále rozvíjí a učí se novým věcem, obohacuje se o intimní vztah se svým dítětem a o radost z něj. Mateřství může být popudem k osobnostnímu zrání matky (Matějček, 1992).

1.3.4 Otcovství

V otázce rodičovství mají muži jistou nevýhodu v tom smyslu, že než se skutečně stanou rodiči, nemají příliš příležitostí proto, aby si roli otce vyzkoušeli a natrénovali ji, tak jak je tomu u žen. Chlapci si v dětském věku hrají spíše s auty, stavebnicemi, dětskými zbraněmi a různými technickými hračkami než s panenkami a kočárky. Nemají tedy tolik možností přijít s rodičovskou rolí do styku než v interakci s vlastními rodiči přejímáním jejich rodičovských postojů a chování. Lewinson (in Říčan, 2004) je toho názoru, že **muži jsou do**

svých třiceti (někdy až do čtyřiceti) **let málo zralí ke skutečné oddanosti k ženě a rodině, tedy i k dětem**, a že nejsou schopni žít v intimním vztahu naplněném spontaneitou, vzájemnou blízkostí a láskou. Tento badatel zkoumal psychologickou zralost mužů středního věku a vyzoroval, že právě v tomto životním období, je pro ně důležitá snaha o vyniknutí a dokazování svých kvalit, tak jak tomu bývá u adolescentů.

Být otcem v dnešní době skýtá mnohem větší množství možností, ale i nároků, než tomu bylo v minulosti. Muž, který se stává otcem má dnes možnost být účasten samotného aktu narození svého dítěte a být mnohdy prvním člověkem, se kterým dítě naváže oční kontakt. Má tedy možnost již od počátku života dítěte navázat autentický vztah se svým potomkem a dále ho rozvíjet. Otcové se v dnešní době mnohem více účastní chodu domácnosti a péče o děti. Je zde patrný značný **posun od tradičního dělení rolí v rodině**. Zatímco žena se více věnuje práci než v dřívějších letech, muži se více věnují rodině a domácnosti než dříve. Někteří otcové využívají možnosti celodenně pečovat o malé děti, zatímco jejich partnerka pracuje a plně zajišťuje finanční zdroje rodiny. **Muži jsou k péči o malé děti vybaveni stejně dobře jako ženy a pokud je třeba, jsou schopni se o dítě plně postarat** (Matějček, 1994).

Otec má zcela **nezastupitelnou roli ve formování zdravé osobnosti dítěte**. Jeho role je komplementární k roli matky. Zatímco matka se v interakci s dítětem snaží o udržení nerušené pozornosti dítěte, je s ním v neustálém očním nebo tělesném kontaktu a stará se o jeho tělesný i psychický komfort, otec s dítětem převážně experimentuje, zjišťuje co už umí a zná a podněcuje je k poznávání nového. Otec s dítětem častěji riskuje než matka. Zatímco matka je pro dítě spíše „přístavem bezpečí“, otec je pro něj jakýmsi „mostem, který vede do společnosti“ (Šulová, 2004). Z. Matějček tento fakt popisuje tak, že „*matka vede dítě k člověku a otec k lidem*“ (Matějček, 1994, s. 51). Otcové bývají na dítě náročnější než matky, mluví na ně složitějším jazykem, dávají jim úkoly, které často přesahují jejich možnosti a tím je vedou k rozvoji mnoha schopností.

Role otce je velmi podstatná při vytváření identity dítěte. Ve druhém a třetím roce dítěte si dítě vytváří vědomí rodinné příslušnosti. „*Vědomí identity, vlastního „já“ se dříve a lépe utváří tehdy, jestliže dítě žije ve vztahu trojstranném (dítě-matka-otec) než je ve vztahu pouze dvojstranném (dítě-matka), jde vlastně o jeden vztah se dvěma póly.*“ (Matějček, 1994, s. 51). Dítě díky aktivní přítomnosti otce v rodině zažívá dva takovéto dvoupólové vztahy a zároveň je svědkem fungování vztahu mezi matkou a otcem. V pozdějším věku dítěte (zhruba od devíti do dvanácti let) si dítě již samo osvojuje mužskou nebo ženskou roli a pomocí obou svých rodičů formuje své rodičovské postoje. Otcové mají nezastupitelnou úlohu při

formování identity jejich synů. Představují pro ně nejvýraznější vzor mužského chování, které synové napodobují. Otcové se chovají jiným způsobem k dcerám a jiným k synům. Se syny vstupují častěji do dynamických interakcí než s dcerami. Otcové svým chováním děti bez rozdílu pohlaví při různých hrách častěji pošťuchují a tím narušují jejich rovnováhu a nutí je přizpůsobovat se novým situacím a reagovat na dosud neznámé podněty a potíže (Labrell in Šulová, 2004). Výzkumy frankofonních autorů ukazují, že otec je významnou „attachmentovou osobou“, jeho verbální i neverbální chování v komunikaci s dítětem je silně specifické, otec výrazně ovlivňuje jazykový vývoj dítěte, vývoj pohlavní identity a způsob interakčního chování dítěte. (Šulová, 2004)

Pro to, jak otcové své otcovství vnímají a jak si vytváří jeho reprezentaci, je důležitá interakce otce s dítětem, zejména reakce dítěte na chování otce. Interakce otce s dítětem jsou jakousi nadstavbou a obohacením interakcí dítěte s matkou (Bosse-Platière et al. in Šulová, 2004). Otcovství jistě zvyšuje mužskou sebeúctu a sebepotvrzení. Stejně jako u matek je otcovství zdrojem naplnění a pozitivních emocí. (Matějček, 1992).

1.4 Dvojčata

1.4.1 Typy dvojčat

Dvojčata se podle způsobu oplodnění vajíček a jejich dalšího vývoje dělí na monozygotická a dyzygotická.

Dyzygotická (dvojvaječná, fraternální) **dvojčata** mohou vzniknout několika způsoby. Nejčastějším je oplodnění dvou vajíček, které dozrály a uvolnily se z vaječnicků během jednoho menstruačního cyklu ženy, dvěma spermii téhož muže (každé vajíčko je oplodněno jednou spermii). Takto vzniklá dvojčata jsou si geneticky podobná stejně jako běžní sourozenci, mají tedy shodných padesát procent genetické informace. Dvojčata mohou být stejného nebo opačného pohlaví. Dvojvaječná dvojčata jsou vždy diamniální a dichoriální (každé z dvojčat má své vlastní vnitřní i vnější plodové obaly, placentu mohou a nemusí mít společnou) (Strickland, 2010). V ojedinělých případech může dojít k situaci, kdy je již během započatého těhotenství z vaječnicku uvolněno a následně oplodněno další zralé vajíčko. Tomuto jevu se říká **superfetace**. Oplodnění dalšího vajíčka může znamenat, že dvojčata mohou být věkově několik dnů až týdnů od sebe, ačkoli se pak narodí v jeden den. Jiným řídkým jevem u dyzygotických dvojčat je tzv. **superekundace**, kdy se během ovulace jednoho menstruačního cyklu ženy uvolní dvě zralá vajíčka a každé je oplodněno spermii jiného muže (při existenci pohlavního styku ženy se dvěma muži v krátkém časovém intervalu). Tento jev objevil v roce 1774 Buffon, který hledal odůvodnění narození dvojčat, které byly jedno bílé a druhé černé pleti (Buffon in Pons, Frydman, 1994). Dvě třetiny všech dvojčat bývají dvojvaječná, z toho polovina je stejného pohlaví a polovina opačného pohlaví. (Ainslie, 2005)

Monozygotická (jednovaječná, identická) **dvojčata** vznikají rozdělením vajíčka oplodněného jednou spermii, a to ve velmi raném stádiu těhotenství (do dvanáctého dne). Proč se tomu tak děje zatím není známo.

Podle časnosti rozštěpení oplodněného vajíčka rozdělujeme těhotenství jednovaječných dvojčat do tří kategorií. Pokud dojde k rozdělení první nebo druhý den po oplodnění, hovoříme o **dichoriálním diamniotickém těhotenství** (obě dvojčata mají svou vlastní placentu i plodové obaly), je tomu tak asi u 30ti % jednovaječných dvojčat. Pokud k rozdělení dojde mezi třetím a sedmým dnem po oplodnění, jde o tzv. **monochoriální diamniotické těhotenství** (dvojčata mají jednu placentu, jeden vnější plodový obal a dva vnitřní plodové obaly), je tak tomu až v 70ti % případů identických dvojčat. Pokud dojde k rozdělení mezi

osmým a třináctým dnem po oplodnění, je jednočetné těhotenství nazýváno **monochiriální monoamniotické** (děti mají jednu placentu a společné plodové obaly). To se děje však velmi zřídka, pouze v cca 1 % případů jednovaječných dvojčat. Rozdělení oplodněného vajíčka po třináctém týdnu už nemůže být úplné a vede ke vzniku tzv. **siamských dvojčat**. Tento název pochází od prvních známých srostlých dvojčat Enga a Changa narozených v tehdejší Siamu (dnešním Thajsku). Přibližně 1 % jednovaječných dvojčat se rodí s touto anomálií, častěji jsou to dívky. Siamská dvojčata bývají spojena různými částmi těla (nejčastěji v hrudní oblasti – 70 %, dále pak v křížové oblasti – 18 %, v pánevní oblasti – 6 % nebo v oblasti hlavy - 1 %). Díky ultrazvukovému vyšetření, lze tuto anomálii diagnostikovat již během těhotenství, přičemž bývá následně indikováno ukončení těhotenství. Často v těchto případech dochází k samovolným potratům. Některá dvojčata lze po narození chirurgicky oddělit (Pons, Frydman, 1994).

Jednovaječná dvojčata mají identickou genetickou informaci, jsou stejného pohlaví (pokud nedojde ke genetické mutaci XY/XO, což se téměř nestává) (Mínarčíková, 2007).

V poslední době byl zaznamenán výskyt ještě jednoho druhu dvojčat, a to **semizygotických (poloidentických) dvojčat**. Ta vznikají oplodněním jednoho vajíčka dvěma spermii a jeho následným rozdělením (Pons, Frydman, 1994).

Určení zygotity ve sporných případech (jsou-li dvojčata stejného pohlaví se dvěma placentami, což může nastat u DZ dvojčat i u MZ dvojčat) probíhá v několika krocích. Při porodu jsou ohledány plodové obaly dvojčat (amnion a chorion), hodnotí se index podobnosti, následují testy krevních skupin a DNA testy (Bryan, 2004). Lze využít i test shodnosti rýhování pokožky na dlaních a palcích (Mittler, 1971).

1.4.2 Specifika počtů dvojčat

Dlouhou dobu připadal na sto porodů přibližně jeden porod dvojčat. V posledních letech (v západní Evropě a v Americe v posledních desetiletích) se tento poměr změnil až na **jeden porod dvojčat na padesát porodů**. Příčinou vyšší porodnosti dvojčat je zejména **rozvoj terapie neplodnosti** různými metodami asistované reprodukce. Léčba neplodnosti nemá vliv na počet porodů jednovaječných dvojčat, ale pouze na četnost dvojčat dvojevaječných. V ČR je za neplodné považováno asi patnáct procent párů (ČTK, 2008).

Mezi **druhy léčby** (tzv. asistované reprodukce) **mužské neplodnosti** patří nitroděložní (intrauterinní) inseminace – IUI (sperma oddělené od seminální plazmy je zavedeno v době

ovulace do dutiny děložní), in vitro fertilizace – IVF (mimotělní oplodnění vajíčka spermií a implantace embrya do dutiny děložní), intracytoplasmatická injekce spermie – ICSI (spermie je mimotělně injekcí vpravena do vajíčka), chirurgický odběr spermií – META/TESE (odběr spermií z varlete/nadvarlete), získání spermií při retrográdní ejakulaci či heterologní inseminace (využití spermií od dárce). **Léčba převážně ženské neplodnosti** je prováděna metodami IVF, ICSI, prodloužení kultivace embryí před jejich implantací do dělohy - PK, asistovaný hatching – AH (uvolnění obalu embrya s cílem snazšího uchycení embrya v děložní sliznici ženy), dárcovstvím vajíček nebo embryí (Ventruba, 2007). Při IVF je ženě zavedeno do dělohy několik mimotělně oplodněných vajíček. Dříve bylo při jednom pokusu IVF zaváděno více embryí, nyní se zavádí dvě, maximálně tři, přičemž se očekává ujmoutí pouze jednoho embrya. **Dvojčetné těhotenství po IVF** kvůli jeho rizikivosti **mnoho lékařů považuje spíše za selhání této metody** asistovaní reprodukce. Výzkum D. Koryntové a kol. z Centra asistované reprodukce při VFN Praha ukázal, že při zavedení pouze jednoho embrya (metoda SED) jsou výsledky IVF shodné jako při zavedení dvou embryí (metoda DET). V druhém případě však bylo 37,7 % těhotenství dvojčetných a 0,4 % těhotenství trojčetných oproti metodě SET, kde se vícečetná těhotenství nevyskytovala (Koryntová, et. al., 2005). Asi tři procenta z celkového počtu narozených dětí je v současnosti zplozena pomocí metody IVF, dalších sedm procent pomocí dalších metod asistované reprodukce. V ČR bylo v roce 2007 provedeno 5631 výkonů IVF. Techniky asistované reprodukce jsou úspěšné v cca čtyřiceti procentech případů (ČTK, 2008). Dvacet procent těhotenství z celkového počtu těhotenství po využití metod asistované reprodukce je dvojčetných (Rulíková, 2002).

1.4.3 Statistika dvojčat

Od roku 1950 byl ve vyspělých zemích Světa zaznamenán podobný trend v porodnosti dyzygotních dvojčat. Od roku 1950 do cca roku 1970 počet porodů dvojčat mírně klesal. Velký nárůst porodů dvojčat nastal po roce 1980. Důvodem bylo započatí využívání hormonálních léků (v roce 1960 se začal používat hormonální lék Clomiphen, o deset let později injekcemi aplikované gonadotropiny) a metod asistované reprodukce v léčbě neplodnosti (první dítě „ze zkumavky“ se narodilo v roce 1978 ve Velké Británii, první dvojčata v roce 1981) a zvyšování věku rodiček. **Od osmdesátých let** (v ČR od 90. let) **počet vícečetných těhotenství stabilně stoupá** (kromě států, které přijali politiku zavádění pouze

jednoho embrya při IVF) (Bryan, 2004).

U jednovaječných dvojčat zůstával dlouho trend v jejich porodnosti na stejné úrovni v poměru 3,5 porodu dvojčat na 1000 porodů celkem (3,5 ‰). **V devadesátých letech začal počet narozených jednovaječných dvojčat nevysvětlitelně mírně stoupat.** Některá jednovaječná dvojčata se narodila párům, které podstoupily léčbu neplodnosti, ať již byla spojena s aplikací hormonálních léků nebo IVF (Bryan, 2004).

Procento narozených jednovaječných dvojčat je po celém světě téměř stejné. Jinak je tomu však u dvojjaječných dvojčat. Nejvíce se jich rodí v Africe (cca 16 ‰ ze všech těhotenství), nejméně v Asii (cca 3 ‰ ze všech těhotenství). V Evropě je to asi 8 ‰ těhotenství. Pravděpodobnost narození dvojjaječných dvojčat roste s věkem matky (více dvojčat se rodí matkám po třicátém sedmém roce a před osmnáctým rokem věku), množstvím předchozích porodů, (pokud žena absolvovala již alespoň jeden porod, pravděpodobnost se zvyšuje, pokud již porodila dvojčata, pravděpodobnost se zvyšuje ještě více) (Strickland, 2010) s váhou matky (čím vyšší body mass index, tím vyšší pravděpodobnost početí dvojčat), ročním obdobím (nejvíce početí dvojčat připadá na červenec, nejméně na leden). Pravděpodobnost početí dvojčat také pozitivně ovlivňuje dědičnost (pokud je žena z dvojčat nebo má sourozence dvojčata, tato pravděpodobnost rapidně stoupá, dědičnost po mužské linii nebyla prokázána). Taktéž bylo prokázáno, že vyšší míra přirozených početí dvojčat pozitivně koreluje s vyššími hladinami folikulostimulačního hormonu (FSH) v krvi, která je zapříčiněna jednak podáváním léků k léčbě neplodnosti, u některých národů (např. kmen Yoruba v Nigérii) je však hladina FSH u některých žen zvýšena bez jakékoli medikace (Pons, Frydman, 2004).

V České republice byla míra porodnosti monozygotních dvojčat mezi lety 1972 a 1994 stabilní (cca 3 ‰), ovšem jedna z nejnižších v celé Evropě. **U dyzygotických dvojčat** se v této době stabilně pohybovala míra porodnosti v rozmezí 5,2 až 7,3 ‰. Pak začala růst. V tomto se vývoj míry porodnosti dvojčat liší od trendu v dalších zemích, kde byl velký nárůst míry porodnosti zaznamenán již v období 1972 – 1994. Důvodem je fakt, že v České republice se začala hojně používat léčba neplodnosti pomocí metod asistované reprodukce až v letech 1993 – 1994 (Imaizumi, 1999).

Vývoj počtu vícečetných porodů v ČR v letech 1993 až 2007 je znázorněn v následující tabulce.

Rok	Počet porodů celkem	Počet porodů dvojčat
1993	120 364	1080
1996	89 688	1034
1999	88 286	1427
2002	91 502	1502
2005	100 546	1926
2006	101 855	2115
2007	110 285	2298

(Zdroj: Porodnost a plodnost 2001 - 2005, 2006; Vývoj obyvatelstva České republiky 2007, 2008)

1.4.4 Přístupy k dvojčatům v různých kulturách

Dvojčata byla ode dávna středem pozornosti lidí na celém světě. Přístup k dvojčatům byl velmi různorodý od veskrze pozitivního, kdy byla dvojčata považována za božská stvoření až po naprosto negativní, kdy dvojčata i jejich rodiče byli odsuzováni a někdy i zabíjeni. V tomto případě bylo **narození dvojčat** považováno za **zlé znamení**, matka dvojčat byla podezírána z cizoložství, s narozením dvojčat se zejména v primitivních kulturách a v dobách strádání pojily obavy z nedostatku potravy a krvesmilství. Tak tomu bylo např. ve východní Asii, kde matka dvojčat byla obviněna z nevěry, byla považována za nečistou a vyhnána z jejího společenství. Dvojčata byla často rituálně obětována. **Vyspělejší kultury** považovaly dvojčata spíše za něco **božského či nadpřirozeného**, spojovaly je s **hojností a plodností**. Tak tomu bylo například u **Aztéků** či **Babyloňanů**. Dvojčata pro ně byli hrdinové, bojovníci, léčitelé, symbolizovala plodnost, hojnost a byla považována za potomky vody, vzduchu nebo hromu. Mezi jednotlivými kmeny indiánů byly velké rozdíly v postojích k dvojčatům. **Peruánští indiáni** jim přisuzovali božské kvality a dvojčata Apocatequila a Piqueraa uctívala jako vládce hromu a blesku. **Indiáni ze severozápadu severní Ameriky** věřili v převtělení lososů do dvojčat. Siuxové a další kmeny považovali jedno z dvojčat za dobro a druhé za zlo. **Indiáni z kmene Mohave** měli dva základní druhy představ o dvojčatech. Jednak věřili, že dvojčata jsou nebeská stvoření s nesmrtelnou duší odlišnou od té lidské, která přišla na Zem z nebe „na návštěvu“. Jejich příchod na svět je spojen s určitým počasím a meteorologickým klimatem. Mohavové zároveň věřili, že

dvojčata mají duši dříve zemřelých lidí. Věřili například i tomu, že pokud někdo navštíví dvojčata bez toho, aby je něčím obdaroval, povede to k jeho smrti. **Indiáni z kmene Navajo** neměli dvojčata v oblibě. Na jednu stranu věřili, že dvojčata přináší štěstí, protože připomínají některá z božských dvojčat objevujících se v jejich mytologii, na druhou stranu, věřili, že dvojčata vznikla z pohlavního styku ženy s dvěma muži, že budou deformovaná a nemocná, že přinesou rodině bídu a že čarodějnice jedno z dvojčat zabije probodnutím přes oční důlek a vloží tak do něj svoje zlo. **Severoameričtí indiáni** zabíjeli ihned po porodu dvojče ženského pohlaví ze strachu z možného incestu mezi dvojčaty opačného pohlaví. V **Africe** je podobně jako u Indiánů v Americe velmi rozmanitý přístup k narození dvojčat. V **Egyptě** a **Ugandě** byla za dvojče každého narozeného člověka považována jeho placenta, se kterou byli lidé dokonce i pohřbíváni. Egypťané uctívali dvojčata bohy Osirise a Osise. V **Kamerunu** příslušníci **kmene Kedjum** uctívali dvojčata, protože věřili, že dvojčata jsou v kontaktu se světem duchů, a pokud se k nim lidé nebudou dobře chovat, tak je postihne neštěstí (Diduk, 1993). **Kmen Banyoro** v Ugandě považoval narození dvojčat za požehnání ale i za zdroj rituálního nebezpečí pro jejich rodiče a příbuzné (Beattie, 1962). Mnoho kmenů se snažilo najít způsob, jak redukovat nebezpečí plynoucí z narození dvojčat. Takto například **kmen Togo** ze západní Afriky a **kmen Massajů** z východu Afriky považovali dvojčata za kouzelné děti, jejichž hlavním úkolem je prospívat své komunitě (Lash in Ball, Hill, 1996). **Kmeny Banthu** z jižní Afriky byly přesvědčeny, že dvojčata mají spojení s divokou zvěří. Ze strachu z nich tedy jedno nebo obě dvojčata po narození zabíjela (Kuper in Ball, Hill, 1996). V řadě Afrických kmenů jsou dodnes dvojčata po svém narození zabíjena. Důvodem může být strach z dvojčat, vyšší agresivita některých kmenů, ale i například i to, že dvojčata spadají do některé z kategorií (jako například nízká porodní váha, výskyt deformit a nemocí, snížená životaschopnost dítěte, neschopnost matky postarat se o dvě děti zároveň, nemanželské dítě). Dítě, které by se narodilo z jednočetného těhotenství a také by spadalo do některé z těchto kategorií, by v těchto kmenech bylo pravděpodobně také zabito (Ball, Hill, 1996).

1.4.5 Mýty o dvojčatech

Mytologie mnoha národů je dvojčaty silně protknutá. V **Bibli** nalezneme příběh dvojčat na několika místech. Nejznámější jsou asi starozákonní Jákob a Ezau (Genesis 25), synové Izáka a Rebeky. Ti prosluli svými boji o moc, které se začalo projevovat již v době Rebečina těhotenství. Dalšími dvojčaty byla Jákobova vnoučata Peres a Zerach, mezi kterými byla také

velká rivalita, přeli se zejména o prvorozenectví.

Řekové měli ve své mytologii mnoho dvojčat. Božskými dvojčaty byli například Apollon (bůh světla, krásy a umění) a Artemis v Římě zvaná Diana (bohyně lovu). Teledamos a Pelops byli potomci řeckého krále Agamemnona a Kasandry. Dvojčata Atreus a Thyestes, potomci Pelopa a Hippodamei, vládli v Mykénách. Ve Spartě se narodila dvojčata Kastor a Polydeukes, kteří měli každý jiného otce. Kastor měl za otce smrtelníka Tandara a Polydeukes boha Dia. Polydeukes si u svého otce Zea vyprosil nesmrtelnost i pro svého bratra. Tato dvojčata byla Řeky vyzdvihnuta na nebeskou klenbu v podobě souhvězdí blíženců. Kastor a Polydeukes byli synové Ledy, která povila ještě jedny dvojčata Helenu a Klytaimestru (jejich otcové se opět neshodovali). Různost otců dvojčat Řekové vyobrazili i v mýtu o dvojčatech Heraklovi (nesmrtelném hrdinovi) a Ifiklovi, jejichž matkou byla pozemská žena Alkmena a otcí božský Zeus a král Amfitrion.

Římané převzali od Řeků většinu božstva, tedy i výše zmíněná dvojčata. Navíc však měli slavná dvojčata Romula a Rema, potomky boha Marse a Rhey Silvie, které jejich otec nechal vrhnout do řeky, ze které je vylovila vlčice. Ta je následně odkojila a pomohla jim přežít do dospělosti, kdy měli dost sil svrhnout z trůnu svého otce Marse a založit město Řím. I tato dvojčata však mezi sebou soupeřila, což skončilo zabitím Rema. Římskými dvojčaty byli i Jupiter (bůh nebes) a Juno (patronka žen), Mars (bůh války) a bůh Quirin (Mittler, 1971).

1.4.6 Počátky vědeckého přístupu k dvojčatům

Lidé byli od nepaměti dvojčaty fascinováni. Fakt, že na svět přišli v jednu chvíli a z jednoho těhotenství dva lidé si žádalo v každé době své vysvětlení. To bylo samozřejmě poplatné znalostem, které daná kultura v danou dobu měla k dispozici. **V antickém Řecku** si lidé vysvětlovali zrození dvojčat oplodněním ženy dvěma muži, smrtelníkem a bohem. Řečtí filozofové Demokritos a Empedokles viděli příčinu vzniku dvojčat v nadbytečném semeni muže, otce dvojčat. Hippokrates byl přesvědčen, že dvojčata vznikají rozdělením spermií, která se následně usídí v různých záhybech dělohy a dá za vznik několika lidským zárodkům. Až Aristoteles přišel s hypotézou rozdělení jednoho zárodku na dva a tím vytvoření dvou lidských jedinců.

Středověk vědeckému bádání o dvojčatech nepřál, všechny doposud známé teorie o dvojčatech byly zatraceny. Narození dvojčat bylo považováno za projev zlých duchů,

dvojčata byla zabijena a jejich matka musela podstoupit různé očistné obřady nebo byla rovnou inkvizicí odsouzena k smrti upálením.

Velký posun přineslo období **renesance**, kdy bylo objeveno mnoho anatomických a embryologických principů a vzniklo mnoho embryologických studií, zdůrazňujících význam dvojčat pro získávání nových vědeckých poznatků. Významným mezníkem pro výzkum dvojčat byly na sobě nezávislé studie Daresta (1874) a Kleinwacktera (1871), kteří potvrdili existenci dvou typů dvojčat – jednovaječných a dvouvaječných.

Prvním, kdo zformuloval tezi, že jednovaječná dvojčata vznikla rozdělením jednoho oplodněného vajíčka, kdežto dvojvaječná dvojčata vznikla oplodněním dvou vajíček dvěma spermii byl **Sir Francis Galton**. Galton napsal vědecké práce, o které se později opírala celá řada výzkumů: *Inquiries into human faculty and its developement* (1883) a *The history of twins as a criterion of the relative powers of nature and norture* (1875). Galton zdůraznil meze metody studie dvojčat jako zdroje zjištění o genetické výbavě člověka. Na základě studie 35ti monozygotních a 20ti dyzygotních dvojčat učinil závěr o tom, že dvojvaječná dvojčata si jsou geneticky podobná tak jako běžní sourozenci a tím potvrzoval genetickou podmíněnost většiny psychických vlastností.

Vlivem dědičnosti na psychické vlastnosti a schopnosti člověka se zabýval také E. L. Thorndike. Pomocí baterie testů inteligence a znalostí se dopracoval k hypotéze o spíše vrozené než získané podobnosti mezi dvojčaty (Mittler, 1971).

1.4.7 Výzkumy dvojčat

Výzkum dvojčat byl již od dob Sira Francise Galtona považován za velmi dobrý prostředek k hledání odpovědi na otázku, zda je člověk a jeho životní vývoj určován primárně vrozenými faktory nebo na něj má větší vliv prostředí (nature vs. Nurture). Hledáním této odpovědi se bohužel dvojčata stala jakýmsi nástrojem v rukou (nejen psychologické) vědy a ve výzkumech se již mnohem méně vědci věnovali dvojčatům samotným, jejich specifikům a potřebám. Nicméně metoda zkoumání dvojčat přinesla mnoho objevných poznatků. Postupně se zdokonalovala, i když i dnes je jí možno vyčíst řadu nedostatků.

Jak již bylo výše řečeno, na počátku metody zkoumání dvojčat byl Francis Galton. Jeho přínosem bylo jednak to, že ozřejmil existenci dvou druhů dvojčat – jednovaječných a dvouvaječných. Zjistil, že jednovaječná dvojčata mají shodnou genetickou informaci a předpokládal, že jakékoli rozdíly v jejich vývoji a vlastnostech by měly být způsobeny vlivem prostředí. Dvojvaječná dvojčata mají shodných pouze padesát procent genetické

informace (resp. dvacet pět až sedmdesát pět procent), stejně jako ostatní, nahodile vybraní sourozenci mající stejné rodiče. Rozdíly v jejich vlastnostech a chování by tedy podle Galtona měly být dány jak geneticky tak vlivem prostředí. Podstatou metody zkoumání dvojčat je tedy porovnávání variability chování a fyzických a psychických vlastností, které byly zjištěny u monozygotních dvojčat a variability u dizygotních dvojčat. Výskyt konkrétní vlastnosti nebo chování současně u obou z páru jednovaječných dvojčat spojená s nižší shodou v dané vlastnosti u dvojčat dvojevaječných vede k závěru, že jde o vlastnost silně geneticky podmíněnou a tudíž prostředím méně ovlivnitelnou. Už Galton a následně další psychologové, biologové a genetici však upozornili na mnohá omezení vyplývající z využití této metody. Jde jednak o problematičnost přesného určení zygozity dvojčat. Dnes je to již díky existenci testů DNA úkol snadnější (i když stále dosti finančně nákladný) než dříve, kdy bylo využíváno pouze indexů podobnosti, ohledání plodových obalů a placent v průběhu a po porodu nebo krevních testů. Dalším omezením této metody je otázka, do jaké míry lze považovat vzorek dvojčat za reprezentativní vzhledem k celé populaci. Samotná životní situace, ve které se od početí dvojčata nacházejí, je poměrně netypickou a určitě vede k jevům, které jsou specifické pouze pro pár dvojčat, nikoli však pro lidi, kteří byli vychováni jako jedináčci nebo měli sourozence v běžném časovém odstupu od sebe. Je také diskutabilní fakt, že jednovaječná dvojčata jsou geneticky naprosto stejná. Tak tomu mohlo být v prvních okamžicích po rozdělení zygoty na dvě části. Dále však již během nitroděložního vývoje nastávají u každého z embryí/plodů změny, které jsou naprosto odlišné. Jde zejména o různé chromozomální aberace, mutace. Na plody pak působí celá řada vlivů během těhotenství (např. jednovaječná dvojčata se častěji rodí s odlišnou váhou, protože jedno z dvojčat získává živiny na úkor druhého, je u nich riziko tzv. transfúzního syndromu, apod.) ale i během porodu (vliv pořadí při narození dvojčat (dvojče B – druhé v pořadí je často během porodu vystaveno vlivům ohrožujícím jeho další život a vývoj). Pro fakt, že jednovaječná dvojčata nejsou geneticky úplně shodná, svědčí i tzv. zrcadlový efekt, který se vyskytuje právě u jednovaječných dvojčat (u monozygotních dvojčat se vyskytují některé opačné vlastnosti, známá je například levorukost u jednoho z dvojčat a pravorukost u druhého).

Metoda zkoumání dvojčat prokázala například silnou genetickou závislost proměnných, které nazýváme antropometrické. Jde zejména o **výšku, váhu a velikost hlavy** (Mittler, 1971).

Předmětem zájmu mnoha psychologů byla a je **otázka dědičnosti inteligence**. Touto

problematikou se mimo jiných zabývali T. Wilson, (1977), J. Shields (1962), T. Bouchard jr. a M. McGue (1981), H. H. Newman, F. N. Freeman a K. J. Holzinger (1937), D. B. Blewett (1954), S. G. Vandenberg (1962) (in Mitler, 1971). Známa je také Minnesotská studie odděleně vychovávaných dvojčat. V České republice se výzkumem inteligence u dvojčat intenzivně zabývá H. Drábková. Většina autorů se ve svých výzkumech shoduje na tom, že inteligence, zvláště jsou-li brány v úvahu jednotlivé faktory, není ani zdaleka tak ovlivněna genetickou výbavou, jako tomu je u antropometrických proměnných výška a váha. Je však mnohem více dědičně determinována než úroveň dosaženého vzdělání, které je z velké části ovlivněné sociálním prostředím, ve kterém je jedinec vychováván.

Psychologové se ve svých výzkumech také zajímali o dědičnost osobnostních vlastností. Poměrně velké množství studií se týkalo **temperamentu**, u kterého se např. oproti charakteru předpokládalo, že je z velké části determinován geneticky. Tyto studie byly však vedeny velmi nejednotně, takže i jejich výsledky byly velmi nejednotné a to jak v porovnání mezi jednotlivými studiemi, tak i co se týká dědičnosti jednotlivých složek temperamentu. Složkou, ve které byla zaznamenána větší míra konzistence v souvislosti s dědičností byla **míra aktivity**. Touto problematikou se zabývali např. A. H. Buss et al. (1973), M. Rutter et al. (1963), A. M. Torgersen a E. Kringlen (1978), kteří nezávisle došli závěru, že MZ dvojčata si jsou co se týče míry aktivity mnohem více podobná než DZ dvojčata (Mittler, 1971).

V českém prostředí se problematikou **dědičnosti osobnostních vlastností** zabývala H. Drábková ml. (1987). Ta vycházela z Eysenckova pojetí osobnosti v dimenzích **extraverze-introverze** a **labilita-stabilita**. Vyšetřila sedmdesát čtyři párů dvojčat za pomoci Eysenckova osobnostního dotazníku a Dotazníku způsobu výchovy v rodině (Rotterová, Čáp, 1979). Došla k závěru, že rys stabilita-labilita je méně dědičný a více ovlivnitelný výchovou, zatímco rys extraverze-introverze je více geneticky podmíněný (Drábková, 1995).

Dalšími osobnostními charakteristikami, které byly metodou zkoumání dvojčat objasňovány jsou **sociabilita, adaptibilita, impulsivita, těkavost, emocionalita a citovost**.

Závěry těchto výzkumů ukázaly, že nejsilněji jsou geneticky ovlivněny fyzické či antropometrické vlastnosti člověka, které stojí na jedné straně spektra nurture-nature. Na druhé straně spektra jsou osobnostní vlastnosti a temperament, které jsou velkou měrou formovány působením prostředí. Někde vprostřed se nachází inteligence a schopnosti, na jejichž vývoji a projevech se podílí dědičnost a prostředí podobnou měrou (Mittler, 1971).

1.5 Rodičovství s dvojčaty

1.5.1 Dvojčetné těhotenství

Těhotenství je období přípravy budoucí matky, otce a dalších členů rodiny na příchod nového člena. Tato fáze, předcházející narození dítěte (dětí) je velmi důležitá nejen pro materiální ale hlavně pro psychickou přípravu budoucích rodičů na své nové životní role. Jak u jednočetného, tak u vícečetného těhotenství se v tomto období udává mnoho závratných změn. Nejvíce je jimi ovlivněna matka, která prožívá řadu pro ni nových fyzických a psychických stavů. Otec je na rozdíl od matky pouze jakýmsi vnějším pozorovatelem s jen minimálním kontaktem s dítětem, jeho role je v těhotenství ženy však také nezastupitelná. Prožívání těhotenství se jistě u různých matek naprosto liší a záleží na mnoha psychických, fyzických, sociálních, ale i materiálních a ekonomických podmínkách. Jinak prožívá těhotenství matka prvorodička a matka již jednoho či více dětí, matka s partnerem či bez partnera, matka s dobrým sociálním zázemím nebo matka v sociální tísní.

Budoucí matky dvojčat se o vícečetnosti své gravidity zpravidla dozvídají mezi pátým a devátým týdnem těhotenství, kdy je na ultrazvukovém záznamu možnost zřetelně vidět existenci dvou samostatných plodů. Díky moderním zobrazovacím technikám je možno vícečetné těhotenství zjistit takto časně. Ještě před dvaceti lety se matky o dvojčatech dozvěděly až při samotném porodu.

Těhotenství s dvojčaty je zejména lékaři považováno za značně rizikové. Od tohoto faktu se odvíjí i zvýšená lékařská péče o matku a děti. J. - C. Pons a R. Frydman (1994) dělí **rizika dvojčetného těhotenství** na specifická (transfúzní syndrom, malformace jednoho z dvojčat, smrt jednoho z dvojčat v průběhu těhotenství, siamská dvojčata) a nespecifická (riziko předčasného porodu, riziko opoždění nitroděložního vývoje plodů, arteriální hypertenze).

Riziko předčasného porodu je u vícečetných těhotenství značné. Padesát procent matek dvojčat porodí své děti dříve než v 37. týdnu těhotenství (normální délka těhotenství je 40 týdnů). Předčasné porody mezi 31. a 37. týdnem jsou u dvojčetného těhotenství sedmkrát častější než u těhotenství jednočetných. Porody mezi 26. a 30. týdnem jsou častější dokonce desetkrát. Předčasný porod je příčinou novorozeneckých úmrtí (úmrtnost dvojčat do deseti dnů po porodu je pětkrát větší než úmrtnost samostatně narozených dětí) a vážných poškození dětí. Porovnáme-li však úmrtnost jednotlivě narozených dětí a dvojčat narozených ve stejném stádiu vývoje (stáří plodu), rozdíl v perinatální úmrtnosti mezi nimi není nijak významný.

Vedle zvýšeného rizika předčasného porodu je u dvojčetných těhotenství zvýšeno riziko potratu v druhém trimestru. Vyšší riziko předčasného porodu je u dvojčat monozygotních monochoriálních (51 %), nižší riziko je u dvojčat monozygotických dichoriálních (42,3 %) a nejnižší u dvojčat dizygotních (34,2 %).

Riziko opoždění nitroděložního růstu dětí je dalším podstatným rizikem dvojčetných těhotenství. Výsledkem opoždění růstu je nízká porodní hmotnost. Až 50 % dvojčat je po narození řazena do kategorie hypotrofních dětí (normy jsou vytvořeny podle jednotlivě narozených dětí, za hypotrofii je považováno 10 % nejmenších dětí). Za závažný je u dvojčat také považován stav, kdy jsou děti nestejně velké, resp. menší dvojče je o více jak 15 % menší než dvojče větší. Rozdíly ve velikosti a váze dvojčat se objevují nejčastěji ve třetím trimestru a jejich vznik zatím není znám.

Arteriální hypertenze je rizikem jak pro těhotenství s jednovaječnými, tak i dvojevaječnými dvojčaty. Její výskyt je třikrát častější než u těhotenství jednočetného. U těhotných je jako prevence pravidelně sledován krevní tlak.

Monozygotická diamniální dvojčata jsou během těhotenství ohrožena tzv. **transfúzním syndromem**. Ačkoli mají shodnou genetickou výbavu, rodí se s velmi rozdílnou hmotností, což je zapříčiněno jakousi placentární rivalitou (jedno z dvojčat si bere živiny z placenty na úkor toho druhého). Někdy je tento jev doprovázen i propojeností krevních oběhů dvojčat (na úrovni placenty). V tom případě je jedno dvojče anemické, bledé a hypotrofní a druhé pletorické, červené a velké. Je zde velké riziko úmrtí dvojčete „transfuzora“ in utero, což ohrožuje na životě i druhé dvojče. Může dojít i k předčasnému porodu vlivem nadbytku plodové vody u hypertrofního dvojčete. Tento syndrom se vyskytuje ve druhém trimestru těhotenství.

Riziko malformace plodu je u vícečetného těhotenství zhruba stejně velké jako u těhotenství jednočetného. Problém však nastává, když se postižení objeví pouze u jednoho z dvojčat (což je nejčastější). Ke zjištění malformací dochází většinou při ultrazvukovém screeningu mezi 20. a 22. týdnem těhotenství, někdy však již dříve. Pokud je jedno z dvojčat malformované a druhé zdravé, nelze provést umělou interrupci z terapeutických důvodů, jak tomu je u jednočetných těhotenství. Provádí se tzv. selektivní interrupce (usmrcení malformovaného plodu vpravením toxické látky do pupeční šňůry), ale pouze u dichoriálního těhotenství. Jinak by mohlo hrozit, že přes placentární propojení plodů dojde k usmrcení obou dvojčat.

Riziko úmrtí plodu in utero se u dvojčat pohybuje mezi 2 a 7 % oproti 6 % riziku

úmrtí plodů, které jsou v děloze sami. Mezi nejčastější příčiny těchto úmrtí patří vysoký krevní tlak matky, placentární anomálie, u monochoriálních těhotenství to jsou transfúzní syndrom a pomotání pupečních šňůr. I přes bedlivé lékařské sledování nelze úmrtí in utero prakticky zabránit. Při vážném neprospívání jednoho z plodů se provádí císařský řez, který ho může zachránit, ovšem takovýto předčasný porod může způsobit poškození u plodu zdravého. Pokud jeden z plodů zemře in utero, druhý z plodů má v mnoha případech následkem úmrtí sourozence těžce poškozen mozek, obličej, trávicí trakt, pokožku nebo plíce.

Riziko narození dvojčat, která jsou některou částí těla srostlá (siamská dvojčata) je 1:75 000, resp. 1 % monozygotických dvojčat. Častěji takto bývají postižena děvčata. Srůsty dvojčat jsou lokalizovány nejčastěji v oblasti hrudní (70 %), křížové (18 %), pánevní (6 %) nebo v oblasti hlavy (2 %). V některých případech lze siamská dvojčata chirurgicky oddělit, v některých to možné není (dvojčata s jedním trupem a dvěma hlavami nebo s jedním trupem a jednou hlavou ale se čtyřmi horními i dolními končetinami).

J. - C. Pons a R. Frydman (1994) uvádějí studie týkající se možných lékařských zásahů, které by mohly potenciálně výše uvedená rizika eliminovat. Jsou jimi cerkláž děložního hrdla matky, klid na lůžku a užívání léků jako jsou beta-mimetika a progestativa. Cerkláž se ukázala jako vhodná metoda pro matky, jež dříve prodělaly potraty nebo předčasné porody v druhém trimestru těhotenství. Klid na lůžku podle některých kontrolovaných terapeutických studií nemá pozitivní vliv na oddálení porodu, některé ženy ve studiích dokonce bez klidu na lůžku porodily později než ženy s předepsaným klidem na lůžku. Preventivní užívání beta-mimetik a progestativ, léků běžně ženám podávaných v případě hrozícího předčasného porodu, se také ukázalo podle kontrolovaných terapeutických studií (Pons, Frydman, 1994) jako neopodstatněné. Nejúčinnější **prevencí předčasných porodů a perinatální úmrtnosti dvojčat** se ukázalo být **zvýšené sledování těhotných žen**. G. Sholtes uvádí následující opatření, která by lékaři měli provádět u žen s vícečetnými těhotenstvími: včasná diagnostika dvojčetného těhotenství, speciální režim kontrol žen čekající dvojčata, dřívější nástup na mateřskou dovolenou u těchto žen, aktivní léčení toxemií, klid na nemocničním lůžku v období mezi 28. a 33. týdnem těhotenství, v některých případech provedení cerkláže, profylaktické nebo terapeutické podávání beta-mimetik, rychlý porod druhého dvojčete a přítomnost pediatra při porodu dvojčat. Zavedením těchto opatření se podařilo na přelomu 60. a 70. let snížit novorozeneckou úmrtnost dvojčat ze 119 % na 47 % (Sholtes in Pons, Frydman, 1994). Tato metoda byla však odborníky také často napadána. To, na čem se však většina lékařů shoduje, je to, že pro snížení počtu předčasných porodů a novorozenecké

úmrtnosti je nejdůležitější včasná diagnostika dvojčetnosti těhotenství a snížení fyzické námahy matky. Další přístupy se již liší. J. - C. Pons a Frydman (1994) uvádějí přístup k ženám s vícečetným těhotenstvím ve francouzské nemocnici Antoin-Beclère odlišný od Sholtesova přístupu: včasná diagnostika, snížení aktivity budoucí matky, snaha vyhnout se systematické hospitalizaci, vyhnutí se cerkláži, lékařská kontrola (včetně ultrazvukového vyšetření) nejméně jednou za měsíc, v druhé polovině těhotenství jedenkrát týdně kontrola porodní asistentkou v domácím prostředí matky, hospitalizace pouze v případě komplikací, podávání zvýšených dávek železa, vyhýbání se tokolytickým preparátům, podávání kortikoidů a autotransfúze.

Nyní bychom se rádi zabývali samotným **prožíváním období těhotenství** budoucími rodiči dvojčat. Pro většinu žen je zpráva, že čekají dvojčata nejenom zdrojem radosti a pozitivních emocí, ale i zdrojem strachu a obav. Tyto **obavy** pramení z faktu, že si matky život a péči o dvojčata neumí dopředu představit, mají **strach jak zvládnou péči o dvě děti**, když se zatím neumí postarat ani o jedno, eventuálně jak se zvládnou o dvojčata a zároveň o své starší dítě, které je často ve věku, kdy potřebuje ještě značnou pozornost matky postarat. Dalším zdrojem obav je fakt, že **vícečetné těhotenství není pro člověka přirozené**, a proto je od jeho počátku označováno za rizikové, tedy s nejistým výsledkem. Psychologickým úkolem těhotenství je příprava budoucí matky na porod a péči o dítě. Samotné prožívání gravidity jako takové se u budoucích matek dvojčat nemusí lišit od prožívání matek očekávajících narození jednoho dítěte. Jevy, které provázejí každé těhotenství se vyskytují u vícečetných i jednočetných těhotenství. Tím máme na mysli nevolnosti, chutě, nesnášenlivost různých pachů a jídel, pálení žáhy, zvýšenou únavu, snížení fyzické kondice, otoky, nespavost apod. Někdy se však tyto průvodní jevy u žen čekajících dvojčata mohou projevovat ve zvýšené míře. Rizikovost takového těhotenství vede často lékaře k tomu, že matka již v prvních týdnech dostane neschopenku a není jí doporučeno pracovat a jakkoli se fyzicky i psychicky namáhat. Žena se tak často ocitá v nenadálé sociální izolaci, zejména tehdy, pokud byla před otěhotněním zvyklá na značné pracovní vytížení. Některé ženy čekající dvojčata i přes rizika a tlak lékařů pracují do posledních dnů před porodem.

Budoucí matka dvojčat je v těhotenství častěji sledována lékařem, podstupuje více vyšetření, je jí doporučován **domácí klid**. Medicínský přístup z vícečetného těhotenství vytváří stav podobný nemoci, což **může ženu nadměrně psychicky zatěžovat**.

Pro každou matku prvorodičku je těhotenství novým zážitkem. Každé těhotenství

provází těšení se na potomka ale zároveň i obavy. Obavy o zdravotní stav dítěte, strach z porodu, obavy z nové životní situace, která nastane po narození dítěte, strach ze sociální izolace. Tyto obavy ve větší či menší míře mají asi všechny matky nezávisle na tom, zda čekají narození jednoho nebo více dětí. Budoucí matky dvojčat se však ještě asi více zaobírají porodem, který u dvojčat často přichází předčasně. To s sebou nese riziko nedonošenosti dětí a s tím spojené zdravotní komplikace (dvojčata se často rodí s nízkou porodní váhou, hrozí více riziko infekce, novorozenecké žloutenky, očních a neurologických vad).

Budoucí matka dvojčat se může **cítit nepochopena** se svými často **rozporuplnými pocity** provázející těhotenství. Může prožívat **pochybnosti a nejistotu**. Zvýšená hladina hormonů vede v každém těhotenství k rozkolísanosti nálad a větší citlivosti na podněty. Budoucí matka dvojčat může mít zejména z počátku těhotenství **problém přijmout fakt, že čeká dvojčata**. Velkou roli zde hraje i způsob, jakým je jí a jejímu partnerovi sdělen fakt, že se jim narodí nikoli jedno ale dvě děti najednou (jde o tzv. efekt diagnózy). Lékaři se uchylují k různým způsobům sdělení této citlivé informace. Problém nastává, pokud je akt sdělování necitlivý, neempatický a negativně pojatý („Mám pro vás špatnou zprávu.“) bez ochoty lékaře trpělivě vysvětlovat a odpovídat na otázky budoucích rodičů. Ne příliš šťastný přístup k matce je běžný v některých zemích západní Evropy, kdy ženy na ultrazvukové vyšetření dochází k pracovníkovi, který nemá možnost rodičům sám říci nic z toho, co vyšetřením zjistil a samotnou diagnózu sděluje za několik dní ošetřující lékař. Žena (rodiče) však velmi často cítí, že se děje něco nestandardního a dny čekání na diagnózu pro ně mohou být velmi stresující a plné obav o zdraví dítěte. Asi nejvhodnějším způsobem sdělení faktu vícečetné gravidity je sdělovat informaci citlivě, pozitivně, okamžitě nabídnout pomoc v nejasnostech, možnost kdykoli se na lékaře obrátit s otázkami, dát budoucím rodičům kontakt na místní klub dvojčat event. na konkrétní matku dvojčat (to velmi snižuje pocity izolace matky v její nové životní situaci) (Spillman, 1999). Většina žen přijme fakt, že bude matkou dvojčat do šestého měsíce těhotenství, ne všechny matky jsou však tímto faktem nadšeny. Otcové prožívají úzkost a obavy z budoucího rodičovství dvojčat méně často (Nys et al., 1998).

Budoucí matka dvojčat může prožívat nepochopení i ze strany svých nejbližších. Budoucí maminky dvojčat často slyšají věty typu, že má „dvojnásobné štěstí“ apod., její pocity týkající se těhotenství však mohou být protichůdné až negativní. Pro ženu může být přijetí faktu, že čeká dvojčata velmi náročným úkolem, se kterým se může vyrovnávat i poměrně dlouhou dobu. Hůře se s vícečetnou graviditou mohou vyrovnávat matky, které těhotenství vůbec neplánovaly (Spillman, 1999). Mezi ženami, které by teoreticky měly být

alespoň částečně připraveny na eventualitu vícečetného těhotenství, tedy ženami, které podstoupily některou z metod léčby neplodnosti, jsou paradoxně často zastoupeny matky, které po dítěti příliš netouží. Ty pak mají s přijetím vícečetného těhotenství rovněž velké problémy (Spillman, 1999, Linney in Spillman, 1999).

J. R. Spillmanová ve svém výzkumu došla ke zjištěním, že většina rodičů v prvních okamžicích po sdělení diagnózy dvojčetného těhotenství prožívá **negativní pocity** (Spillman, 1984). Matku, která se dozvěděla o své vícečetné graviditě většinou provází více či méně silné **obavy**, jestli zvládne děti donosit, zda se narodí zdravé, zda je bude schopna kojit, zda najde oporu ve svém okolí, jak zvládne skloubit péči o dvojčata s péčí o domácnost, jak to ovlivní partnerský život, zda těhotenství nechá na jejím těle výrazné známky apod. J. R. Spillman ve svých výzkumech zjistil, že **obavy mladších žen** týkající se vícečetného těhotenství a mateřství **a žen starších se liší**. Mladší ženy se obávají spíše finanční náročnosti a praktických otázek těhotenství a péče o dvojčata, zatímco u starších žen dominují spíše obavy o zdraví dětí a jich samotných (Spillman, 1984, 1992).

Všechny tyto obavy jsou jistě hodné **konzultace s odborníkem** (psychologem, pedagogem, lékařem atd.). V našich zemích však bohužel není příliš velká nabídka takovýchto konzultací. Tématem dvojčat se u nás mnoho odborníků nezabývá. Rodiče se prakticky mohou obrátit pouze na Klub dvojčat a vícčrat a jeho regionální pobočky. Mohou navštívit jeho webové stránky, na kterých mají možnost v rámci diskusního fóra položit otázky jiným matkám dvojčat. Na Internetových serverech jako jsou www.rodina.cz apod. je možné položit dotaz Mgr. Kláře Rulíkové, zakladatelce Klubu dvojčat a vícčrat, která je v České republice asi největším odborníkem na tuto problematiku. Ani v západní Evropě není mnoho psychologů a dalších odborníků zabývajících se přímo dvojčaty. Vznikají tam ale specializovaná pracoviště (kliniky), které se snaží poradenství budoucím matkám dvojčat poskytovat. Tato specializovaná pracoviště jsou však většinou daleko od matčina bydliště a pro ženu čekající dvojčata bývá delší cestování, hlavně v posledních měsících těhotenství, většinou velmi zatěžující (Broadbent in Spillman, 1999). Dalším problémem je fakt, že budoucí matky dvojčat často do těchto specializovaných pracovišť nejsou praktickými lékaři posílány, neboť není jasné, zda těhotenství skutečně skončí porodem živých dvojčat (tento argument zde však nemá opodstatnění, neboť i když matka jedno nebo obě dvojčata během těhotenství nebo porodu ztratí, již navždy zůstává matkou dvojčat).

Pro budoucí matku dvojčat je během těhotenství důležitá psychická **podpora partnera**. Nys et al. (1998) ve svém výzkumu uvádějí, že většina těhotných žen od svých mužů

očekává, že po narození dětí se zapojí do činností, které s péčí o dvojčata souvisejí. Pouze část z nich se však již před porodem domluví na konkrétní formě pomoci ze strany partnera. Tato očekávaná pomoc velmi napomáhá v snižování úzkosti a obav, které těhotná žena prožívá. Zhruba třetina budoucích matek však s pomocí po narození dvojčat z různých důvodů nemůže počítat. Stejní autoři prováděli výzkum, jehož cílem bylo mimo jiné zjistit, jak podpora partnera v době těhotenství a po narození dvojčat ovlivňuje prožívání rodičovství s dvojčaty jako stresující. Výsledky výzkumu ukázaly, že podpora partnera má opravdu velký vliv na prožívání rodičovství s dvojčaty (autoři však zároveň zmiňují, že uvedený závěr platí i pro rodiče jednotlivě narozených dětí). Úroveň matkou prožívaného well-being a podpory partnera v posledním trimestru těhotenství mohou sloužit jako predikce pro prožívání stresu plynoucího z rodičovství rok po narození dvojčat (Colpin et al., 2000).

Velkým pomocníkem pro matky čekající dvojčata může být **literatura pro budoucí rodiče dvojčat** napsaná srozumitelnou formou odborníkem nebo zkušenou matkou dvojčat. V České republice na rozdíl od zemí západní Evropy a USA je této literatury poměrně málo. Klub dvojčat vydává časopis (Zpravodaj) o dvojčatech. V západních zemích je literatury nepoměrně více, a to jak odborné tak tzv. příruček pro rodiče s praktickými radami. J. R. Spilmanová udělala výzkum na využití literatury budoucími matkami dvojčat. Dotazovala se 468 matek, 84 % z nich však nevedlo žádnou literaturu, ze které by čerpaly, 14,1 % uvedlo, že literaturu využívalo a 1,9 % se nevyjádřilo. Je zde tedy otázka zda byla literatura pro ženy dostupná, zda o ní věděly a zda měly vůbec potřebu z ní získávat informace (Spillman, 1992).

1.5.2 Porod dvojčat

Porod dítěte je přirozeným vyvrcholením období těhotenství. Je to velký životní předěl jak pro matku, pro dítě ale i pro celou rodinu. Většina matek se během těhotenství na svůj porod různými způsoby připravuje. Jde jak o přípravu fyzickou (těhotenské cvičení, návštěva předporodních kurzů s nacvičováním porodních úlevových poloh při porodu), tak o přípravu psychickou, která může probíhat na vědomé (předporodní kurzy, četba literatury, získávání informací od odborníků a kamarádek, příprava porodního plánu) i skryté úrovni. Nejinak tomu bývá i u matek očekávající narození dvojčat. Existují zde však určitá **specifika**, která jsou charakteristická právě **pro matky dvojčat**. Prvním specifikem je **dřívější porod** než u „mono dětí“, dále je to **zvýšené riziko komplikací při a těsně po porodu** (nízká porodní váha, nutnost ožívování dětí atd.) a jistě i větší pravděpodobnost porodu císařským řezem.

Matka je většinou již svým praktickým gynekologem nasměrována do specializované a dostatečně vybavené porodnice, kde mají s porody dvojčat zkušenosti a mají zde tým odborníků i příslušné přístrojové vybavení. Podle polohy plodů lékaři v závěru těhotenství rozhodují o způsobu porodu, tj. zda bude přirozený nebo operativní. **Porod císařským řezem** je vždy volen v případech, kdy je jedno nebo obě dvojčata v příčné poloze, pokud jedno z dvojčat vykazuje výrazné opoždění ve vývoji, pokud mají plody tzv. vcestnou placentu nebo u nich existuje jakákoli patologie. K porodu císařským řezem se často lékaři uchylují i v případě polohy prvního (níže položeného) dvojčete koncem pánevním, v případě zjizvené dělohy a v případě předčasného porodu. Někdy padne rozhodnutí o provedení císařského řezu až v průběhu přirozeně vedeného porodu, a to tehdy objeví-li se komplikace (anomálie srdečního rytmu některého z dvojčat, hrozící nebezpečí pro některé z dvojčat nebo distokie (zastavení otvírání porodních cest) (Pons, Frydman, 1994). V České republice se porod provádí císařským řezem zhruba v 20 % z celkového množství porodů. (Rodička a novorozenec 2008). U vícečetných porodů je císařský řez mnohem častější. **K ukončení dvojčetného těhotenství** dochází plánovaně většinou **v 38. až 39. týdnu gravidity**, což je považováno za optimum.

Spontánní porod dvojčat probíhá v první fázi jako jakýkoli porod jednotlivého dítěte. Po porodu prvního z dvojčat dochází k pauze v kontrakcích. Druhé dvojče může být z vnějšku natočeno, pokud není ve svislé poloze. Porod druhého dvojčete nastává obvykle 8 – 10 minut po porodu prvního. U porodu druhého z dvojčat dochází většinou k mnoha medicínským intervencím, protože je u něj větší riziko komplikací (zejména hypoxie) (Rulíková, 2002). Porod placent probíhá již standardním způsobem. V případě plánovaného císařského řezu může porod proběhnout pod celkovou anestézií nebo za pomoci epidurální (spinální) analgesie. Při té je rodička při vědomí a má znecitlivěnou pouze část těla od pasu dolů. Výhodou je možnost přiložení dětí matce již na operačním sále (pokud to zdravotní stav dětí dovoluje) a tím i časná interakce a navázání vztahu matky a dětí.

Jak již bylo řečeno, dvojčata obecně přicházejí na svět dříve než děti z jednočetných těhotenství, průměrně o tři týdny (Lytton et. al., 1995). Proto bývají často zařazovány mezi **děti nedonošené**. Nedonošené děti jsou takové, které se narodí do 38. týdne těhotenství včetně. Podle porodní hmotnosti a gestačního věku je lze rozdělit do čtyř skupin: **extrémně nezralí** (do 28. týdne, porodní hmotnost 500 - 999 g), **velmi nezralí** (do 32. týdne, porodní hmotnost od 1000 - 1499 g), **středně nezralí** (do 34. týdne, porodní hmotnost od 1500 - 1999 g) a lehce nezralí (do 38. týdne, porodní hmotnost od 2000 - 2499 g). (Juren in Borek, 2001).

Přibližně 40 – 55 % dvojčat se rodí předčasně, 50 – 60 % dvojčat se rodí s nízkou porodní váhou (McCulloch, 1988; Wenstrom, Gall, 1988). **Průměrná porodní váha** dvojčat je **2 400 g**, oproti tomu průměrná porodní váha jednotlivě narozených dětí je 3 500 g. Porodní úmrtnost dvojčat je 4,5 násobně vyšší než u jednotlivě narozených dětí (Lytton et. al. 1995).

S předčasným narozením dětí je spojeno riziko mnoha komplikací. Nezralé děti mají problém s adaptací na vnější prostředí, přičemž tyto problémy jsou závislé více na gestačním stáří než na hmotnosti dětí (Elstnerová in Borek, 2001). Nejčastější **problémy obtíže spojené s extrémní a těžkou nedonošeností** jsou **respirační selhání** (asfyxie, resuscitace, plicní patologie, oxygenoterapie, umělá plicní ventilace), **mozková a neurologická problematika** (nitrolební krvácení, mozková hypoxie, hydrocephalus, patologický svalový tonus), **ROP** (retinopatie nedonošených jako nežádoucí účinek oxygenoterapie), **problematika zažívacího ústrojí** (poruchy sání a polykání, nezralost střev, reflux) a další (problémy s termoregulací, novorozenecká žloutenka, septické stavy). Uvedené obtíže mohou, ale nemusí znamenat trvalé postižení jednoho nebo obou dvojčat. Řada těchto problémů je terapeuticky řešitelná a obtíže mohou částečně nebo i úplně vymizet.

Jak již bylo řečeno, porod je ve většině případů dvojčetných těhotenství veden medicínsky císařským řezem v úplné nebo spinální analgezii. Jen velmi málo porodů je vedeno normální cestou, neboť u dvojčete B (v děloze výše položeného) hrozí řada komplikací spojených s hypoxií. Sny o přirozeném porodu tedy u většiny matek dvojčat zůstávají nenaplněny, což může vést k **pocitům vlastního selhání**. Porod je pro většinu žen zdrojem strachu, zvláště rodí-li poprvé. Většinou se dostávají do pro ně neznámého prostředí porodních a operačních sálů a jednotek JIP. Většina dnešních porodnic se však dnes již snaží „zlidštit“ tyto prostory tak, aby nevyvolávaly v rodičkách negativní pocity. Jde však vždy o neosobní nemocniční prostředí, kde se matka jen těžko může cítit uvolněně (porody dvojčat v domácím prostředí nebo porodních domech se provádí jen velmi zřídka, v ČR téměř vůbec). Po porodu císařským řezem, jsou **matka a děti odděleny** minimálně na jeden den, který matka stráví na jednotce intenzivní péče. Nedonošené děti jsou často **umíst'ovány do inkubátorů** kvůli podpoře dýchání, udržování tělesné teploty a dalších tělesných funkcí. Tam jsou často i několik týdnů podle stupně nedonošenosti a zdravotního stavu. Často se stává, že **dvojčata** jsou **po porodu** umístěna **na odlišných odděleních** podle zdravotního stavu dětí. Matka, která trpí různými fyzickými obtížemi po operativním nebo přirozeném porodu je pak nucena navštěvovat a krmit děti odděleně, což je pro ní náročné jak časově, tak fyzicky i psychicky. „*Přebíhání z poporodního oddělení na jednotku zvláštní péče a zpět a snaha*

o vyhovění požadavkům obou dětí je vyčerpávající a ubíjející. (Rulíková, 2002, s. 54). V případě, že děti nemají zdravotní obtíže, jsou umístěny matka s dětmi, na jednom pokoji (rooming-in), častěji se však u dvojčat uplatňuje tzv. **částečný rooming in**, kdy děti tráví s matkou jen několik hodin a zbytek jsou na pokoji pro novorozence. Částečný rooming-in pak přechází v úplný rooming in. **Nedonošená dvojčata** s velmi nízkou porodní váhou jsou často **hospitalizována týdny až měsíce**. Matka je při tom propuštěna domů a své děti chodí pouze navštěvovat a přináší jim odstříkané mateřské mléko. To je pro většinu matek nedonošených dětí velmi stresující období, neboť ho mimo jiné provází velký strach o zdraví jejich dětí a pocity stísněnosti, když z porodnice přicházejí domů samy bez dětí. Pro většinu matek, které jsou v porodnici umístěny s dítětem na jeden pokoj, je péče o dvojčata v prvních dnech porodu **značnou psychickou i fyzickou zátěží**. Matka po císařském řezu většinou trpí bolestmi a je omezená ve svých pohybech. Úkony péče o děti jsou pro ni nové a zabírají jí mnoho času. Dalším pro matky často namáhavým úkolem je **kojení**. V některých porodnicích je péče zdravotních sester o matky s dvojčaty vynikající, v jiných méně. Ne vždy jsou matky již v porodnici seznámeny s technikami kojení dvojčat zároveň na kojícím polštáři, a tak musí kojit děti zvlášť, což zabírá dost času (zejména u nedonošených a tím pádem spavých dětí). Počátek kojení po vícečetném porodu je extrémně náročný a vyžaduje pomoc dalších osob (Yokoyama et al., 2005). Problémem počátku kojení dvojčat není pouze to, že matka musí nakojit dvě děti (nejednou nebo po sobě), ale i fakt, že dvojčata bývají nedonošená a mají špatně vyvinutý sací reflex. Jejich schopnost sání může být velmi omezena. Pokud se matce v počátcích kojení nedostane **dostatečné psychické a odborné pomoci**, může dojít k nedostatečné tvorbě mléka a s tím souvisejícímu dokrmování mlékem umělým vedoucím k snížení a následnému ukončení laktace. Ford et al. (1995) označuje dvojčetné těhotenství za významný faktor, který negativně ovlivňuje počátek kojení. Z jím provedených výzkumů vyplývá, že matky dvojčat dvakrát častěji než matky jednotlivě narozených dětí krmí děti umělou výživou a ne mateřským mlékem. Matky dětí umístěných na jednotkách intenzivní péče krmí dvojčata zprvu odstříkaným mlékem za pomoci sondy. Odstříkávání mléka je pro matky, které nemohou dvojčata kvůli zdravotním komplikacím kojit ani je chovat tím jediným, co pro ně mohou dělat. Proto v této činnosti (jinak poměrně náročné) nacházejí v tomto období velké uspokojení (Rulíková, 2002).

Některé matky preferují **současné kojení** obou dvojčat, jiné kojí dvojčata raději odděleně těsně po sobě. Některé matky mohou tyto přístupy střídát. Při současném kojení dvojčat matky často využívají kojících pomůcek jako je např. kojící polštář. Simultánní kojení

pro matku znamená výraznou úsporu času oproti kojení oddělenému. Při odděleném kojení však matka lépe vytváří a prohlubuje vztah s každým dvojčetem zvlášť. Matky mohou kojít buďto v boční „fotbalové“ pozici, v poloze do kříže nebo paralelní tandemové poloze (Rulíková, 2002). V případě nedostatku mléka, matky dvojčata dokrmují umělým mlékem a to většinou přes lžičku nebo injekční stříkačkou, aby se zabránilo vymizení sacího reflexu z matčiny bradavky. **Dokrmování** dětí však vždy vede ke snížení laktace a prohlubování problémů s kojením. Dokrmování po kojení je pro matku časově velmi náročné, zvlášť když dokrmuje svým mateřským mlékem, které před krmením musí odstříkat. Celkově lze říci, že matka kojením a činnostmi s kojením souvisejícími v prvním půl roce tráví většinu bdělého času dítěte. Kojení je pro matku zdrojem libých pocitů, pro matku i dítě je zdrojem velmi těsného kontaktu který je základem pro vytvoření pevného vztahu mezi dítětem a matkou. Kojení pro matku dvojčat může být i velmi vyčerpávající činností, zvlášť pokud není bez problémů.

Dalším problémem prvních dnů v porodnici je často **nedostatek spánku**, psychická labilita matky spojená s poporodním bluesem, nemocniční režim a požadavky zdravotnického personálu na matky. V porodnici je matka v pro ni cizím prostředí, kde má vykonávat péči o děti, která je pro ni nová a tím pádem stresující. V českých porodnicích je zvykem dodržovat **režim**, který může být pro novopečenou matku dvojčat velmi stresujícím faktorem. Režim je třeba dodržovat zejména v krmení dětí, které jsou nedonošené a tudíž více spavé. Tyto děti nelze krmit podle jejich potřeby, jak je tomu často u donošených dětí, ale v daných intervalech. Nemocniční režim je pomůcka spíše pro ošetřující personál, matku může mnoho požadavků ze strany sester a doktorů výrazně stresovat. Vzhledem k tomu, že matky jsou často umístěny na pokojích po dvou nebo třech, a každé z dětí na pokoji se budí na krmení v jinou denní i noční dobu, mohou matky (nejen dvojčat) v porodnici trpět nedostatkem spánku a s tím spojenou únavou.

Matky po porodu často trpí vlivem rozkolísané hormonální hladiny pocity smutku a zoufalství, mohou přecitlivěle reagovat i na neutrální podněty. Tento stav se nazývá **poporodní blues** a je běžným jevem u většiny matek. Jeho kulminace nastává většinou mezi třetím a šestým dnem po porodu. Jeho nejčastějšími projevy jsou emocionální labilita, podrážděnost, úzkostnost, plačtivost, zmatenost, únava, neklid, pocit nejistoty a osamělosti a snížená sebeúcta. Poporodní blues může v některých případech přejít do tzv. poporodní psychózy. (Ratislavová, 2010).

Otcové dvojčat porod svých dětí jistě vnímají jako významný předěl v jejich životě.

V dnešní době se již porodu mohou účastnit, a to nejen porodu přirozeného, ale v některých porodnicích i porodu císařským řezem. Muži tedy mohou být výraznou oporou matky při porodu. Zároveň je však pro ně samotný porod silným emočním zážitkem, který sami potřebují zpracovat. **Přítomnost otce u porodu** vede k ranému navázání vztahu k dětem. Otec má ve většině případů **možnost se do péče o děti zapojit již v porodnici**, kde se od personálu může naučit základním úkonům péče o dvojčata. S. Salvesen uvádí, že role otce hraje významnou roli jak v těhotenství, tak při porodu i po narození dvojčat. Autor uvádí, že pokud je otec zahrnut do péče o dvojčata od samého začátku, většina otců najde v dennodenní péči o dvojčata zalíbení a zároveň přispívá k lepšímu zvládnutí péče o dvojčata jejich matkou a k tomu, že sourozenci dvojčat se méně často cítí v pozadí a nepovšimnutí (Salvesen in Spillman, 1999). Otec dvojčat by měl být matce oporou nejen při zvládnutí péče o děti, ale i **psychickou podporou** např. při zvládnutí emocí spjatých s porodem a poporodním blues. Proto, aby mohl takto fungovat však musí být určitým způsobem obeznámen s tím, jak působí porod a poporodní období na psychiku ženy. Jinak se může cítit zaskočen a zmaten. Partneři by měli otevřeně mluvit o svých pocitech, aby se vyhnuli psychosomatickým zdravotním problémům a partnerské krizi (Spillman, 1999).

1.5.3 Období adaptace rodiny s dvojčaty na novou životní situaci

M. Neifert a J. Thrope (1990) nazývají období od narození dvojčat až do věku několika měsíců tzv. **čtvrtým trimestrem**. Toto období popisují jako „*nejnáročnější a nejproblémovější období v životě rodičů dvojčat*“.

První událostí čtvrtého trimestru je jistě **příchod matky s dvojčaty** z porodnice **do domácího prostředí**. Ten je pro rodinu s novorozenými dvojčaty velkým milníkem v jejím životě, neboť znamená začátek nové životní etapy rodiny. Matky často pociťují **nejistotu**, když opouštějí porodnici. Porodnici mohou matky vnímat jako pro jejich děti bezpečné místo, které je jednak dobře vybavené pro případy, kdyby se dětem nedařilo dobře, a jednak kde se nachází zkušený personál, který je připraven matce a dvojčatům pomoci, pokud by nastaly nějaké zdravotní komplikace (Spillman, 1999). Na druhou stranu se většina matek do domácího prostředí těší a touží po bezpečí svého domova a možnosti organizovat si sama péči o dvojčata.

Dvojčata však ne vždy opouštějí porodnici současně. V případě, že zdravotní stav

jednoho z dvojčat nedovoluje jeho propuštění do domácí péče, může být druhé dvojče propuštěno samo. Někteří rodiče však raději volí možnost hospitalizace obou dětí až do doby, kdy mohou být propuštěny obě do domácí péče. V případě, že jsou dvojčata hospitalizována po delší dobu bez matky (matka za nimi dojíždí), bývá zvykem, že před propuštěním z porodnice je na krátký čas hospitalizována i matka s cílem naučit se péči o obě děti. Argumentem, který mluví pro hospitalizaci obou dvojčat, tedy i toho, které nemá zdravotní problémy vyžadující hospitalizaci, je fakt, že matka by si mohla vytvořit **silnější vazbu k zdravému dvojčeti** a měla by problém vytvořit si pevný a hluboký vztah k jeho hospitalizovanému sourozenci (Minde et al., 1982; Bryan, 1983). Již v porodnici a po příchodu z ní, často dochází k tomu, že **rodiče podvědomě preferují to z dvojčat, které je těžší**. Čím větší je váhový rozdíl mezi dvojčaty, tím více těžší dvojče preferují. Lehčí a menší z dvojčat je pro rodiče zdrojem úzkosti a strachu (Spillman, 1999). Matky se snaží ambivalentní pocity vůči lehčímu z dvojčat skrývat, aby nebyly považovány za „neuspokojivé matky“. Zde je prostor pro konzultaci s odborníkem, který matku ujistí, že jde o běžný jev a časem vymizí. Bez odborné pomoci by se mohlo stát, že matka bude preferovat původně těžší dvojče až do dospělosti. Tím by mohlo docházet k nerovnoměrnému vývoji dvojčat, k problémům v utváření vztahů s lehčím dvojčetem. To by mohlo být více destruktivní s problémy v sociální oblasti (Spillman, 1987).

Rodičovská **péče o dvojčata** v sobě čítá **velké množství činností**. J. Thorpe se ve svém výzkumu ptal matek dvojčat, které činnosti spadající do péče o novorozená dvojčata považovala za nejnáročnější a které byly náročné nejméně. Téměř tři čtvrtiny dotazovaných matek uvedly, že jako nejméně náročné vnímaly přebalování, hraní si s dětmi a jejich usměrňování. Jako **nejnáročnější** matky novorozených dvojčat prožívali **krmení** (kojení nebo krmení z lahve), **organizaci času a péči o domácnost** (Thorpe jr., Thomas a Bowes in Neifert, Thrope, 1990). Z výsledků výzkumu P. Beckera plyne že matky dvojčat zároveň trpí velkým nedostatkem spánku a **nemožností odpočinout si během dne**, když dvojčata spí, neboť nemají hlavně zpočátku sladěný biorytmus spánku a bdění (pouze osm z dvaceti devíti matek uvedlo, že jejich dvojčata spala přes den ve stejnou dobu) (Becker, 1986).

Během prvních týdnů a měsíců po příchodu z porodnice většina novopečených rodičů dvojčat prožívá **protichůdné pocity** jako je štěstí, hrdost, úleva, vzrušení, zmatek, pochyby o sobě samém, úzkost, pocity vlastní nedostatečnosti, rozmrzelost a zlost. Rodiče mají často obavy jak zvládnou finanční stránku péče o dvojčata, jakým způsobem zvládnou postarat se kromě dvojčat ještě o domácnost, starší děti a jak oni sami zvládnou zátěž spojenou s péčí

o dvojčata (Neifert, Thrope, 1990). E. Goshen-Gottsteinová (1980) se ve svém longitudinálním výzkumu zabývala tím, jak matky dvojčat zvládají enormní zátěž plynoucí z péče o dvojčata. V zvládání této zátěže často panovala rozpolcenost, která se v extrémních případech projevovala patologicky, například projekcí vlastních záporných vlastností do jednoho dvojčete a kladných do dvojčete druhého. V těchto případech E. Goshen-Gottsteinová zdůrazňuje nutnost vyjádření negativních pocitů rodičů rozmluvou s nezávislou osobou, která může rodiče nestranně vyslechnout (Goshen-Gottstein, 1980). V rodinách s dvojčaty pává kvůli prožívané enormní zátěži rodičů je větší riziko zneužívání dětí (Groothuis et al., 1982) .

Po příchodu matky s dvojčaty do domácího prostředí je důležitá **připravenost blízkých osob k pomoci**, zejména se staršími sourozenci dvojčat, ale i s péčí o domácnost a dvojčata samotná. Matky bývají vyčerpané po posledních měsících těhotenství spojených s nedostatkem spánku a po porodu i pobytu v porodnici. Pokud matky nemohou využít pomoc okolí, jsou ve větší míře ohroženy nemocí nebo depresemi. Rodiče vnímají svoji potřebu pomoci od blízkých lidí většinou ambivalentně (Neifert, Thrope, 1990). Matky jsou po příchodu z porodnice postaveny před dilema, kdy se chtějí sami plnohodnotně postarat o novorozená dvojčata, ale nemají na to dostatek fyzických sil (Spillman, 1999). Výzkum J. Thorpeho a jeho kolegů ukázal, že matky nejvíce oceňují pomoc partnera a svých rodičů. Jako velmi účinnou hodnotí podporu svého pediatra a gynekologa a podporu, kterou získávají v místním klubu pro rodiče dvojčat (Thorpe jr. et al. in Neifert, Thrope, 1990).

S příchodem dvojčat z porodnice se vyrovnává celá rodina, tedy i **starší sourozenci dvojčat**, kteří byli často až do narození dvojčat středem zájmu svých rodičů a dalších blízkých osob. Tato situace se narozením dvojčat mění, a starší dítě se dostává do pozadí zájmu svých rodičů, zejména matky, která je vyčerpaná péčí o dva novorozence. Matka většinu času tráví péčí o dvojčata a starší sourozenec tím může velmi trpět. Matka může prožívat pocity viny kvůli tomu, že se staršímu dítěti dostatečně nevěnuje. Chování staršího sourozence se může markantně změnit, může dojít k určité vývojové regresi, agresivnímu chování, rivalitě a žárlení na mladší sourozence. 64 % starších sourozenců novorozených dvojčat z rodin zkoumaných studií D. A. Hays a P. J. O'Briena (1984) negativně reagovalo na příchod do rodiny. Nejvíce hostilní a nepřátelské byly starší sestry dvojčat s bezpečným připoutáním k matce. Zde je důležitá role otce a prarodičů, kteří se mohou věnovat staršímu dítěti, zatímco matka pečuje o dvojčata. I matka však má možnost zabránit tomu, aby se dítě cítilo odstrčené. K. Rulíková (2002) doporučuje to, aby matka dítěti dávala jasně najevo jeho

důležitost pro ni, povídala nebo četla si s ním během kojení dvojčat, kojila dvojčata v jeho přítomnosti v případě, že je zabráno do vlastní aktivity, alespoň půl hodiny denně se mu intenzivně věnovala a zapojovala ho do péče o dvojčata.

Na **otce dvojčat** po jejich příchodu z porodnice čeká mnoho životních změn. Na tyto změny se připravoval již během těhotenství. Některé otce může nával povinností spojených s péčí o dvojčata velmi zaskočit, zvláště tehdy, pokud jimi bylo těhotenství neplánované. Výsledky výzkumu J. R. Spillmanové ukazují, že diagnóza, očekávání dvojčat a jejich narození mohou vést až k rozpadu vztahu rodičů dvojčat (Spillman, 1999). Na otce dvojčat je kladeno mnoho požadavků. Je jednak živitelem rodiny a tudíž většinu času tráví v práci, zároveň ho však náročnost péče o dvojčata pro matku nutí k tomu, aby čas, který dříve trávil odpočinkem, věnoval pomoci partnerce s péčí o dvojčata, starší sourozence a domácnost. To může vést k psychickému i fyzickému vyčerpání.

Toto období může být velkou výzvou a zkouškou pevnosti **partnerského vztahu**. Rodiče vyčerpání péčí o dvojčata nemají ve většině případů možnost trávit spolu čas bez dětí a budovat svůj vztah. Stres, kterým jsou oba rodiče ovlivněni, působí na jejich vztah spíše negativním způsobem, i když ho ve svém důsledku může posílit.

Zdrojem ambivalentních pocitů rodičů v prvních měsících po narození dvojčat mohou být i **reakce širšího okolí** na narození dvojčat. Narození dvojčat je společností obvykle přijímána jako senzace. Právě tito lidé, kteří nemají ponětí, v jaké situaci rodiče po příchodu z porodnice jsou, často rodičům říkají, jak musí být šťastní, že mají novorozená dvojčátka. Rodiče, kteří jsou naprosto vyčerpání péčí o děti, však už často nemají dost sil na to se z dvojčat radovat. P. Malmstorm (in Neifert a Thrope, 1990) označuje tento fakt jako „těžce zasloužené štěstí“ (hard happiness).

1.5.4 Období budování a rozvoje rodinného života s dvojčaty

1.5.4.1 Péče o dvojčata

Po několika měsících se péče o dvojčata a rodinný život relativně ustálí. Úkolem rodin s dvojčaty během prvních měsíců po narození dvojčat byla adaptace rodičů na novou životní roli, adaptace dalších členů domácnosti na příchod dvojčat, zavedení režimu spánku, krmení, hry a dalších aktivit spojených s péčí o dvojčata a zvládnutí péče o domácnost. Po zvládnutí těchto nelehkých úkolů se rodina ocitá v nové etapě života s dvojčaty. Období od několika

měsíců do tří let dvojčat již není naplněné převratnými událostmi, jako tomu bylo v době těhotenství, porodu a v prvních měsících po něm. Všichni členové rodiny se nyní snaží upevnit svou roli rodiče, prarodiče nebo sourozence dvojčat a vytvořit si pevný vztah s nejmladšími členy rodiny.

Charakter péče o dvojčata se v průběhu času proměňuje. V prvních měsících jde téměř výhradně o nepřetržitou fyzickou péči zahrnující kojení nebo krmení z lahve, přebalování, koupání, procházky, přičemž nejvíce času zabírá krmení dvojčat. Po několika měsících jsou tyto činnosti rodiči prováděny rutinně, tudíž jim zabírají méně času. Některých činností jako je např. přebalování a kojení s postupem času ubývá. S tím, jak dvojčata rostou a vyvíjejí se však obvykle vyžadují více pozornosti matky, která s nimi více a více vstupuje do verbální nebo herní interakce. Ke slovu se taktéž dostává výchovné působení a starost o bezpečnost dětí, zejména mezi prvním a třetím rokem, kdy děti intenzivně objevují svět a mohou si být sami sobě nebo druhým nebezpečné. Po prvním roce rodiče dvojčat čeká náročný úkol naučit své děti osobní hygieně a sebeobsluze a s blížícím se třetím rokem, ale mnohdy mnohem dříve musí rodiče zvládnout náročné období vzdoru. Pro řadu rodičů bylo od narození náročné chodit s dvojčaty na procházky, neboť mobilita s těžkým a širokým (event. dlouhým) dvojčecím kočárkem je značně zhoršena. Po prvním roce začínají být procházky s dvojčaty náročné zejména proto, že se dvojčata pohybují již sama a často každé jiným směrem. Zajištění bezpečnosti je pro rodiče v tomto ohledu poměrně náročné. Řada rodičů zejména nedonošených dvojčat musí s dvojčaty docházet na lékařské kontroly, event. rehabilitovat. To je poměrně náročné na organizaci času, která je v rodinách s dvojčaty velkou nutností. Abychom ilustrovali náročnost péče o dvojčata, uvádíme některá fakta z dostupných výzkumů. Podle ankety provedené mezi matkami dvojčat, jejíž výsledky uvádí J. - C. Pons a R. Frydman (1994) po příchodu z porodnice je denní počet krmení průměrně 14, po dvou měsících 10. Po návratu z porodnice matka stráví péčí o dvojčata průměrně 12,5 hodiny denně, po dvou měsících už je to jen 9, 45 hodiny. Oproti rodičům jednotlivě narozených dětí tráví rodiče dvojčat více času aktivitami, které se týkají dětí. Rodiče „mono“ dětí dětem věnují průměrně 25 % svého času, rodiče dvojčat 35 % (Goshen-Gottstein in Lytton et al., 1995). V souvislosti s péčí a výchovou dvojčat se jejich rodiče musí vyrovnávat s mnoha psychickými, mentálními, ekonomickými a sociálními stresory, což výrazně ovlivňuje život celé rodiny. V Australské studii 76 % matek tři měsíce po porodu dvojčat uvedlo, že se cítí vyčerpané, 79 % matek nemělo žádný čas pro sebe a 30 % bylo depresivních (Hay, O'Brien, 1984).

Pro rodiče dvojčat jsou činnosti, které spadají do péče o jejich děti stále náročné. S postupem času však ubývá činností fyzicky náročných a **přibývá činností náročnějších spíše psychicky**. Pro rodiče je náročný neustálý časový tlak, neboť všechny činnosti dělají oproti rodičům „mono“ dětí dvakrát. Tento tlak je výrazným stresorem zejména tehdy pokud má matka být s dvojčaty např. u lékaře v konkrétní čas. S rostoucím věkem dětí se jako výrazný stresor objevují neustálé spory a vzájemné projevy agrese mezi dvojčaty a neustálé soutěžení dvojčat o pozornost matky (Lytton et al. 1995). Jistou úlevou pro rodiče dvojčat je, že dvojčata si od jistého věku hrají spolu sama (při vysoké kohezi vzájemného vztahu dvojčat se zde však objevuje riziko opoždění kognitivního vývoje spojeného se sociální izolací od dospělých – dvojčata si často vystačí sami, přijímají podněty od svého dvojčete místo od dospělého rodiče).

H. Colpin et al. (1999) se ve svém výzkumu zaměřili na **míru prožívaného stresu a psychologického well-beingu u matek ročních dvojčat**. Jejich cílem bylo zjistit, zda existují v tomto ohledu rozdíly mezi rodiči dvojčat, kteří přišli do jiného stavu přirozeně bez jakékoli léčby, rodiči, kteří počali dvojčata přirozeně po aplikaci hormonální léčby a konečně rodiči, kteří k otěhotnění došli pomocí metody IVF. Výzkum neukázal žádné signifikantní rozdíly mezi těmito třemi skupinami rodičů, ani mezi matkami a otci. Míra stresu a prožívaný well-being se však lišily u matek v závislosti na přítomnosti staršího dítěte v rodině. Matky, pro které byly dvojčata prvními dětmi, prožívaly prokazatelně vyšší stres spojený s rodičovskými kompetencemi, zdravím a partnerským vztahem, než matky, které měli před dvojčaty již jedno nebo více dětí. Matky, pro které byla dvojčata prvními dětmi, a zároveň které k otěhotnění využily některou z metod asistované reprodukce, prožívaly vyšší stress spojený s rodičovskými kompetencemi a zdravím a vykazovaly nižší psychologický well-being oproti matkám, pro které byla dvojčata prvními dětmi (počatými přirozeně) i oproti matkám se starším dítětem, které dvojčata počaly pomocí metod asistované reprodukce.

V rodinách s dvojčaty je **do péče o děti mnohem více zapojen otec, prarodiče** ale i **starší sourozenci** dvojčat než je tomu v rodinách s dětmi narozenými po sobě. E. Goshen-Gottstein (in Lytton et. al. 1995) ve svém pozorování rodin s dvojčaty zjistil, že otcové se starali o dvojčata pouze v 10 % z celkového času, kdy byly rodiny pozorovány (důvodem bylo to, že v době pozorování buďto nebyli přítomní, věnovali se starším dětem nebo se starali o chod domácnosti). Sourozenci dvojčat trávili pomocí rodičům mnohem delší dobu než sourozenci „mono“ dětí. V rodinách s dvojčaty se mnohem častěji využívaly různé pomůcky šetřící energii jejích členů. O náročnosti rodičovství s dvojčaty svědčí i fakt, že

pouze 16 % rodičů mělo po dvojčatech ještě další dítě (Hay, O'Brien, 1984). V rodinách s dvojčaty se častěji než v rodinách s „mono“ dětmi vyskytuje zneužívání dětí, což je taktéž důsledek stresující péče o dvojčata. (Vandell, 1990)

1.5.4.2 Psychologická a odborná podpora rodin s dvojčaty v České republice

V současné době v České republice funguje **Klub dvojčat a vícerčat (KDaV)**, který jako jediný poskytuje matkám dvojčat odbornou pomoc a jistou formu psychosociální intervence. Jde o klubovou činnost v regionech po celé České republice. Matky s dvojčaty se schází v regionálních pobočkách klubu, poskytují si vzájemnou podporu, rady a informace potřebné k výchově dvojčat. V těchto pobočkách je jim k dispozici **literatura o dvojčatech** (i cizojazyčná), mají možnost navštívit přednášky (záleží na aktivitě dané pobočky klubu). Mají zde možnost seznámit se a navázat přátelství s jinými matkami dvojčat. KDaV organizuje pro budoucí rodiče dvojčat cca 6x do roka **přednášky pro budoucí rodiče dvojčat**, dále cca 3x ročně dovolenou pro rodiny s dvojčaty a vícerčaty, burzy oblečení, setkávání matek bez dětí, KDaV se snaží podporovat rodiny s vícerčaty tím, že lobbuje v parlamentu za zohlednění rodičů vícerčat v systému státní sociální podpory, snaží se poskytnout maximum informací matkám zejména s trojčaty a čtyřčaty tak, aby mohly využít pečovatelek a podpory od státu a obcí, KDaV také vydává zpravodaj pro členy klubu.

Odborníci, se kterými matky a otcové v době těhotenství a raném dětství dvojčat přicházejí do styku nejsou ve většině případů speciálně zaměřeni na dvojčata a jejich rodiny. Lékaři, ať již gynekologové, neonatologové, praktičtí pediatři, neurologové ad., mají málokdy hlubší znalosti o problematice rodin s dvojčaty a jejich specifických potřebách. Většina těchto odborníků k dvojčatům přistupuje čistě z lékařského pohledu a není rodičům schopna odborně poradit s psychosociálními otázkami týkajícími se dvojčat.

Koncept psychosociální intervence pro rodiny s dvojčaty v České republice není zpracován. Neexistuje síť odborníků (psychologů, pedagogů, speciálních pedagogů, ad.) zabývajících se právě problematikou dvojčat. Pro matky je pak velmi náročné získávat informace o dvojčatech a v případě nutnosti nalézt odbornou pomoc při řešení vzniklých problémů.

Pro řadu matek (zejména těch z malých měst) jsou jediným zdrojem informací a jakékoli pomoci webové stránky KDaV www.dvojcata.cz, na kterých naleznou kromě jiného i dobře fungující **diskusní fórum**. Jde v podstatě o jakousi virtuální svépomocnou skupinu matek a otců dvojčat, která si navzájem poskytuje rady a podporu v péči a výchově

dvojčat. Matky při řešení problémů mohou také využívat internetových poraden (např. na internetových serverech www.rodina.cz, www.porodnice.cz, ad.), kde mohou zadat odborníkovi dotaz týkající problematiky dvojčat.

Odborná péče o rodiny s dvojčaty je v naší republice zcela jistě nedostatečná. Návrh systému péče o rodiny s dvojčaty jako praktický výstup empirické části této práce je k nalezení v kap. Diskuse empirické části této práce.

1.5.4.3 Interakce rodičů s dvojčaty

Interakce rodičů s dětmi je v rodinách s dvojčaty odlišná od interakcí v rodinách s dětmi s věkovým odstupem. Právě interakce mezi rodičem a dítětem je důležitým faktorem ovlivňujícím vývoj dítěte. Podle R. B. Zajonce a G. B. Markuse je pro kognitivní vývoj dítěte důležité intelektuální klima rodiny a jeho výchovy. Tím se rozumí mimo jiné kvalita interakce mezi rodičem a dítětem, která je v rodinách s dvojčaty odlišná (Zajonc, Markus in Ainslie, 2005). Studie H. Lyttona (Lytton et al., 1995) a M. Bornsteina a M. G. Ruddyho (in Lytton et al., 1995) ukazují, že přítomnost hned dvou dětí stejného věku v rodině výrazně ovlivňuje vztah mezi dvojčaty a rodiči, a tím i vnímání dvojčat rodinou a vnímání dvojčat sebe samotných. Verbální interakce mezi dvojčaty a jejich rodiči jsou mnohem chudší než je tomu u „mono“ dětí. Mezi dvojčaty a jejich rodiči probíhá **chudší slovní výměna**, dvojčata od rodičů dostávají **méně pokynů** jak ve formě příkazů tak i návrhů, **méně slovních odůvodnění a zevšeobecní pravidel, plnění příkazů a zákazů** je rodiči dvojčat mnohem méně důsledně kontrolováno. Dvojčata bývají **méně chválena** a jejich rodiče jim mnohem **méně často zjevně vyjadřují svou lásku k nim**. To však neznamená, že by je méně milovali. Vyjadřuje to spíše nedostatek času k vyjádření těchto pocitů. Matky dvojčat jsou také **méně verbálně i neverbálně reaguji na nepohodu a potřeby** svých dětí. Rodiče dvojčat **méně odpovídají na podněty** k činnostem vycházející od dětí. Dvojčata jsou oproti svým vrstevníkům taktéž **méně chovaná a častěji ponechávána o samotě** (Holditch-Davis et al., 1999). Snížená kvalita interakce rodiče s dvojčaty znamená, že prostředí, ve kterém dvojčata vyrůstají je „chudší“ než prostředí, ve kterém vyrůstají jednotlivě narozené děti. Přitom platí, že dvojčata vždy dávají přednost interakci s matkou před vzájemnou interakcí. Ta je pro ně mnohem zajímavější a více obohacující. **Interakce** mezi rodičem a dvojčaty je taktéž **omezena častým přerušováním**. Rodiče se chtějí věnovat dvojčatům a reagovat na podněty od obou dvojčat ekvivalentně. Nemají však možnost rozvinout delší interakci s jedním z dvojčat, neboť do

jejich komunikace často vstupuje druhé dvojče, rodič první interakci přeruší a vstupuje do interakce s druhým dvojčetem. Udržení dyadické interakce je pro rodiče dvojčat velmi obtížné. Rodiče někdy vstupují i do interakce triangulární, kdy komunikují s oběma dvojčaty zároveň (Lytton et al., 1995; Bornstein a Ruddy in Lytton, 1995).

H. Lytton (1995) se ve své studii rovněž zabýval **odlišnostmi v interakcích matka-dvojče, otec-dvojče**. Pro uspokojení své potřeby blízkosti, pozornosti nebo pomoci se dvojčata obracela mnohem častěji na matku než na otce. Otcové se naopak mnohem více angažovali ve hře s dvojčaty, zejména v akčnějších a drsnějších hrách s chlapci. Otcové z Lyttonovy studie taktéž mnohem více projevovali lásku a pozitivní přístup k dětem. Důvodem pro toto jejich chování může být fakt, že otcové s dvojčaty tráví mnohem méně času a pak se jim snaží svou nepřítomnost vynahradit. Matky mnohem více než otcové s dvojčaty verbálně komunikovaly a mnohem více se snažily korigovat jejich chování prostřednictvím příkazů a zdůvodňování. Dvojčata na matčinu výchovu někdy reagovaly ignorováním a větší ochotou poslechnout otce. Další studie ukázaly, že matky dvojčat jsou ke svým dětem méně rázné než otcové a více monitorují jejich prosperitu a činnosti (Cohen et al. 1977). Je však třeba podotknout, že studie H. Lyttona et al. a D. J. Cohena et al. nezkoumaly rozdíly mezi chováním matek a otců dvojčat a jednotlivě vychovávaných dětí. Autoři studií předpokládají, že tyto rozdíly jsou nevýznamné a mateřská a otcovská specifika chování platí u dvojčat i „mono“ dětí.

1.6 Problematika vývoje dvojčat

1.6.1 Fyzický vývoj

Jak již bylo řečeno v kapitole o porodu dvojčat, dvojčata se mnohem častěji než jednotlivě narozené děti rodí předčasně. Jejich porodní váha je v porovnání s „mono“ dětmi výrazně nižší, stejně tak jejich délka. Jsou tedy oproti dětem, které se narodily samostatně, handicapované. Po narození však nedonošená dvojčata vykazují výraznou snahu o dohnání tohoto svého nedostatku (Bryan, 1992). Během prvních tří měsíců přibírají na váze rychleji než „mono“ děti a počáteční **váhový deficit** oproti „mono“ dětem, který je průměrně 0,9 kg, sníží na 0,45 kg (Wilson, 1974). V následujících měsících již úbytek deficitu není tak markantní. Wilson ve svých výzkumech dále zjistil, že během prvních tří měsíců se průměrný váhový deficit dvojčat, který byl při narození 30 % snížil na 10 %, v roce byl tento deficit 8 %

a v pěti letech 4 %. Pokles váhového deficitu se tedy s věkem zpomaluje. K vyrovnání váhového deficitu dvojčat dochází průměrně v osmi letech (Wilson, 1979), i když jiné výzkumy ukazují, že dvojčata i nadále mají o něco nižší váhu než jednotlivě narozené děti (Ooki, Asaka, 1993).

Délkový deficit u dvojčat oproti „mono“ dětem klesá rovnoměrněji a stabilněji. Počáteční délkový deficit je průměrně 17 %. Po třech měsících se snižuje na 16 %, v jednom roce je již jen 9 %, v pěti letech 3 % a v osmi letech 1 % (Wilson, 1979).

Z uvedených výzkumů je tedy patrné, že dvojčata dokáží během dětství svůj handicap v podobě váhového a délkového deficitu úspěšně vyrovnat, již ve školním věku nejsou vůbec nebo jen mírně pozadu za svými jednotlivě narozenými vrstevníky.

1.6.2 Motorický vývoj

Během prvního roku dojde u kojence k významnému rozvoji motorických dovedností. Z relativně pasivního ležícího novorozence se během prvního roku stane vzpřímené koordinovaně se pohybující batole, jehož motorický vývoj i nadále pokračuje. Y. Yokoyama et al. (2007) ve svém výzkumu porovnával úroveň motorického vývoje dvojčat a jednotlivě narozených dětí. Zabývali se odlišnostmi ve vývoji dětí s porodní váhou do 2500 g a nad 2500 g. Dvojčata s porodní váhou nad 2500 g oproti svým „mono“ vrstevníkům dosahovaly významných motorických vývojových milníků v raném dětství později. K podobným závěrům došel ve svém výzkumu i T. Goetghebuer et al. (2003) Ten označil **dvojčetnost** jako **nezávislý rizikový faktor opožděného motorického vývoje**. Největší rozdíly mezi vývojem dvojčat a „mono“ dětí byly podle výsledků jeho výzkumu v držení hlavičky, sezení bez opory a chůzi. Výzkum Y. Yokoyamy navíc ukázal odlišnosti v převrácení se na břicho.

Dvojčata s porodní váhou do 2500 g. se naopak podle výzkumu Y. Yokoyamy v motorické oblasti vyvíjela rychleji než jednotlivě narozené děti ve stejné váhové kategorii. Největší rozdíly se ukázaly v oblasti chůze. Jiný výzkum, který se zabýval vývojem motorických dovedností předčasně narozených dětí však naznačuje, že mezi dvojčaty a jednotlivě narozenými dětmi do 32. týdne těhotenství nejsou výrazné rozdíly ve vývoji (Moyley et al., 1989).

1.6.3 Vývoj řeči a inteligence

V porovnání s jednotlivě narozenými dětmi bývají ve vývoji řeči a verbální inteligenci dvojčata handicapována. Tento fakt je středem zájmu mnoha výzkumníků, kteří se snaží odpovědět na otázku, zda je tento fakt důsledkem biologicky podmíněné zranitelnosti dvojčat, nebo toho, že dvojčata vyrůstají jako pár, nebo zda jde o kombinaci těchto vlivů.

Dvojčata obecně vykazují průměrně o 5 až 7 bodů nižší skóre ve **verbální inteligenci** než děti narozené odděleně (Mittler, 1971; Myriantopoulos et al., 1976; Record et al., 1970). Monozygotická dvojčata v testech verbální inteligence skórují obecně hůř než dvojčata dyzygotická (Koch in Lytton, 1995). Lyttonova studie devítiletých dětí ukázala, že v oblasti **neverbální inteligence** jsou dvojčata na přibližně stejné úrovni jako jednotlivě narozené děti a nemají ani horší výsledky v testech porozumění čtenému textu (Lytton et al., 1987).

Jak již bylo řečeno výše, **vývoj řeči** u dvojčat byl v mnoha studiích označen za opožděný oproti vývoji řeči jednotlivě narozených dětí (Day, 1932; Hay et al., 1987; Mittler, 1971). Johnston a kol. ve svém výzkumu objevili opoždění v osvojování si **čtenářských dovedností** (Johnston et al., 1984). Zřetelnější opoždění ve vývoji řeči bylo prokázáno u chlapců (Hay, O'Brien, 1984). Chlapci jsou ve vývoji obecně považováni za zranitelnější a v kombinaci s faktem, že jsou vychováváni jako dvojčata, získávají v řečové oblasti handicap. H. Lytton ve své studii dvouletých chlapců zjistil, že řeč chlapců dvojčat je v porovnání s řečí chlapců nedvojčat mnohem více nezralá, jak co se týče artikulace, tak i vytváření slovních spojení. Řeč chlapců dvojčat byla mnohem jednodušší než chlapců nedvojčat (Lytton, 1980). V žádném případě však neznamená, že každé dvojče je v řečovém vývoji opožděné. Být dvojčetem znamená pouze zvýšené riziko pro opožděný vývoj řeči. J. - C. Pons a R. Frydman (1984) uvádějí že určitou formou **opoždění řečového vývoje** je postižena **jedna třetina dvojčat**. R. S. Wilson (1977) zkoumal řečový vývoj starších dvojčat ve věku 7 a 8 let a došel k závěrům, že 44,5 % dvojčat ve verbálních testech skórovalo lépe nebo na stejné úrovni jako jednotlivě narozené děti. R. Zazzo, který se vývojem řeči u dvojčat také zabýval, zdůrazňoval **dočasnost řečového deficitu dvojčat**. „Tento omezený a dočasný deficit se týká prvních slovních asociací, prvních vět a používání osobních zájmen, tedy gramatických konstrukcí.“ (Zazzo in Pons, Frydman, 1984). E. J. Dayová doplnila dostupné výzkumy o zjištění, že dvojčata řečové nedostatky kompenzují **bohatší emociální komunikací**, např. citoslovci, rozkazy a hrozbami (Day, 1932).

V souvislosti s vývojem řeči u dvojčat bývá často zmiňován pojem **kryptofázie**, jehož autorem je R. Zazzo. Jde o speciální jazyk – žargon dvojčat, který vzniká v komunikaci

dvojčat v období, kdy si ještě správně neosvojily jazyk tak, jak ho používají ostatní lidé. Někdy bývá označován i jako tajný jazyk. Zazzo na základě svých studií předpokládal, že tato řeč dvojčat je v pozdější fázi nahrazena běžně používaným jazykem, ale fakt, že dvojčata tuto svou řeč používají vede ve svém důsledku k výraznému opoždění jejich řečového vývoje. P. Bakker (1987) v souvislosti s řečí dvojčat odmítá označení „tajný jazyk“. Podle Bakkera se dvojčata nesnaží o to, aby jejich řeči dospělí nerozuměli. Naopak mohou být i frustrováni tím, že jim ostatní nerozumí. Slovník dvojčat je podle něj tvořen běžnými ale zkomolenými a zjednodušenými slovy, které jsou znakem nezralosti v oblasti řečového vývoje.

Většina výzkumů shodně potvrzuje, že mezi rodičem a každým z dvojčat dochází k **menšímu počtu verbálních interakcí** než je tomu mezi rodiči a jednotlivě narozenými dětmi. Výzkum M. Bornsteina a M. G. Rudyho (in Lytton, 1995) ukázal, že matky čtyřměsíčních dvojčat je méně upozorňují na to, co se kolem nich děje a ve dvanácti měsících na ně mluví v menší míře než matky jednotlivě narozených dětí. Roční dvojčata vykazují mnohem nižší úroveň řečových dovedností než „mono“ děti, což autoři přisuzují chování matky v nejranějším dětství. M. Tomasello et al. (1986) doplňuje, že matky mluví na obě dvojčata dohromady více, než mluví matky na jednotlivě narozené děti, ale každému z dvojčat zvlášť je adresováno méně verbálního projevu matky než kolik ho přijímají „mono“ děti. Podle Tomasella dvojčata jsou s matkou ve verbální interakci méně často a tyto interakce jsou kratší a ze strany matky direktivnější. Podle většiny autorů výzkumů týkající se řeči dvojčat, je opoždění vývoje dvojčat důsledek omezení sociálních a lingvistických interakcí v triadickém vztahu matka-dvojče-dvojče.

Autoři výzkumů týkajících se řečového vývoje u dvojčat se jednoznačně neshodují v tom, co je **příčinou opoždění tohoto řečového vývoje** oproti jednotlivě narozeným dětem. Někteří považují za příčinu fakt, že **rodiče** bývají v socializaci dvojčat považováni za **méně orientované na dítě**, než je tomu u rodičů jednotlivě narozených dětí. Jiní uvádějí jako důvod fakt, že dvojčata přijímají od rodičů mnohem **méně verbálních sdělení** a jsou účastníky menšího počtu slovních výměn. Dalším důvodem může být fakt, že dvojčata tvoří velmi **soudržnou jednotku**, což vede k vytváření neoddělené identity dvojčat a mimo jiné i k opožděnému počátku používání osobního zájmena „já“ (Zazzo in Lytton, 1995). Jiní autoři považují za příčinu problémů spojených s řečí u dvojčat **nepříznivé perinatální a perinatální podmínky**. Další autoři, např. Conway et al. (in Lytton, 1995) se snažili určit do jaké míry je opoždění řečového vývoje u dvojčat determinováno biologicky a do jaké míry environmentálně (vliv kvality a kvantity řečového projevu matky, dvojčecího efektu).

Některé tyto výzkumy vykazují navzájem protichůdné výsledky, proto je pravděpodobné, že bude nutné dále tuto problematiku zevrubně zkoumat. Důležitý je však fakt, že ačkoli zejména jednovaječná dvojčata zaostávají ve verbálních schopnostech za jednotlivě narozenými dětmi, **mezery, které v jejich vývoji jsou, se mezi druhým a devátým rokem jejich života zmenšují** (Lytton et al., 1995).

1.6.4 Specifika sociálního vývoje a výchovy dvojčat

1.6.4.1 Vytváření vztahu rodič-dvojče

Vztah rodiče a dítěte se začíná budovat již v prenatálním období, jeho základy možná ještě dříve. Rodič si ještě před otěhotněním a pak v průběhu těhotenství vytváří různé představy o dítěti, o tom jak bude vypadat, jakou bude mít povahu, jaké činnosti s ním bude dělat apod. Tyto představy jsou ve velké míře závislé na jeho dosavadních zkušenostech s dětmi a obecném postoji k rodičovství. Tyto představy jsou prvním předznamenáním vztahu rodiče a dítěte. Před otěhotněním a nejméně z jedné poloviny těhotenství je tento vztah jednostranný, jelikož možnost interakce rodiče a dítěte je velmi omezená. V tomto ohledu mají výhodu dnešní rodiče, kteří mají možnost již v rané fázi těhotenství vidět plod při ultrazvukovém vyšetření. Matky kolem 20. týdne těhotenství začínají cítit pohyby dítěte a tudíž si ho mohou již výrazně uvědomovat, i když neznají jeho podobu. Matky v pokročilé fázi těhotenství většinou dokáží určit polohu plodu a dokáží odhadnout, zda dítě spí či bdí. Mezi matkou a dítětem dochází v této době k čilé interakci. Dítě reaguje na matčin hlas, pocity a pohyby. Matka je s dítětem 100 % času a ten může využít k vytváření vztahu k dítěti. Otec má v tomto ohledu mnohem náročnější pozici. Většinu informací o dítěti získává zprostředkovaně od matky, dítě je pro něj ukryto v matčině lůně, on k němu má jen omezený přístup, tudíž vytváření vztahu je pro něj mnohem náročnější. Ovšem i budoucí otcové, pokud mají zájem mohou v pozdější fázi těhotenství vstupovat do interakce s dítětem. Plod je schopen vnímat otcův hlas, hlazení „bříška“ apod. Otec může reagovat na pohyby dítěte, které v závěru těhotenství může vnímat nejen hmatem ale i zrakem. Tato interakce může být jedním z prvopočátků vztahu otce s jeho potomkem. Je třeba ještě uvést, že někteří rodiče vztah s dítětem v době těhotenství záměrně potlačují ze strachu, že těhotenství nedopadne narozením živého dítěte. Vztah se zde vytváří spíše na podvědomé úrovni a k jeho plnému rozvinutí může dojít až po narození dítěte.

Po narození dvojčat je zpravidla prvním z rodičů, který má možnost je vidět a navázat

s nimi kontakt, otec. Matka, většinou po operativním porodu, není v bdělém stavu, pokud je, má možnost děti vidět jen nakrátko, protože ty pak většinou bývají odneseny na vyšetření nebo do inkubátorů. Tento přístup, ač je po zdravotnické stránce odůvodněný však není ideální pro formování raného vztahu rodičů s dvojčaty, tzv. bonding, neboť společně strávené chvíle po porodu, kdy spolu mohou nerušeně být matka, otec a děti, by významně přispěl k vytvoření hlubokého vztahu mezi všemi členy rodiny. Výzkum J. R. Spillmanové ukázal, že pokud u přirozeného porodu není otec, a pokud si matka na porod druhého dvojčete nepamatuje, neboť v době jeho porodu prožívala velké obavy o první, již narozené dvojče, může mít pak matka problémy s přijetím a navázáním vztahu s druhým dvojčetem (Spillman, 1999).

Vytváření vztahu rodičů k dvojčatům podléhá podobným zákonitostem jako u vztahu k „mono“ dítěti. Jak v těhotenství, tak po narození dětí zde však hrozí, že rodiče budou vnímat dvojčata nikoli jako dvě originální bytosti, ale jako jakousi jednotku, skládající se ze dvou téměř identických osob. Pro rodiče je bohužel poměrně snadné „sklouznout“ k tomuto způsobu vnímání svých dětí, zejména pak tehdy, jsou-li si po narození hodně podobná (jak je tomu u jednovaječných ale i u některých dvojvaječných dvojčat). Jako negativní faktor zde může působit únava rodičů, která je s péčí o dvojčata neodmyslitelně spjatá, vedoucí k tomu, že rodiče se snaží naplnit všechny své povinnosti péče o děti, ale pak jim nezbývá síla a nadhled k tomu, aby děti brali jako individuality. Pro rodiče je jednodušší s dvojčaty zacházet, jakoby šlo o jedno dítě, protože zejména zpočátku mají stejné potřeby (spánku, jídla, pozornosti, apod.). V případě, že rodiče vnímají dvojčata jako jednotku, mají pak samotná dvojčata velký problém při vytváření své individuální identity, protože mají sklon se vnímat v první řadě jako dvojče, tzn. jeden ze dvou a pak až jako svébytný jedinec.

J. - C. Pons a R. Frydman (1994) uvádí, nedostatek času, se kterým matky v péči o dvojčata bojují vede k tomu, že mají k dvojčatům jakési **rovnostářské tendence**. Matky se tak chtějí vyhnout upřednostňování jednoho z dětí a tak dvojčata stejně oblékají, kupují jim stejné hračky, vykonávají s nimi stejné činnosti a to buďto tak, že dělají s dětmi všechno současně nebo po sobě. Tyto tendence mohou vést až k tomu, že matka nabízí naprosto stejné hry a podněty oběma dvojčatům aniž by brala v úvahu reakce dětí (Josse, Robin in Pons, Frydman, 1994).

Protipólem k předchozímu přístupu rodičů k dvojčatům je **upřednostňování jednoho z dětí**, které bylo zmíněno již v kapitole o prvních měsících života dvojčat. Rodiče někdy preferují chlapce, jindy dívku. V některých případech se rodiče upnou na zdravé dítě a cítí

pocity viny vůči druhému dítěti, které je hospitalizované v nemocnici, v jiných případech se matka silně upne na hospitalizované dítě se zdravotními problémy na úkor zdravého dítěte, které má doma. Jako prevenci tohoto jevu je všeobecně doporučováno hospitalizovat a propouštět z porodnice matku s oběma dvojčaty najednou (Robin et al., 1991).

J. - C. Pons a R. Frydman (1994) uvádí, že v prvních měsících po narození se **vztah matky a dvojčat pohybuje mezi dvěma protipóly**. **První protipól** se projevuje tak, že se matka k dvojčatům chová, **jako by dvojčata byla jednou osobou** a naprosto popírá jejich individualitu (tento přístup je častý právě u matek s rovnostářskými tendencemi). Autoři uvádí, že tento matčin přístup může následně přejít k jejímu celkovému přístupu k výchově dvojčat nebo se může uplatňovat pouze podvědomě. Uplatňováním tohoto přístupu se matky snaží upřednostňovat a ochraňovat vztah mezi oběma dvojčaty. **Druhým protipólem** je systematické vytváření **individuálního vztahu mezi matkou a každým z dvojčat**. Matky, které zastávají tento přístup se snaží maximálně odlišovat své děti, respektovat jejich individuální potřeby a zvyky. Tyto matky podporují individuální vztah s každým z dvojčat více než vztah mezi dvojčaty navzájem. Snaží se vytvářet spíše dyadické vztahy s dvojčaty, což je však poměrně problematické, neboť dvojče, se kterým matka není aktuálně v interakci, je stále s ní. Vztah matky s dvojčaty je přirozeně triadický a dvojčata mají jen malou možnost vytvořit si dyadickou zkušenost ve vztahu k matce. V tomto ohledu je velmi důležitá **role otce**, který tím, že vstupuje do interakce s jedním z dvojčat dává matce a druhému dvojčeti možnost vyvinutí dvojstranné interakce, ve které může matka i dítě prožívat bližší a intenzivnější vzájemný kontakt.

Nejen v počáteční fázi vytváření vztahu rodičů s dvojčaty, ale i v dalším, zejména výchovném působení je důležité, zda se rodiče k dvojčatům chovají jako ke dvěma individualitám nebo jako k jednotce. J. C. Loehlin a R. C. Nichols (1976) se ve své studii ptali rodičů, jaký z přístupů je jim bližší. Mnohem více rodičů odpovídalo, že se snaží přistupovat k dvojčatům zhruba stejným způsobem. Rodiče pouze ojedinele odpovídali, že jedno z dvojčat od nich získává jiný druh podnětů než druhé dvojče. Výzkum D. J. Cohena et al. (1977) taktéž ukázal, že **chování rodičů ke každému z dvojčat je konzistentní**. Tento výzkum dále ozřejmil fakt, že rodiče sice nečiní velké rozdíly ve svém chování vůči dvojčatům, **vnímají** však intenzivně **osobnostní rozdíly** mezi nimi. Tam, kde se rodiče ve svém chování vůči každému z dvojčat lišili, se ukázalo, že korelace mezi rozdílným chováním rodičů a rozdíly ve schopnostech, osobnostních charakteristikách a zájmech dvojčat byla velmi malá. **Rozdílné chování rodičů ke každému z dvojčat tedy nevysvětluje rozdíly**

v chování dvojčat (Loehlin, Nichols, 1976). Studie R. Plomina et al., jejímž cílem bylo porovnání charakteristik jednovaječných a dvojvaječných dvojčat, ukázala, že rodiče méně odlišují své chování vůči jednovaječným dvojčatům než vůči dvojvaječným. Podobnost v chování vůči každému z dvojčat je způsobena spíše tím, že si rodiče uvědomují, že vychovávají dvojčata, než tím, že by reflektovali jejich podobné potřeby a požadavky (Plomin et al. in Lytton et al., 1995). Větší rozdíly v chování rodičů vůči každému z dvojčat potvrdil i H. Lytton, zároveň však zjistil, že pokud si rodiče nejsou zygozitou dvojčat jisti, jejich chování se řídí spíše tím, jak se dvojčata skutečně projevují než domnělou zygozitou. **Rodiče tedy spíše reflektují genetické rozdíly a podobnosti mezi dvojčaty, než by tyto rozdíly vytvářeli** (Cohen et al., 1977; Scarr, Carter-Saltzman, 1979). To, že se rodiče snaží respektovat individualitu každého z dvojčat a zároveň vytvářet stejné podmínky pro obě dvojčata, potvrzuje i výzkum H. Lyttona (1995), který se ve své studii z roku 1980 dotazoval matek dvouletých dvojčat, zda se ke každému z dvojčat chovají odlišně nebo podobně a proč. Mnoho matek uvedlo, že se k dvojčatům chovají odlišně proto, že vnímají odlišnosti v jejich potřebách a schopnostech. V následné studii těchto dvojčat ve věku devíti let dospěl H. Lytton k závěru, že rodiče se snaží vytvořit stejná pravidla pro obě dvojčata, ale v rámci těchto pravidel se snaží najít prostor pro respektování jejich osobnostních charakteristik a potřeb. Rodiče jednovaječných dvojčat se zároveň snaží vyvarovat uniformního chování k oběma dvojčatům a vědomě se k nim chovají jako k individuálním osobnostem.

D. J. Cohen et al. (1977) dále přišel na to, že **matky dvojvaječných dvojčat se chovají ke svým dětem více odlišně než otcové**. Vykazují větší rozdíly v důslednosti, kontrole dětí, objektivitě a v projevování své nálady. Matky jednovaječných dvojčat také vykazují výraznější odlišnosti v chování vůči oběma dětem než jejich otcové, zejména proto, že jsou s nimi v užším vztahu.

Jak již bylo řečeno výše, s problematikou stejného nebo odlišného chování rodičů dvojčatům souvisí i **problém preferování jednoho z dvojčat**. D. A. Hay a P. J. O'Brien (1984) rodičům dvojčat kladli otázku, které z dvojčat je jim bližší. Naprostá většina rodičů odpovídala, že s oběma dvojčaty jsou si blízcí stejně. Rodiče, kteří vychovávají dvě děti stejného věku se však neubrání jejich porovnávání stejně tak jako sledování jejich podobností. Někteří rodiče hledají rozdíly mezi dvojčaty spíše než podobnosti. Často zdůrazňují některé vlastnosti a schopnosti dvojčat právě proto, aby je odlišili (Ainslie, 2005). Vnímání odlišností mezi dvojčaty jejich rodiči přirozeně vede k tomu, že **každému z rodičů je jedno z dvojčat bližší**. H. Lytton ve své studii devítiletých dvojčat zjistil, že fakt, že rodiče měli jedno

z dvojčat ve větší oblibě, nevedl k odlišnému chování ke každému z dvojčat. Lytton však objevil **rozdíly v charakteristikách více a méně preferovaných dvojčat**. Více preferované dvojče mírně převyšovalo méně preferované dvojče ve **verbálních schopnostech**. Druhé dvojče naopak vykazovalo vyšší úroveň **neverbálních schopností** (žádné z rozdílů však nebyly signifikantní). Důvodem může být fakt, že preferované dvojče vstupuje do intimnější verbální komunikace s matkou a druhé dvojče kompenzuje svoji nevýhodu praktickými činnostmi. Preferovaná dvojčata vykazovala **větší připoutání k matce**, byla mírně **poddajnější** a vykazovala **méně antisociálních problémů** (Lytton et al., 1995). Autor se dále zamýšlí nad tím, zda je pro matky jednodušší milovat děti, které jsou poddajnější a méně problémové nebo zda jsou větší poddajnost a menší problémy v chování dítěte důsledkem jeho statusu preferovaného dvojčete.

Řada autorů se zabývala **problematikou kvality přilnutí (attachmentu) dvojčat k matce**. Autorkou konceptu přilnutí dítěte k matce je M. Ainsworthová, která na základě dlouhodobého pozorování matek a jejich dětí v prvním roce jejich života hodnotila kvalitu jejich vztahu. Předpokladem pro toto hodnocení použila fakt, že matka znamená pro dítě zdroj jistoty a bezpečí. M. Ainsworthová vystavovala děti stresovým situacím (konkrétně separaci od matky v neznámém prostředí), neboť stres obecně aktivuje vztahový systém. Na základě reakcí dětí rozdělila děti do tří kategorií podle kvality jejich připoutání k matce. Do první kategorie patřily **děti s jistým přilnutím** k matce, které po jejím návratu ihned vyhledávaly její blízkost. Matky těchto dětí v prvním roce senzitivněji reagovaly na signály svých dětí. Jejich děti byly v pozdějším věku sebejistější a lépe navazovaly vztahy. Do této skupiny patří cca 70 % dětí. Do druhé skupiny zařadila M. Ainsworthová **děti s nejistým-vyhýbavým vztahem k matce**, které se po návratu matce spíše vyhýbaly nebo byly vůči ní agresivní. Matky těchto dětí byly v prvním roce života dítěte hodnoceny jako málo citlivé a odmítající fyzický kontakt s dítětem. V dalších letech se od ostatních matek lišily neschopností vyjadřovat své emoce. Tato skupina čítá cca 10 % dětí. Třetí skupinu tvořily **děti s nejistým – rezistentním přilnutím k matce**, které se vyznačovalo vyhledáváním tělesného kontaktu s matkou po jejím návratu, ale současně i vyjadřováním zlosti a vzdoru vůči ní. Matky těchto dětí byly rovněž v prvním roce dítěte hodnoceny jako méně citlivé. Do této skupiny patří přibližně 20 % dětí (Ainsworth, 1978, 1989).

V souvislosti s tím, že matka dvojčat nemá možnost dostatečně reagovat na potřeby svých dětí věnovat se jim ve stejné míře jako matky jednotlivě narozených dětí, by mohlo být předpokládáno, že připoutání dvojčat k matce bude mít spíše nejistý charakter. M. Klaus

a J. Kennel (1982) v této souvislosti uvádějí, že matka může vytvořit kvalitní intimní vztah v jednom okamžiku pouze s jedním dítětem. Pro matky dvojčat je extrémně náročné vyhovět potřebám dvou dětí najednou.

Problematikou přilnutí u dvojčat se zabýval D. L. Vandell et al. (1988). Jeho cílem bylo zjistit, zda existují rozdíly v kvalitě připoutání mezi dvojčaty a jednotlivě narozenými dětmi. K. Minde et al. (in Lytton et al., 1995) zkoumal přilnutí u dvojčat a jednotlivě narozených dětí s porodní váhou nižší než 1500 g. Zjistil, že **ani nízká porodní hmotnost, ani dvojčetnost neohrožují bezpečnost přilnutí k matce**. Rozdělení dětí do jednotlivých kategorií podle kvality připoutání je u těchto dětí s nízkou porodní váhou ve stejném poměru jako je tomu u dětí s normální porodní váhou. Mezi dvojčaty nebylo více nejistě přilnutých dětí než mezi jednotlivě narozenými dětmi. Proces přilnutí se k matce byl rovněž stejný u obou skupin dětí. Poměrně velké množství dvojčat které spadaly do kategorie bezpečně připoutaných dětí, však vykazovalo **hraniční úroveň bezpečného přilnutí**. Matky těchto dětí vykazovaly během prvního roku života menší citlivost vůči svým dětem, než tomu bylo u většiny matek s bezpečně připoutanými dětmi (Vandell et al., 1988; Minde et al., 1986). Autoři studie následně vyslovili hypotézu, že ochranným faktorem při vzniku připoutání k matce může být u dvojčat přítomnost druhého dvojčete.

Stejné rozdělení do kategorií podle bezpečnosti přilnutí bylo zaznamenáno jak u dvojjaječných tak jednovaječných dvojčat, což koresponduje s faktem, že bezpečnost přilnutí je více ovlivněna prostředím, resp. vztahy s matkou, event. otcem, než genetickými vlivy (Vandell, 1990).

K. Minde et al. (in Lytton, 1995) se ve svých výzkumech zabýval tím, jak souvisí matčina preference jednoho z dvojčat a kvalita přilnutí k matce. Podle těchto autorů většina matek mírně preferuje jedno z dvojčat. Tato preference se podle jejich výzkumu projevuje tím, že se matky o preferovaném dvojčeti pozitivněji vyjadřují a preferované dvojče získává od matky více péče a vizuální a vokální pozornosti. Matky si preferování jednoho z dvojčat obvykle neuvědomují a nepřipouští. Matka může v průběhu času preference střídat většinou podle toho, které z dvojčat je aktuálně více laskavé a přátelské. Tento přesun preferencí z dvojčete na dvojče je v prvním roce po narození dětí běžný. Fakt, že matka má jedno z dvojčat ve větší oblibě zvyšuje pravděpodobnost bezpečného připoutání a to nejen u preferovaného dvojčete ale i u jeho sourozence. **Preference jednoho z dvojčat může být považována dokonce za podmínku pro bezpečné přilnutí obou dětí k matce**, neboť všechna dvojčata z Mindeho studie, u jejichž matky se neprojevovala preference jednoho

z nich, vykazovala později známky nejistého přilnutí. Podle autorů tohoto výzkumu to, že matka jedno z dvojčat preferuje, znamená, že je schopná přistupovat k oběma dětem individuálně na základě jejich individuálních potřeb.

H. Lytton (1995) se pokoušel popsat vztah rodičů a dvojčat, tím, že kvantifikoval množství „přilnutého“ chování dvouletých chlapců za určitou časovou jednotku. Zjistil, že **dvojčata vykazují větší množství „přilnutého“ chování k rodičům než jednotlivě narozené děti**. Tento fakt vysvětloval hypotézou, že rodiče dvojčat jim méně projevují svou lásku a náklonnost, a dvojčata se tudíž snaží svým chováním ujišťovat o lásce svých rodičů. Je však nutno podotknout, že šlo zejména o neverbální chování nejmladších dvojčat (vyhledávání matky, blízkost, apod.), které mohlo být důsledkem nezralosti dětí. H. Lytton a kol. ve studii, která následovala tento výzkum, požádali rodiče devítiletých dvojčat, aby ohodnotili, ke komu jsou děti více připoutány. Jak ve dvou tak v devíti letech většina dětí vykazovala větší připoutání k matce než k otci. Mezi dvojčaty a jednotlivě narozenými dětmi byl však rozdíl v tom, že **dvojčata byla častěji připoutána k otci** a vykazovala směrem k němu více „připoutaného“ chování. Důvodem by mohlo být to, že každé dítě má potřebu najít osobu, ke které by se mohlo připoutat, a otec v případě dvojčat může nahradit vyčerpávanou matku. H. Lytton a kol. však zároveň zjistili, že matky dětí více připoutaných k otci vykazovaly méně vhodné chování k dětem (např. fyzické zastrašování apod.).

E. D. Dibble a D. J. Cohen (1981) zjistili, že dvojčata mají velmi často sklon připoutat se pouze k jednomu z rodičů. Ve dvou letech 81 % dvojčat z Lyttonovy studie bylo připoutáno pouze k jednomu rodiči. V devíti letech bylo připoutáno k oběma rodičům již 59 % dvojčat, což znamená velký posun od unilaterálního k vyrovnanému připoutání (Lytton, 1999). Celkově lze o **přilnutí dvojčat** k jejich rodičům říci, že **není ovlivněno tím, že děti jsou dvojčaty ale tím, že jde o dvě stejně staré děti, které jsou vychovávány společně**.

1.6.4.2 Podpora individuality a raný vývoj identity u dvojčat

Individuace a vytváření identity dítěte v období, kterého se týká tato práce, tedy do tří let je velmi komplexní proces. Dítě vytváří obraz sebe sama právě tím, že se dostává do interakcí s blízkými lidmi od matky, přes otce, sourozence, prarodiče a další blízké osoby (viz. vývojové fáze vztahu dítě-matka v kapitole Význam rodiny v socializaci dítěte).

Před zkoumáním vývoje identity u dvojčat je nutné nejprve definovat samotný pojem identita. Podle R. Jenkinse je identitou „*naše porozumění tomu, kdo jsme my a kdo jsou*

ostatní lidé, a zároveň porozumění ostatních lidí tomu, kdo jsou oni a kdo jsou ostatní lidé (včetně nás)“ (Jenkins in Baccon, 2005, s. 141). Identita je výsledkem rozličných zkušeností člověka. Nejde pouze o zkušenosti získané v interakcích s blízkými lidmi, ale i o zkušenost vlastního bytí vycházející z biologické zkušenosti s vlastním tělem. Dítě již od narození vnímá to, jak ho přijímají či nepřijímají lidé, kteří o něj pečují, a jak se cítí v interakcích s nimi. Tyto zkušenosti si postupem času zvnitřňuje a vytváří reprezentace objektů. Těmito objekty jsou blízcí lidé, zejména matka. Zároveň si vytváří reprezentaci sebe samého, tedy sebepojetí. O. Kernberg (1966) uvažuje o vývoji identity jako o evoluci a reorganizaci našich objektních vztahů, které zahrnují jak reprezentaci objektu, tak sebe sama, a které jsou výsledkem naší osobní zkušenosti.

Již v dřívějším textu jsme zmínili fakt, že vývoj identity u dvojčat, zejména pak jednovaječných může být v prvních letech jejich života značně problematický. **Vývoj identity dvojčat je značně ovlivněn tím, zda k nim jejich rodiče přistupují jako k jednotce nebo jako k dvěma originálním bytostem.** Dvojčata, zejména jednovaječná, si mezi sebou mohou vytvořit úzkou vazbu na základě očekávání svých rodičů, kteří jsou přesvědčeni, že jednovaječná dvojčata jsou si bližší než běžní sourozenci. Toto očekávání podobnosti a blízkosti dvojčat může vyústit v chování rodičů, které zdůrazňuje stejnost dvojčat. Rodiče pak mají tendenci oblékat děti stejně a vystavovat je stejným zkušenostem, což může vést k tomu, že se dvojčata identifikují se sebou navzájem (Kozlak, 1978). Vývoj identity u dvojčat však neovlivňují pouze rodiče svým přístupem k nim. Mnoho výzkumných studií ukázalo, že **dítě aktivně vytváří a formuje své sociální zkušenosti a identitu** (James; Mayall; Punch in Ainslie, 2005). R. Jenkins (in Baccon, 2005) v této souvislosti uvádí, že jak rodiče, tak jejich děti jsou sociálními aktéry, kteří přispívají k vytváření, prezentaci, přetrvávání a přetváření identity dvojčat.

Problematikou raného vytváření identity u dvojčat se zabýval P. M. Malmstorm. Zkoumal páry dvojčat ve věku od 25 do 45 měsíců a našel mnoho problémů, které mohou zdravý vývoj identity dvojčat značně zkomplikovat. Obě dvojčata ze zkoumaných párů např. užívala jedno jméno, které bylo zkomoleninou obou jejich jmen. Když dvojčata mluvila o sobě jako o páru, často používala jednotné číslo a naopak, když jedno z dvojčat mluvilo o sobě samém, používalo číslo množné a označovalo se jako „my“. V 36 měsících o sobě dvojčata uvažovala jako by byla jedním člověkem (Malmstorm in Ainslie, 2005). Podobné zkušenosti potvrzují i matky dvojčat ze studie R. C. Ainslieho. Jejich dvojčata si říkala opačnými jmény a chtěla, aby je tak oslovovali i ostatní. Na otázku, kde je druhé dvojče,

dvojčata ukazovala na sebe a nebyla schopná samostatně odpovědět na otázku „Kdo jsi?“.

Jak již bylo zmíněno, za **příčinu problémů ve vytváření identity dvojčat** je často považována jejich **podobnost**. R. C. Ainslie (2005) je přesvědčen, že přisuzování problémů s identitou fyzické podobnosti dvojčat je naivní, neboť dítě je v prvním roce věku silně limitováno jeho percepčními a kognitivními schopnostmi. Vychází z předpokladu P. H. Ackermana, který je přesvědčen, že pro každé z dvojčat je druhé dvojče zrcadlovým obrazem sebe sama, což vede k problémům s vytvářením identity. P. H. Ackerman (1975) se domnívá, že každé dvojče je ve velmi útlém věku schopné uvědomit si, že jeho sourozenec vypadá jako on. Problémem však je že děti obecně (tedy i ty, které nemají s utvářením vlastní identity problémy) jsou schopny uvědomit si sebe sama až v určitém věku. „Zrcadlové studie“ například ukázaly, že děti jsou schopny uvědomit si, že vidí v zrcadle svůj vlastní obraz, až ve věku 18 až 24 měsíců (Amsterdam, 1972). Podobně je tomu u schopnosti poznat sám sebe na fotografii (Mahler et al., 1975). P. Bernabei a G. Levi (1976) zdůrazňují, že jednovaječná dvojčata mají s vývojem identity větší problém než dvojčata dvojjaječná. Jednovaječné dvojče rozpozná své dvojče v zrcadle dříve, než je schopné rozpoznat sebe samo. Svůj vlastní obraz rozezná o několik měsíců později než dvojjaječné dvojče.

Tím, jak identitu dvojčat ovlivňuje oblékání dvojčat, se ve své studii zabývala K. Bacon. **Volbou oblečení u dvojčat v prvních rocích jejich života mohou rodiče buďto podpořit nebo zkomplikovat vývoj sebeuvědomění svých dětí.** Rodiče se takto přímo podílejí na vytváření identity dvojčat. Oblečení obecně slouží mimo jiné k tomu, abychom se odlišili od ostatních. Oblečení vypovídá o osobnosti toho, kdo je nosí a zároveň zprostředkovává člověku kontakt se svým tělem (Jenkins in Baccon, 2005). Pokud jsou dvojčata oblékána shodně, vysílají tak signál svému okolí, že mezi nimi není rozdíl. To vede tomu, že okolí se k dvojčatům chová jako ke stejným osobám nebo jako k jednotce a tím podporuje jejich párové uvědomění si „my“, nikoli však individuální uvědomění si „já“. K. Bacconová ve své studii došla k zjištění, že matky dvojčat své děti v raném dětství oblékaly převážně shodně nebo velmi podobně, že rodiče jednovaječných dvojčat se snažili o zdůraznění jejich stejnosti s mírným odlišením (např. oblékáním stejného oblečení v odlišných barvách), dále pak že rodiče respektovali v oblékání dvojčat opačného pohlaví genderová specifika zhruba od jednoho roku, že odlišné oblékání dětí v pozdějším věku neiniciovávali rodiče ale dvojčata samotná a rodiče pouze reflektovali jejich potřebu odlišného oblékání. V pozdějším věku dvojčata sama svým rozhodnutím oblékat se stejně nebo odlišně vytvářela svou identitu (Baccon, 2005).

2. Empirická část

2.1 Cíle výzkumu a stanovení výzkumných otázek

Hlavním cílem tohoto výzkumu je **zmapování specifik ve výchově a rodičovství v rodinách s dvojčaty do tří let.**

V této práci klademe důraz zejména na zjištění **rozdílů v přístupu matek a otců** k výchově dvojčat a rozdílů v prožívání samotného rodičovství mezi oběma rodiči. Jde nám zejména o to zjistit, jaké jsou odlišnosti mezi matkami a otci dvojčat v reakcích na konkrétní výchovné situace, v přístupu k dvojčatům, ale i v přístupu k svému rodičovství.

Vzhledem k tomu, že v České republice na rozdíl od zahraničí neexistují výzkumy týkající se této problematiky, nás také zajímalo, **do jaké míry budou výsledky tohoto výzkumu korespondovat s výsledky výzkumů provedených v zahraničí.**

Zvolili jsme si záměrně širokou oblast našeho zájmu s tím, že jsme chtěli nalézt konkrétní okruhy problémů, se kterými se rodiče dvojčat potýkají, a u kterých bude přínosné pracovat na dalším výzkumu.

Jedním z praktických výstupů této práce by měl být **návrh dalšího výzkumu rodičovství a výchovy dvojčat včetně návrhu výzkumných hypotéz.**

Dále bychom se chtěli pokusit závěry tohoto výzkumu aplikovat do **návrhu odborné péče o rodiče dvojčat a návrhu edukačního systému pro odborníky** (lékaře, zdravotní sestry, speciální pedagogy, psychology, atd.), kteří o rodiče a dvojčata pečují.

Při vytváření výzkumu jsme formulovali tyto **výzkumné otázky**, na které bychom rádi našli odpověď:

- **Jak rodiče dvojčat prožívají své rodičovství? Jaké jsou rozdíly mezi otci a matkami?**
- **Jaké jsou výchovné postoje, problémy a praktiky rodičů dvojčat? Liší se výchovný přístup otců dvojčat od přístupu matek?**
- **Jaké mají rodiče podmínky k vytvoření svébytného vztahu s každým z dvojčat a jakým způsobem podporují individualitu dvojčat? Jaké jsou odlišnosti v přístupu matek a otců?**
- **Jak rodičovství s dvojčaty ovlivňuje partnerský vztah rodičů? Jaké jsou rozdíly ve vnímání partnerského vztahu mezi otci a matkami dvojčat?**

Tyto výzkumné úkoly byly formulovány na základě studia odborné literatury a analýzy diskusního fóra na webových stránkách Klubu dvojčat a vícčat, která je popsána níže.

2.2 Použité metody a postup sběru dat

2.2.1 Prvotní analýza problematiky

Před započítím výzkumu, stanovením výzkumných otázek a konstrukcí nástrojů sběru dat jsme kromě teoretické přípravy provedli **analýzu problematiky rodičovství a výchovy dvojčat**. K tomuto účelu jsme využili **www stránky Klubu dvojčat a vícčat**, které kromě informací v podobě burzy rad pro rodiče dvojčat obsahují i diskusní fórum. Toto diskusní fórum lze dle zkušeností autorky výzkumu považovat za důvěryhodné s tím, že informace zde nalezené mohou sloužit jako solidní podklad pro analýzu problematiky rodičovství a výchovy dvojčat. Do diskusního fóra přispívají většinou současné a budoucí matky (otcové pouze v minimální míře) dvojčat. Příspěvky jsou rozděleny do kategorií jednak podle věku dětí (těhotenství s dvojčaty, dvojčata do půl roku, do jednoho roku, od roku do tří let, předškoláci, školáci a dospělá dvojčata) a jednak podle tématu (porod, dvojčata a kojení, dvojčata a nemoci, dvojčata a sourozenci, dvojčata a strava, hry s dvojčaty, muži a dvojčata, nedonošená dvojčata, úmrtí dvojčat, zkušenosti s kočárky, atd.). Většina příspěvků má formu žádosti o radu s konkrétním problémem týkajícím se péče nebo výchovy dvojčat. Ke každému příspěvku jsou připojeny odpovědi. K některému příspěvku je navázáno jen několik reakcí, u jiných příspěvků je počet reakcí vystoupá i v řádu desítek. Matky prostřednictvím tohoto diskusního fóra řeší především záležitosti praktického charakteru týkající se stravy, oblékání, organizace času, nákupu pomůcek pro péči a rozvoj dvojčat, problematiku nemocí a vývoje dvojčat. Hlavním účelem diskusního fóra je jistá forma svépomoci rodičů s dvojčaty, vzájemné poskytování rad a podpory mezi rodiči dvojčat. **Analýza příspěvků diskusního fóra nám pomohla v orientaci v problematice péče o dvojčata**. V odpovědích a dotazech jsme našli **řadu podnětů pro konstrukci dotazníků**. Při konstrukci dotazníků byly tedy využity poznatky ze zmiňovaného diskusního fóra, osobní zkušenosti autorky a zahraniční literatura týkající se problematiky dvojčat.

2.2.2 Dotazníky

K získávání dat byly použity **dva nestandardizované dotazníky** vytvořené přímo pro účely tohoto výzkumu.

První dotazník byl určený k vyplnění matkami dvojčat, druhý vyplňovali otcové. Dotazníky se shodovaly v části otázek týkajících se prožívání rodičovství a výchovných praktik používaných matkami a otci dvojčat. Dotazníky určené matkám navíc obsahovaly otázky týkající se samotných dvojčat (vývoj, chování, interakce mezi nimi atd.) a popisných charakteristik zkoumaného vzorku.

Dotazník určený pro matky dvojčat obsahoval celkem 90 otázek, dotazník pro otce 53 otázek. Podle formy lze otázky rozdělit do těchto kategorií:

- **uzavřené otázky s nabídkou dvou až osmi odpovědí** (na většinu z nich respondenti měli reagovat výběrem jedné odpovědi, u některých bylo možné vybrat odpovědi více),
- **otevřené otázky vyžadující krátkou slovní nebo numerickou odpověď**,
- **otázky škálového typu** (škála 1 – 7),
- **otázky charakterizující četnost výskytu určité činnosti** (od „nikdy“ po „stále“),
- **otevřené otázky vyžadující komplexnější slovní odpověď**.

Podle obsahu lze otázky dotazníku pro matky a otce rozčlenit na:

- **otázky zjišťující tzv. tvrdá data, tedy fakta, která slouží k popisu zkoumaných rodin** (věk v době narození dvojčat, vzdělání, velikost bydliště, délka a forma vztahu rodičů, aktuální věk dvojčat, jejich zygotita a pohlaví, přítomnost dalších dětí v rodině, způsob otěhotnění, počet pokusů otěhotnět pomocí metod asistované reprodukce, délka těhotenství, forma porodu, porodní váhy dvojčat, zda dvojčata po porodu potřebovala nadstandardní lékařskou péči, studijní či pracovní vytížení matek),
- **otázky týkající se prožívání rodičovství s dvojčaty** (přání mít dvojčata, doba nutná k vyrovnání se s dvojčetným těhotenstvím, obavy v těhotenství, emoční prožívání těhotenství, psychická podpora matek v těhotenství, specifika zátěže a přínosy těhotenství, emoční prožívání období těsně po porodu, prožívání oddělení od dětí v případě dlouhé hospitalizace dvojčat, fyzická, psychická a finanční náročnost péče o dvojčata, náročnost konkrétních aktivit spojených s péčí o dvojčata a domácnost, psychická podpora matek od jejich okolí, zapojení

partnera a dalších osob do činností spojených s péčí o dvojčata a domácnost, četnost a způsob relaxace matek a otců, prožívání osamělosti, prožívání zvýšené pozornosti širšího okolí, faktory zátěže spojené s péčí a výchovou dvojčat, způsoby zvládání této zátěže, pozitiva a přínosy rodičovství s dvojčaty),

- **otázky zjišťující výchovné postoje a způsoby řešení konkrétních výchovných problémů** v rodinách s dvojčaty (výchovný postoj rodičů, nejčastější výchovné praktiky, míra shody s partnerem v otázkách výchovy, odlišnost výchovných praktik u každého z dvojčat, chování rodičů v případě současného pláče dvojčat, dělení pozornosti mezi dvojčata a starší sourozence, dělení času mezi dvojčata tráveného mazlením a hrou, způsob mazlení s dvojčaty, čas trávený hrou s dvojčaty, dělení pozornosti mezi dvojčata, strategie řešení sporů mezi dvojčaty, chování rodičů v případě vztekání dvojčat a v případě, kdy dvojče, které nemá aktuální pozornost rodiče ji přitahuje zlobením, kladení jednoho dvojčete za vzor druhému, strategie učení dvojčat osobní hygieně a sebeobsluze),
- **otázky týkající se vytváření vztahu rodič-dvojče, jejich interakcí a podmínek pro vývoj identity dvojčat** (forma komunikace, oslovování a vnímání rozdílů mezi dvojčaty během těhotenství, forma kontaktu rodičů s dvojčaty těsně po porodu, potíže ve vytváření vztahu s některým z dvojčat, individuální nebo rovnostářský přístup k dvojčatům během hry, rozeznávání dvojčat rodiči a blízkými osobami, odlišnosti v oblékání a chování dvojčat, odlišnosti v chování rodičů vůči dvojčatům – benevolence, individuální/společné oslovování dvojčat při oznamování, chválení a kárání, cílené oddělování dvojčat a výlučné vlastnictví věcí dvojčat),
- **otázky týkající se vývoje dvojčat** (subjektivní hodnocení úrovně psychického, motorického a řečového vývoje dvojčat, řeč dvojčat),
- **otázky týkající se partnerského vztahu rodičů dvojčat** (množství času na partnerský život, způsob trávení společného volného času, partnerská krize, hodnocení kvality partnerského vztahu v těhotenství a po narození dětí do jejich tří let).

Před samotnou distribucí dotazníků potenciálním respondentům, byl dotazník otestován několika rodiči dvojčat. Tito rodiče poskytli autorce zpětnou vazbu, která byla podkladem k finální úpravě dotazníků, redukci počtu otázek a jejich reformulaci.

Použité **dotazníky** jsou **určeny čistě pro účely tohoto výzkumu**. Je to nástroj pro získání dat sloužících k zodpovězení výzkumných otázek formulovaných výše. Po jistých úpravách by bylo **možné** dotazníky **použít i při zkoumání rozdílu** ve výchově a prožívání rodičovství **u rodičů vychovávající jedno**, popř. **více po sobě narozených dětí**, event. pro zjišťování rozdílů v prožívání rodičovství a výchově v rodinách s dvojčaty a v rodinách s jednotlivě narozenými dětmi.

2.2.3 Postup při sběru dat

V rámci výzkumného šetření bylo s žádostí o vyplnění dotazníků **osloveno** celkem **114 rodin** vychovávající dvojčata. Zástupci těchto rodin, se kterými autorka komunikovala byly většinou matky dvojčat, které navštěvovaly diskusní fórum na Internetovém serveru www.dvojcata.cz.

Sběr dat proběhl v **březnu a dubnu 2008**. Na zmíněném Internetovém diskusním fóru byla nejprve uveřejněna žádost o vyplnění dotazníků se stručným vysvětlením účelu výzkumu. Na tuto žádost pozitivně reagovalo 114 návštěvnic tohoto fóra. Každé z matek, které projeví zájem byly zaslány elektronickou formou dva dotazníky – pro ně samé a pro jejich partnery (otce dvojčat).

Přes počítačící velkou ochotu respondentek vyplnit dotazníky, jich bylo **vráceno vyplněných** celkem pouze **95 (40 dotazníků od otců dvojčat, 45 od matek)**. Ze 114 rodin se tedy výzkumu zúčastnilo pouze 45, což je **39,5 %**.

Za **příčinu nižší návratnosti** považujeme **přílišnou délku** obou **dotazníků**, která většinu potenciálních respondentů pravděpodobně odradila od jejich vyplnění. Nižší návratnost byla zaznamenána především **u otců**, jimž byly dotazníky distribuovány prostřednictvím jejich partnerek. Za příčinu považujeme hlavně **nižší motivaci** způsobenou nižší informovaností o projektu, obecně menší ochotou mužů vyjadřovat se o svých pocitech, postojích apod. prostřednictvím dotazníků a jejich větší pracovní zaneprázdněností mimo rodinu. Někteří rodiče dvojčat zasílali vyplněné dotazníky zpět společně (dotazník pro matky spolu s dotazníkem pro otce), některé dotazníky autorka obdržela odděleně.

2.2.4 Postup při vyhodnocování získaných dat

Data byla od respondentů obdržena v elektronické podobě. Pro vyhodnocení těchto dat byly vytvořeny rozsáhlé tabulky v programu MS Excel. Do těchto tabulek byla následně přepsána získaná data. Na základě těchto tabulek byly provedeny jednoduché statistické výpočty. Tyto tabulky byly zároveň podkladem pro vytvoření tabulek s četnostmi odpovědí tak, jak jsou dostupné v Příloze č. 2 této práce.

2.3 Charakteristika zkoumaných rodin

Jak již bylo výše uvedeno, všechny kontaktované matky byly návštěvnicemi Internetového diskusního fóra provozovaného Klubem dvojčat a víceročat. Došlo zde tudíž k **eliminaci vzorku pouze na uživatelky Internetu a jejich partnery**. Z výzkumu byly vynecháni respondenti a respondentky, kteří přístup k Internetu nemají. Díky této cestě sběru dat, však mohly být osloveny **rodiny s dvojčaty z celé České republiky**, což by při distribuci dotazníků v klasické podobě bylo obtížněji proveditelné.

Věk matek v době porodu dvojčat se pohyboval v rozmezí od 24 do 39 let. Věkový průměr respondentek byl **29,9 let** (směrodatná odchylka 3,6 let). **Věk otců** se v době narození dvojčat pohyboval mezi 26 a 56 lety. Průměrný věk otců byl **34,7 let** (směrodatná odchylka 7,7 roku).

V době sběru dat byl průměrný **věk dvojčat 17,9 měsíců** (směrodatná odchylka 11,6 měsíců, věkové rozmezí bylo od 1 do 42 měsíců). Nižší výskyt dvojčat starších 18 měsíců vytváří určité omezení tohoto výzkumu, neboť rodiče mladších dvojčat nemohli odpovídat na některé otázky týkající se problematiky výchovy.

U matek bylo nejčastější **nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské**, následovalo vzdělání vysokoškolské, pouze základní vzdělání se u respondentek nevyskytovalo. **U otců** stejně jako u matek dominovalo **středoškolské vzdělání**, vysokoškolsky vzdělaných otců bylo méně než matek, základní vzdělání měl jeden otec. **Matky v tomto vzorku byly mírně vzdělanější než otcové** (viz. tabulky č. 1 a 2 v Příloze č. 2).

Nejvíce rodin s dvojčaty, které vyplnily dotazníky, **žije v Praze**. Obce menších

velikostí jsou zastoupeny téměř rovnoměrně, **nejméně** rodin žije v **obcích do sta obyvatel** (viz. tabulka č. 3 v Příloze č. 2).

Naprostá **většina rodičů**, kteří se výzkumu zúčastnili, spolu **žije v manželském vztahu**. Nikdo z respondentů není rozvedený či bez partnera (viz. tabulka č. 4 v Příloze č. 2).

Co se týče **pohlaví dvojčat**, ve zkoumaném vzorku dvojčat se vyskytovalo **nejvíce párů chlapec-dívka**, nejméně častá kombinace byla chlapec-chlapec (viz. tabulka č. 5 v Příloze č. 2).

Převážná **většina dvojčat** byla **dvojvaječná**. Ve dvou případech si rodiče nebyli zygotitou svých potomků jistí (viz. tabulka č. 6 v Příloze č. 2).

Celkem **16 z 45** zkoumaných **rodin** mělo kromě dvojčat **další děti**. V naprosté většině šlo o **starší sourozence** dvojčat, pouze v jednom případě byl sourozenec mladší. Věkové rozpětí sourozenců dvojčat je **od 7 týdnů do 21 let**, průměrný věk je 9,89 a nejčastější 3 roky. Ve většině rodin s dalšími dětmi se vyskytoval jeden sourozenec dvojčat. Největší počet sourozenců byl šest (viz. tabulka č. 7 v Příloze č. 2).

Naprostá **většina matek** v dotazníku uvedla, že **otěhotněla přirozeně**. Některou z **metod asistované reprodukce** si jako prostředek k otěhotnění zvolila pouze cca **třetina párů** (viz. tabulka č. 8 v Příloze č. 2). **Většina párů počala dvojčata při prvním pokusu** některé z metody asistované reprodukce. (viz. tabulka č. 9 Přílohy č. 2).

Dvojčata z našeho vzorku se **narodila mezi 26. a 40. týdnem** těhotenství. **Průměrný gestační věk** dětí v době porodu byl **36 týdnů** (směrodatná odchylka 3,2 týdne), nejvíce žen rodilo v 38. týdnu.

Naprostá **většina matek rodila císařským řezem** (67 %), pouze 33 % matek rodilo přirozeně. Ženy, které rodily císařským řezem využívaly **více** možnost **epidurální analgezie** před celkovou anestézií (narkózou). Celkově tedy **73 % žen mělo teoretickou možnost okamžitého kontaktu s dětmi po porodu**, protože byly během porodu v bdělém stavu (viz. tabulka č. 10 v Příloze č. 2).

Porodní váhy dětí se pohybovaly v rozmezí od 700 g do 3560 g. **Průměrná váha** dvojčat byla **2337 g** (směrodatná odchylka byla 611 g). Nejčastěji dvojčata vážila 2400 g.

Ve 40 % případů potřebovalo jedno nebo obě z dvojčat po porodu **nadstandardní lékařskou péči**. Děti se zdravotními komplikacemi potřebovaly nadstandardní lékařskou péči po různě dlouhou dobu - od 2 dní do 3 měsíců, **průměrně 23 dní**, nejčastěji 3 dny (viz. tabulka č. 11 v Příloze č. 2). **Nejčastější formou nadstandardní péče byl pobyt v inkubátoru** na novorozenecké jednotce intenzivní péče, někteří novorozenci byli

hospitalizováni na jednotce intenzivní resuscitační péče (JIRP, ARO) a dále pak na oddělení intermetiální péče. Nejčastěji bylo třeba děti umístit v inkubátoru aby bylo zajištěno udržení tělesné teploty, v závažnějších případech bylo potřeba děti intubovat, krmit hadičkou a jinými způsoby udržovat jejich životní funkce.

2.4 Prezentace výsledků a jejich analýza

2.4.1 Prožívání rodičovství s dvojčaty

Na otázku, **zda si rodiče předem přáli mít dvojčata**, naprostá většina matek i otců uváděla, že je **možnost, že by mohli otěhotnět s dvojčaty**, vůbec **nenapadla**. To odpovídá i faktu, že většina matek otěhotněla přirozeně. Matky, které podstupují některou z forem asistované reprodukce, jsou s možností dvojčetného těhotenství předem seznámeny. Jak matky, tak i otcové, kteří brali v potaz eventualitu, že by čekali dvojčata, téměř shodně uváděli buďto vyloženě přání mít dvojčata, nebo že jim to bylo jedno. Pouze malé procento rodičů uvádělo strach z otěhotnění s dvojčaty. Těmi, kdo se více obávali vícečetného těhotenství, byly matky. Důvodem by mohl být fakt, že ženy si dopředu více uvědomují úkoly a povinnosti spjaté s rodičovstvím, a tím pádem i velkou náročnost péče o dvojčata (viz. tabulky č. 13 a 14 v Příloze č. 2).

Drtivá **většina matek i otců uvedlo, že se s faktem, že čekají dvojčata vyrovnalo okamžitě**. Zajímavé je, že **otcové se s tímto faktem vyrovnali častěji ihned (73 %)** oproti matkám (56 %) a mnohem více žen k přijetí faktu, že čekají dvojčata potřebovala řádově dny (29 %). U mužů to bylo 20 %. Celkově však ani matkám, ani otcům netrvalo příliš dlouho se s dvojčetným těhotenstvím vyrovnat. Pouze nepatrná menšina s tím měla delší dobu problém (viz. tabulky č. 15 a 16 v Příloze č. 2).

Prožívání každého těhotenství ovlivňují některé **obavy**, které budoucí rodiče mají. Zajímalo nás, co je nejčastějším předmětem obav budoucích rodičů dvojčat a zda jsou v tomto ohledu rozdíly mezi matkami a otci. Respondenti si mohli při odpovídání na tuto otázku zvolit jednu až tři možnosti z nabízených devíti u matek a sedmi u otců, eventuálně mohli napsat jiný zdroj obav v otázce neuvedený.

Matky i otcové poměrně ve stejně vysoké míře (cca 85 %) uváděli **obavu o zdraví dětí**. Matky zároveň velmi často uváděly s tím spojenou **obavu z předčasného porodu**, který je u dvojčat mnohem častější než u „mono“ dětí. Zajímavé je, že otcové dvojčat obavu z předčasného porodu uváděli také ale v mnohem menší míře (30 % otců oproti 78 % matek). Muži jako mnohem naléhavěji prožívali **obavu o zdraví partnerky** (uvedlo ji 78 % dotázaných). Matky však o své zdraví měly mnohem menší strach (pouze 11 % matek vybralo tuto možnost). Zde je zřejmé, že **matky z našeho vzorku jako mnohem důležitější v těhotenství vnímaly zdraví dětí než zdraví své, kdežto pro otce bylo zdraví dětí jen o velmi málo důležitější než zdraví partnerky**. Jak matky, tak otcové uváděli relativně často **obavy z toho, jak zvládnou péči o dvě děti** zároveň, přičemž větší obavu z toho měly ženy (33 % dotázaných). Potenciálním důvodem by mohla být větší obecná zkušenost a obeznámenost s náročností péče o děti u žen než u mužů. Ženy také častěji než muži uváděly **strach z porodu**, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že porod se matek týká v nepoměrně větší míře než otců. Muži naopak častěji než ženy uváděli **obavy o zvládnutí finančních nároků** spojených s péčí o dvojčata, což odpovídá obecně zažitému rodinnému modelu, kdy muž zajišťuje většinu rodinných příjmů, kdežto žena se převážně stará o děti. Jak muži, tak ženy měli ve velmi malé míře strach o partnerský vztah. Jako nejméně časté se u matek ukázaly obavy o postavu, z reakce partnera, z velkého věkového rozdílu dvojčat od staršího sourozence a potrat (zde však musíme uvést, že tato varianta v dotazníku nebyla přímo uvedena a respondenti ji samostatně vepisovali do možnosti „jiné“; jsme toho názoru, že pokud by byla tato alternativa přímo zmíněna, byla by označena většinou respondentů). U mužů byla v malé míře zmíněna obava ze změny životního stylu a z potratu (zde je stejný problém s formulací možností odpovědi na otázku jako u matek) (viz. tabulky č. 17 a 18 v Příloze č. 2).

V odpovědích na otázku, **jaké pocity rodiče v těhotenství prožívali nejčastěji** převažovala **radost, těšení a úzkost a strach**. Radost a těšení prožívali muži i ženy téměř ve stejné míře. Co se týče strachu, tak muži z našeho vzorku ho prožívali podstatně méně často (36 %) než ženy (47 %), což by mohlo být vysvětlitelné mimo jiné tím, že ženy jsou mnohem více zainteresované na zdravém růstu a vývoji plodu, než muži, kteří jsou s plody v kontaktu pouze zprostředkovaně a ve velmi omezené míře. Ženy matky jsou v permanentním kontaktu s dětmi, děti jsou jejich fyzickou součástí, dochází zde k mnohem intenzivnější prenatální komunikaci a tudíž mohou matky prožívat větší strach o děti a o to, jak těhotenství dopadne. Jako relativně málo časté byly prožívány smutek, klid a pohoda a únava (viz. tabulky č. 19

a 20 v Příloze č. 2).

Míru získávané psychické podpory od svého okolí v těhotenství hodnotily matky na škále 1 až 7, přičemž hodnota 1 znamenala velkou, 7 žádnou podporu. Mužů jsme se na míru pocíťované podpory od okolí nedotazovali, neboť nás v tomto případě zajímalo spíše prožívání podpory u žen s tím, že muži jsou v době těhotenství v roli, kdy se od nich očekává spíše poskytování než získávání podpory.

Od partnera budoucí matky ve většině případů cítily **silnou podporu**. Žádná z respondentek nevedla, že by ji partner vůbec nepodporoval, pouze jedna odhodnotila podporu číslicí 6 (velmi nízká podpora). Průměrná podpora poskytovaná partnery budoucím matkám byla 1,56 (směrodatná odchylka 1).

Průměrná podpora od rodičů budoucích matek byla na úrovni 2,22 (směrodatná odchylka 1,7), od rodičů partnera byla průměrná míra podpory na hodnotě 3,11 (směrodatná odchylka 2,1), od sourozenců byla průměrná hodnota podpory 2,73 (směrodatná odchylka 1,8) a od přátel 2,76 (směrodatná odchylka 1, 6).

Nejvíce podpory tedy budoucí matky získávaly od svých partnerů, následně od rodičů, sourozenců a přátel, nejméně od rodičů partnera. Celkově se jim podpory spíše dostávalo než nedostávalo a tato podpora byla na poměrně dobré úrovni odpovídající síle sociální vazby s poskytovatelem podpory.

Abychom více porozuměli tomu, **co budoucí rodiče dvojčat v období těhotenství vnímali jako zátěž a co je naopak povzbuzovalo a působilo pozitivně**, položili jsme jim v dotazníku dvě otevřené otázky. Respondenti se měli vyjádřit, co prožívali v období těhotenství jako nejtěžší a co pro ně bylo v tomto období naopak nejpříjemnější. Zajímaly nás rozdíly mezi budoucími matkami a otci.

Jak matky, tak otcové prožívali jako **nejnáročnější strach o zdraví a život miminek**. Většina rodičů uváděla strach z (někdy i opakovaného) potratu, předčasného porodu a strach o život a zdraví dětí, které na svět přišly předčasně a o kvalitu jejich budoucího života. Jeden pár uvedl jako nejhorší na těhotenství potrat třetího miminka (původně čekali trojčátka).

Většina žen uváděla jako velmi náročnou **fyzickou stránku těhotenství a různé komplikace** (nevolnosti, tvrdnutí břicha, bolesti zad, dýchavičnost, krvácení, operace slepého střeva v první polovině těhotenství, únava, otoky, špatný spánek, omezení pohyblivosti, těžké břicho, těhotenská cukrovka, nemožnost ke konci těhotenství pohodlně ležet a sedět). Několik žen uvedlo, že pro ně byla velmi náročná **hospitalizace v nemocnici** (v různých fázích

těhotenství). Velká většina mužů uváděla jako na těhotenství nejhorší **obavu o zdraví partnerky** a to jak v průběhu těhotenství, tak i po úraze partnerky těsně před porodem. Stejně jako pro matky dvojčat, bylo i pro otce velmi náročné období hospitalizace partnerky v nemocnici a z toho plynoucí nutnost postarat se o domácnost a starší děti.

Matky dále uváděly jako nejtěžší v období těhotenství **strach z toho, jak zvládnou péči o dvě děti najednou**, a jak se zvládnou postarat o dvojčata, když doma mají již starší děti. Rovněž pro ně v těhotenství byla náročná samotná **péče o straší děti** a zvládání jejich fyzické aktivity. Některé matky uváděly, že pro ně bylo dosti náročné **smířit se s faktem, že čekají dvojčata** („*Nejtěžší pro mě bylo smířit se s tím, že budou dvě. Pak začaly problémy a s tím výčitky, že je to trest za to, že jsem se s dvojčaty nemohla tak dlouho srovnat. Tyto výčitky se vrací při každé nemoci nebo potížích*“). Dále matky prožívaly jako zatěžující **rizikovitost těhotenství** a **nutnost klidového režimu**, v některých případech nutnost dlouhodobě ležet a s tím spojená pracovní neschopnost, snížení aktivity a nuda. Některé maminky těžce snášely některé **postoje jejich okolí**. „*Nejtěžší pro mě bylo vysvětlit okolí, že nejsem nemocná, ale těhotná*“. „*Řeči okolí – chytré rady co můžu a nemůžu (většinou od kamarádek, co těhotné zatím nebyly a navíc s dvojčaty)*“. Již jednotlivě se objevily takové faktory zátěže jako partnerská krize pramenící z nedostatku sexu („*z mé strany absolutní nechuť k sexu, což partner nechápal*“), strach ze samotného porodu, obavy o vlastní vzhled a váhu, strach z výsledků genetických vyšetření, které by mohly vést k nutnosti rozhodnout se o možnosti podstoupit potrat, nepříjemné pocity z průběhu absolvovaných vyšetření, stěhování a shánění vybavy na dvojčata.

Muži prožívali v období těhotenství jako náročné **chování a pocity partnerky** („*nejtěžší pro mě bylo rozmlouvat manželce skopičiny*“, „*úzkost a strach manželky*“), **nutnost starat se o domácnost, snížení sexuální aktivity** („*z obavy před předčasným porodem, se náš sexuální život snížil na minimum*“). Ojedinele muži uváděli jako náročnou změnu v zaměstnání a z toho plynoucí stres, změnu životního stylu, čekání na narození dětí a úroveň zdravotní péče.

Jako **nejpříjemnější na těhotenství** vnímaly téměř všechny matky a většina otců **zážitky spojené s pohyby dvojčat** („*Nejraději vzpomínám na pohyby miminek v bříšku. Hýbalo se mi celé břicho, bylo to moc roztomilé. Ono čtyři ručičky a čtyři nožičky bylo opravdu poznat.*“ „*Pohyby dvojčátek, šimrání, lechtání, kopání.*“ „*Pohyby bříška, někdy to vypadalo, jakoby už miminka měla vypadnout.*“). Jak matky tak otcové uváděli jako velmi

příjemné **ultrazvuková vyšetření** (zejména ta první, kdy jim bylo sděleno, že čekají dvojčata) zejména proto, že díky UTZ měli možnost lépe si představit, jak děti rostou a vyvíjí se, jak vypadají (zejména při 3D a 4D UTZ), jakého jsou pohlaví a ujistit se, že jsou v pořádku („*Nejraději vzpomínám na 4D ultrazvuk – tam poprvé to nebyly jen černobílé fleky na monitoru, ale uvědomila jsem si, že to jsou živé bytosti, že jsou reálné*“). Matky i otcové rádi vzpomínají na **sdělení lékaře, že těhotenství je dvojčetné**. Jeden otec uvedl, že vzpomíná nejraději na to, jak mu manželka nejprve řekla, že je těhotná a později, že čeká dvojčata. Matky i otcové často jako velmi pozitivní na těhotenství vnímali samotné **těšení se a představování si miminek** („*očekávání, jak budou miminka vypadat a na koho se budou podobat*“) a **zážitky spojené s rostoucím bříškem matky**. Matky často popisovaly své břicho v těhotenství jako „*krásné, rostoucí, plné, kulaté, hezké*“. Otcové jako „*velké*“ nebo „*megabřicho*“. Matky i otcové také rádi vzpomínali na **hlazení břicha** jak matkou, tak otcem nebo staršími dětmi a na **reakce miminek na toto hlazení**. Velmi pozitivně hodnotili i **sledování růstu dětí v bříšku**. Ženy často uváděly jako příjemné **obstarávání výbavy** na miminka a velmi často **klid, odpočinek, péči a podporu okolí** („*Spánek po celou noc.*“ „*Rozmazlování od celé rodiny.*“ „*Podpora partnera.*“). Některé matky a otcové rádi vzpomínali na společnou dovolenou, výlety, klid a poslední společné soukromé chvílky a na pocity hrdosti a radosti, že čekají dvojčata. Ojedinele jako pozitivní matky označovaly oznámení těhotenství s dvojčaty rodině a okolí, reakce okolí na fakt dvojčetného těhotenství („*Překvapené reakce okolí, že čekám dvojčata. Často se mě ptali, zda už každou chvíli nebudu rodit, a to jsem byla v pátém měsíci.*“), pozitivní těhotenský test, duševní rovnováhu v těhotenství a „*to, že těhotenství už skončilo*“. Otcové ojedinele pozitivně hodnotili „*jak to manželka zvládala*“, proces výběru jmen, pozorování vývoje dětí a krásu partnerky.

Po vyhodnocení odpovědí na otázky týkající se zátěže a pozitivních stránek těhotenství můžeme konstatovat, že mezi **matky a otcové se v převážné většině případů v prožívání těhotenství příliš nelišili**. Jako nejnáročnější vnímali strach a obavy o zdraví a život matky a dětí, jako nejpříjemnější pohyby dětí, a těšení se na ně. Ženy navíc jako velmi zatěžující vnímaly fyzické stavy a komplikace doprovázející těhotenství a jako velmi příjemné možnost odpočinku, péči a podporu jejich okolí.

Převažujícími **pocity novopečených matek a otců těsně po porodu** byly **radost a štěstí**, které se mísily se **strachem a úzkostí**. Matky prožívaly radost méně často než otcové, úzkost a strach naopak častěji. Dalšími často prožívanými pocity matek bylo zoufalství, úleva a smutek. Otcové navíc uváděli dojetí. Pocity strachu, úzkosti, zoufalství

a smutku pramenily často z faktu, že děti se narodily předčasně, někdy musely bojovat o svůj život a byly často ohroženi na svém zdraví (viz. tabulky č. 21 a 22 v Příloze č. 2).

Celkem jedenáct matek odpovědělo na otázku, **jak prožívaly poporodní hospitalizaci jednoho nebo obou dvojčat** a dojíždění za nimi do porodnice. Respondentky měly subjektivně prožívanou náročnost ohodnotit číslicí na škále 1 – 7, kde 1 znamenalo nesmírnou zátěž a 7 dobře zvladatelný stav. Průměrná hodnota získaných odpovědí byla 3,36 (směrodatná odchylka 2,6). **Zátěž tedy vnímaly jako velmi velkou.**

V souvislosti s prožíváním rodičovství, nás zajímalo, **jak rodiče prožívaly psychickou, fyzickou a finanční zátěž spojenou s péčí a výchovou dvojčat.** Ptali jsme se jak matek, tak otců odděleně na prožívání zátěže v **období do jednoho roku** věku dětí a **od roku do tří let** dětí. Použili jsme k tomu opět škály od 1 do 7, přičemž 1 znamenala naprosto nezvladatelnou a 7 velmi dobře zvladatelnou zátěž.

Psychickou a fyzickou náročnost péče o děti vnímaly matky průměrně jako o něco větší než otcové. U finanční zátěže tomu bylo naopak (v období do jednoho roku zde však byl jen minimální rozdíl). Celkově však **rozdíly mezi matkami a otci nebyly nijak výrazné.** Porovnáme-li psychickou a fyzickou náročnost rodičovství s dvojčaty mezi obdobími 0 – 1 rok a 1 – 3 roky věku dvojčat, **matky i otcové vnímali náročnost po prvním roce jako o něco menší.** Matky takto vnímaly i finanční stránku péče o dvojčata, otcové však vnímali zajištění finanční stránky péče jako náročnější v období po prvním roce věku dvojčat. **Matky i otcové shodně vnímali jako nejnáročnější psychickou stránku péče o dvojčata, jako nejméně náročnou finanční stránku.**

Fyzickou zátěž do jednoho roku věku dětí **matky** hodnotily průměrně číslem 4,02 (směrodatná odchylka 1,5). **Otcové** ohodnotili fyzickou zátěž spojenou s péčí o dvojčata první rok průměrně číslem 4,42 (směrodatná odchylka 1,6).

Průměrná hodnota subjektivně vnímané **psychické zátěže** do jednoho roku u **matek** byla 3,8 (směrodatná odchylka 1,6). **Otcové** hodnotili psychickou zátěž spojenou s péčí o děti do jejich jednoho roku průměrně 4,08 (směrodatná odchylka 1,6).

Finanční zátěž matky hodnotily průměrně 4,84 (směrodatná odchylka 1,5). Otcové hodnotili finanční zátěž také jako zvladatelnou. Průměrná hodnota jejich odpovědí byla 4,82 (směrodatná odchylka 1,6).

K náročnosti péče po prvním roce věku dvojčat se vyjadřovalo mnohem méně matek

i otců, neboť řada z nich měla v době vyplňování dotazníku děti mladší jednoho roku.

Fyzickou náročnost péče o dvojčata od jednoho do tří let hodnotily matky průměrně známkou 4,67 (směrodatná odchylka 1,5). Otcové hodnotili fyzickou zátěž v tomto období průměrně známkou 4,91 (směrodatná odchylka 1,5).

Psychickou náročnost péče o dvojčata v druhém a třetím roce ohodnotily matky průměrně známkou 4,25 (směrodatná odchylka 1,5). Otcové hodnotili psychickou náročnost péče o dvojčata mezi prvním a třetím rokem věku průměrně hodnotou 4,65 (směrodatná odchylka 1,6).

Finanční zátěž matky hodnotily průměrně číslicí 5 (směrodatná odchylka 1,4). Otcové finanční zátěž hodnotili průměrně na úrovni 4,65 (směrodatná odchylka 1,8).

Matek jsme se též dotazovali, jak vnímaly **náročnost jednotlivých aktivit spojených s péčí o děti**. Šlo o koupání a přebalování, kojení, oblékání, procházky, nedostatek spánku, rehabilitační cvičení a event. další činnosti, které matky mohly samy uvést. Zajímalo nás, **jak vnímaly náročnost těchto aktivit v prvním a v druhém a třetím roce** věku dvojčat, zda zde byly nějaké rozdíly ve vnímané náročnosti. Matky náročnost opět hodnotily pomocí stupnice 1 – 7, kde 1 znamenala velkou zátěž a 7 dobře zvladatelnou zátěž.

V prvním roce vnímaly matky jako nejvíce náročné nedostatek spánku, kojení a rehabilitační cvičení. Jako nejméně náročné se jim jevílo koupání, přebalování a procházky. **V druhém roce se jako nejvíce zatěžující matkám jevílo zvládání vzdoru dětí, výchova obecně a nedostatek spánku.** Jako nejméně zatěžující vnímaly matky v tomto období rehabilitaci, koupání a přebalování. **Většina činností byla matkami po prvním roce vnímána jako méně zatěžující. Výjimkou byly procházky a oblékání, u nichž prožívání náročnosti po prvním roce mírně stoupl.**

Koupání a přebalování v prvním roce ohodnotily matky průměrně známkou 5,91 (směrodatná odchylka 1,5). V druhém a třetím roce ohodnotily průměrně náročnost koupání a přebalování na úrovni 6,32 (směrodatná odchylka 1).

Kojení v prvním roce hodnotily matky průměrně známkou 4,17 (směrodatná odchylka 2,2). Po prvním roce kojily již jen dvě matky, které označily náročnost kojení hodnotami 4 a 7.

Oblékání dětí prožívaly matky v prvním roce dvojčat na úrovni 5,31 (směrodatná odchylka 1,5). Po prvním roce se vnímaná náročnost oblékání posunula na 5,22 (směrodatná odchylka 1,7).

Průměrná hodnota prožívané náročnosti **procházek s dvojčaty** byla v prvním roce jejich věku 5,84 (směrodatná odchylka 1,5). Po prvním roce byla průměrná hodnota náročnosti 5,11 (směrodatná odchylka 1,7).

Nedostatek spánku není aktivita, ale faktor zátěže, který výrazně ovlivňuje psychickou a fyzickou schopnost zvládat péči o děti, proto byla do otázky zařazena i tato položka. Nedostatkem spánku se rozumí noční péče o děti zahrnující kojení, utěšování apod., které matce nedovolují řádně si odpočinout. U nedostatku spánku byla průměrná hodnota náročnosti během prvního roku života dvojčat na 3,40 (směrodatná odchylka 1,9). V druhém a třetím roce ženy hodnotily náročnost nedostatku spánku průměrně na úrovni 4,82 (směrodatná odchylka 2,1). Je třeba podotknout, že výrazné snížení hodnoty prožívání náročnosti nedostatku spánku nemusí plynout z toho, že by to pro matky nebylo tak náročné, ale spíše z toho, že jejich potřeba spánku již po prvním roce nebyla tolik frustrována jako v roce prvním.

Některá dvojčata byla nucena kvůli potížím s psychomotorickým vývojem **rehabilitovat** a několikrát denně cvičit, zejména tzv. Vojtovu metodu. Matky, které se svými dvojčaty rehabilitovaly prožívaly tuto náročnost v prvním roce na úrovni 4,48 (směrodatná odchylka 2,2). Po prvním roce cvičila s dvojčaty pouze jedna matka, která náročnost cvičení ohodnotila číslicí 7.

Dále jsme matky požádali o hodnocení náročnosti **zvládnání vzdoru u svých dětí** v období po prvním roce věku. Matky ohodnotily náročnost zvládnání vzdoru u dvojčat průměrně 4,28 (směrodatná odchylka 1,9).

Podobně jako u vzdoru hodnotily matky obecně **náročnost výchovy po prvním roce**. Průměrně náročnost výchovy ohodnotily 4,72 (směrodatná odchylka 1,5).

Matky měly dále možnost doplnit další aktivity, k jejichž náročnosti v souvislosti s péčí o dvojčata se chtěly vyjádřit. Za první rok uvedly tyto aktivity (v závorce je uvedena vnímaná náročnost): dojíždění k lékaři (3), cestování (5), „*vymýšlet jim zábavu, když ještě nic neuměly, ale cítila jsem, že se nudí*“ (1), sladění režimu (3) a domácí práce (5). Za druhý a třetí rok matky doplnily aktivity ještě o hraní (6).

Prožívání mateřství ovlivňuje i to, **zda matky cítí dostatečnou podporu od svého okolí**. Na psychickou podporu jsme se zaměřovali již v otázkách týkajících se prožívání těhotenství s dvojčaty. Matky měly stejně jako u otázky na psychickou podporu v době těhotenství na škále 1 – 7 ohodnotit jak se cítily být podporovány partnerem, svými a partnerovými rodiči, sourozenci a přáteli.

Celkově získávaly matky psychickou podporu po narození dvojčat ve větší míře než v období těhotenství. Největší posun v míře získávané podpory byl zaznamenán u sourozenců a přátel, kteří však poskytovali celkově mnohem méně podpory než například partner a rodiče matky. U těch došlo jen k mírnému zvýšení poskytování psychické podpory matkám.

Matky podporu partnera hodnotily průměrně známkou 1,63 (směrodatná odchylka 1,3). Podpora rodičů po narození dětí byla průměrně 2,47 (směrodatná odchylka 1,9). Podpora partnerových rodičů byla o něco nižší, průměrně 3,70 (směrodatná odchylka 2,1). U sourozenců byla průměrná hodnota vnímané získávané podpory 3,61 (směrodatná odchylka 2). Přátelé poskytovali matkám psychickou podporu průměrně na úrovni 3,47 (směrodatná odchylka 1,8).

Vyhodnocením předchozí otázky jsme došli k závěru, že partneři (otcové dvojčat) poskytovali matkám dvojčat velkou psychickou podporu. Zajímalo nás, zda jim poskytovali i podporu projevovanou zapojením se do konkrétních činností souvisejících s péčí o chod domácnosti a o děti. Zeptali jsme se tedy matek, jak často jim otcové dvojčat pomáhali s takovými činnostmi jako jsou vaření, péče o domácnost, nákupy, péče o sourozence dvojčat, vstávání k dvojčatům, koupání a přebalování dvojčat, doprovod k lékaři, hra s dvojčaty a procházky. Zároveň jsme požádali otce, aby ohodnotili míru svého zapojení do těchto činností. Získali jsme tedy pohledy obou rodičů a mohli jsme je porovnat. Matky i otcové se měli vyjádřit u každé z aktivit zvolením jednoho hodnotícího výrazu z nabídky „nikdy“, „vzácně“, „občas“, „často“, „stále“. Jsme si vědomi subjektivnosti posuzování zapojení, u většiny činností však nelze přesně kvantifikovat míru zapojení tak, aby bylo možno výsledky porovnat.

V posuzování zapojení otců do činností spojených s péčí o domácnost a děti převážně panovala mezi matkami a otci shoda. Matky hodnotily zapojování partnerů jako častější, než samotní otcové. Nejčastěji se otcové zapojovali do hraní si s dětmi, koupání a přebalování dětí, doprovodu k lékaři, péče o starší sourozence a nákupů. Nejméně se pak zapojovali do vaření a domácích prací.

Matky ve shodě s otci vypovídaly, že otcové se spíše vzácně zapojovali do vaření. Součet procentuálních odpovědí „nikdy“ a „vzácně“ převažoval u matek i otců nad odpověďmi „často“ a „stále“. U obou skupin respondentů dominovala odpověď „vzácně“.

U péče o domácnost dominovala u matek i otců odpověď „občas“. Součet

procentuálních odpovědí „nikdy“ a „vzácně“ převažoval u matek i otců nad odpověďmi „často“ a „stále“.

Zapojení otců do **nakupování** ohodnotily obě skupiny respondentů výrazem „často“. Součet procentuálních odpovědí „často“ a „stále“ výrazně převažoval nad součtem odpovědí „nikdy“ a „vzácně“.

Podobně tomu bylo tak i u zapojení otců do **péče o (většinou) starší sourozence dvojčat**. Obě skupiny toto zapojení hodnotily jako časté a součet procentuálních odpovědí „často“ a „stále“ opět výrazně převažoval nad součtem odpovědí „nikdy“ a „vzácně“.

Větší rozdíly v zapojení nastaly u **nočního vstávání k dětem**. Matky nejčastěji hodnotily četnost vstávání otců k dětem výrazy „občas“ a „často“. Otcové u sebe hodnotili častost svého vstávání k dětem nejčastěji výrazy „vzácně“ a „stále“. U matek součet procentuálních odpovědí „často“ a „stále“ převažoval nad součtem odpovědí „nikdy“ a „vzácně“. U otců byly součty „často“ a „stále“ a „nikdy“ a „vzácně“ poměrně vyrovnané. Mezi muži byly tedy pravděpodobně dvě skupiny otců, jedni se do vstávání zapojovali velmi často, druzí jen sporadicky.

Co se týče **přebalování**, hodnotily matky zapojení otců do této činnosti nejčastěji výrazem „stále“. Otcové nejčastěji volili výraz „často“. U otců i matek součet procentuálních odpovědí „často“ a „stále“ výrazně převažoval nad součtem odpovědí „nikdy“ a „vzácně“.

Míru zapojení otců do přebalování matky i otcové shodně hodnotili nejčastěji výrazem „často“. Součet procentuálních odpovědí „často“ a „stále“ opět výrazně převažoval nad součtem odpovědí „nikdy“ a „vzácně“.

Pomoc partnera s **doprovodem k lékaři** hodnotily matky stejně často výrazy „občas“, „často“ a „stále“. Otcové své zapojení do této činnosti hodnotili nejčastěji výrazem „často“. Součet procentuálních odpovědí „často“ a „stále“ opět výrazně převažoval nad součtem odpovědí „nikdy“ a „vzácně“.

Otcové i matky shodně hodnotili nejčastěji zapojení otců do **hry s dětmi** výrazem „často“. Součet procentuálních odpovědí „často“ a „stále“ opět výrazně převažoval nad součtem odpovědí „nikdy“ a „vzácně“.

Míru zapojení otců do chození s dětmi na **procházky** matky nejčastěji hodnotily výrazem „často“, otcové nejčastěji volili výraz „občas“. Součet procentuálních odpovědí „často“ a „stále“ opět výrazně převažoval nad součtem odpovědí „nikdy“ a „vzácně“ (viz. tabulky č. 23 až 32 v Příloze č. 2).

Výše jsme se zabývali mírou psychické podpory, kterou matky dvojčat získávaly od svých a manžellových rodičů, sourozenců a přátel. Zajímalo nás, **jak konkrétně tyto nebo další osoby pomáhaly** matkám s dvojčaty, aby zvládly zátěž spojenou s **péčí o děti a domácnost**.

Podle očekávání, **se v naprosté většině do pomoci zapojovali prarodiče dvojčat**, zejména babičky. Zapojení dědečků však také nebylo řídkým jevem. Pouze **okrajově** se do péče o děti a domácnost zapojovali **starší sourozenci dvojčat, kamarádky a sourozenci matky, švagrová či švagr** matky a pouze v jednom případě pomáhala osoba, která do rodiny nepatřila, tedy **chůva**.

V činnostech, které pomáhající osoby nejčastěji vykonávaly **dominovala péče o děti**. Většina matek uvedla všeobecně hlídání dětí, některé uváděly ještě specifické kategorie činností, kde dominovaly procházky s dětmi, o něco méně se vyskytovalo hraní si s dětmi a okrajově koupání a krmení. Předpokládáme však, že pomáhající osoby, které děti „hlídaly“ vykonávaly automaticky většinu těchto uvedených činností. Další velkou kategorií byla **péče o domácnost**. Zde matky zmiňovaly umývání nádobí, luxování, utírání prachu, vaření, žehlení atd. Další činnosti se vyskytovaly už jen v malé míře. Šlo o hlídání starších dětí včetně vyzvedávání ze školy, doprovod k lékaři, doprovod na plavání. Matky zde zmiňovaly i určité formy psychické podpory, jako poskytování rad (což může být ale i formou zátěže), spojení se světem, které jim pomáhající osoby zprostředkovaly, a psychickou podporu obecně. Některé pomocné osoby nejvíce pomáhaly po narození dětí, některé průběžně.

Vzhledem k náročnosti péče o dvojčata nás zajímalo, **jak často si mohly matky od péče o děti a domácnost odpočinout**. Matky se vyjadřovaly, zda si mohly odpočinout několikrát týdně, několikrát měsíčně, několikrát ročně a nebo vůbec. **Nejvíce matek uvádělo, že si mohly odpočinout několikrát měsíčně a několikrát ročně**. Téměř jedna čtvrtina matek si nemohla od dětí odpočinout vůbec a jen velmi málo matek mohlo odpočívat častěji než jednou týdně (viz. tabulka č. 33 v Příloze č. 2).

Zajímalo nás také **jaké konkrétní formy odpočinku matky dvojčat volily** tak, aby mohly načerpat energii pro další péči o děti a domácnost. Jako nejčastější formu odpočinku matky uváděly **posezení s kamarádkou, přáteli nebo sourozenci** („*S kamarádkou a hlavně zmizet od dětí.*“). Několik maminek uvedlo možnost několikrát ročně odjet od rodiny s kamarádkami na víkend. Další velmi častou formou relaxace byl **sport** (většinou cvičení, aerobik, spinning, plavání). Velké množství matek odpočívalo **u Internetu** („*Surfování po*

Internetu (vesměs jsem ale hledala informace o dětech).“), vyřizováním e-mailů a rozhovory přes ICQ. Velmi oblíbenou činností matek byla četba. Často maminky uváděly, že ve volných chvílích sledovaly televizi nebo filmy na DVD, spaly nebo se věnovaly studiu či práci (navštěvovaly jazykové kurzy, školení či studovaly vysokou školu), chodily na procházky do města nebo do přírody, po nákupu, dávaly si horkou koupel nebo sprchu, poslouchaly hudbu, chodily do divadla nebo kina, navštěvovaly kadeřnictví, kosmetický nebo masážní salon nebo nedělaly nic (pasivní forma odpočinku). Ojedinele se vyskytovaly odpovědi, že matky ve volných chvílích šily, pletly, pracovaly jako dobrovolnice v neziskové organizaci, chodily s manželem do restaurace nebo navštěvovaly saunu. Jedna matka uvedla dovolenou jako zdroj relaxace. Některé matky uvedly, že určitou formou odpočinku pro ně byl i úklid a vaření, pokud děti nebyly doma („Pokud máme hlídání, jdeme s manželem na dobré jídlo, pokud manžel vezme děti sám ven, vařím, uklízím, případně pracuji u počítače (ale vše je svým způsobem forma oddechu, jiný typ činnosti než zabavování a opečovávání dětí.“).

Stejně jako matek jsme se i otců ptali, jakým způsobem relaxovali a získávali energii nutnou k zvládnutí práce a péče o děti. Nejčastěji otcové uváděli, že relaxují v práci („Práce – můj koníček“), sportem, prací na domě, zahradě nebo v dílně, hrou s dětmi („Pokud nejsem v práci, dělám na domě a stavím dětem – těm větším – zahradní domek, hrajeme fotbal, blbneme.“ „Hraji si se starším synem.“ „Energii získávám z radosti dětí.“), spánkem, posezením s kamarády („S kamarády na pivku.“) a různými koníčky (rybaření, horolezectví, kulečnick). Někteří otcové relaxovali u počítače, četbou, výlety, pasivním odpočinkem nebo na chatě.

Matky tedy nejčastěji relaxovaly v sociální interakci s přáteli nebo na Internetu, což je naprosto pochopitelné, pokud uvážíme, že jejich sociální vazby během mateřské dovolené jsou značně omezené a osamění je jedním z nejčastěji prožívaných pocitů matek starajících se celodenně o velmi malé děti. Muži také rádi odpočívali v interakci s druhými (nejen s přáteli ale i se svými dětmi). Nejčastěji však získávali energii z práce a při sportu, tedy činnostmi převážně výkonově zaměřenými. Matky uváděly sport jako druhý nejčastější způsob relaxace spolu s četbou.

Otců jsme se dotazovali, zda narození a péče o dvojčata vnesly do jejich života změnu v možnostech věnovat se svým koníčkům a zájmům. Naprostá většina mužů v odpovědích uvedla, že na své zájmy po narození dětí měla méně času. Zhruba desetina

mužů uvedla, že se svým koníčkům po narození dvojčat mohla věnovat ve srovnatelné míře jako před tím a pouze jeden respondent uvedl, že se koníčkům mohl po narození dvojčat věnovat více (viz. tabulka č. 34 v Příloze č. 2).

Matky dvojčat jsou ve velké míře ohroženy sociální izolací. Ptali jsme se jich proto, **zda se během prvních tří let cítily osaměle. Více než tři čtvrtě matek uvedlo, že se během mateřské dovolené s dvojčaty osaměle cítilo.** Polovina matek uvedla, že se osaměle cítila občas, čtvrtina, že osamocenost cítila často (viz. tabulka č. 35 v Příloze č. 2).

Matky i otcové dvojčat se před ale hlavně po narození dětí často stávají středem pozornosti všude, kde se s dvojčaty ocitnou. Nejčastěji na procházkách, v obchodech, při návštěvě lékařských zařízení a úřadů, při cestování atd. Mírou této pozornosti se mohou někteří rodiče cítit zaskočení. Často naprosto neznámí lidé se zastavují u kočárků s dvojčaty a pokládají rodičům někdy i dosti intimní otázky (často je např. zajímá jestli jsou dvojčata zplozena pomocí metod asistované reprodukce). Stejně tak často si rodiče mohou od neznámých lidí vyslechnout poznámky vyjadřující jejich obecné postoje k dvojčatům a výchově apod. Zajímalo nás proto, **jakým způsobem tyto časté reakce a pozornost okolí vůči dvojčatům rodiče prožívali.** Zda pozornost vnímali pozitivně nebo negativně, zda to pro ně byl zdroj podpory nebo spíše zátěž.

Čtvrtina otců a čtvrtina matek uvedla, že jim zvýšená pozornost jejich okolí byla nepříjemná, že jim vadila. **Nejvíce matek i otců uvádělo, že jim větší pozornost lidí k jejich dvojčatům i jim samotným byla příjemná.** Matky uváděly ale mnohem častěji pozitivní postoj k zvýšené pozornosti. Otcům to bylo naopak mnohem častěji jedno. Pro matky byl kontakt iniciovaný neznámými lidmi zdroj k verbální komunikaci s dospělými lidmi, což pro ně mohlo mít podpurný vliv snižující pocit izolace, který většina matek na mateřské dovolené v určité míře prožívá. Také to pro ně mohlo být zdrojem ocenění za péči o děti (zejména reakce vyjadřující obdiv k tomu, jak péči o dvojčata matka zvládá) (viz. tabulky č. 36 a 37 v Příloze č. 2).

Péče o dvojčata a jejich výchova znamená pro mnoho rodičů velkou zátěž. V této souvislosti nás zajímalo, **co na mateřství s dvojčaty od narození do cca tří let matky považovaly za nejnáročnější.** Asi nejčastěji to bylo vyrovnat se s nedostatkem spánku, který je důsledkem častého nočního vstávání k dvojčatům. Matky se také často shodovaly na

tom, že velmi náročná pro ně byla **psychická zátěž spojená s péčí o dvojčata** („Nejnáročnější občas bylo vše vydržet psychicky, hlavně když byly děti nemocné.“, „V prvním roce hlavně fyzická únava – časté noční vstávání, po prvním roce psychická únava – vztekání, sebeprosazování, období vzdoru.“), **vytvoření si jednotného režimu, zvládnání nemoci dvojčat** („když bylo jedno nemocné a druhé zdravé“), **pláč obou dvojčat zároveň** („Děti mají půl roku, za tím asi nejnáročnější je, když obě najednou pláčou a člověk neví, které vzít a pochovat jako prvního.“), **kojení** („zatím teď do těch pěti měsíců – nejnáročnější bylo kojení – nezvládla jsem kojit obě děti najednou a taky se mi nepodařilo obě plně kojit, jedno bylo žravější (normálně vyvinutý sací reflex) B – kluk – menší, spavější, sací reflex sice měl, ale musel se stále pošťuchovat a musel být dokrmovaný.“) a **dokrmování dětí, špatná mobilita s dvojčecím kočárkem, zvládnání vzdoru u dvojčat, zajištění bezpečnosti dvojčat, přesuny a cestování s dvojčaty, nedostatek času na odpočinek** („Ani sekundu denně jsem neměla pro sebe, to co jsem si pro sebe urvala, jsem si většinou neužila. Bylo to vyčerpání, ve spojení se zaměstnáním velmi náročné.“), **návštěvy lékaře s dvojčaty, procházky s dvojčaty** (s těmi menšími problém dostat se s kočárkem z bytů ve vyšších patrech bez výtahu, se staršími zajištění bezpečnosti, aby se jim nic nestalo) a **učení na nočník**. Ojedinele se vyskytovaly odpovědi jako nedostatek pomoci okolí („vše zvládnout bez pomoci, manžel byl většinu času v práci“), nedonošenost dvojčat a péče o ně („Na počátku zvládnout péči o extrémně nedonošené děti, po prvním roce uhlídat, aby si neublížily (ne jedna druhé, ale aby se jim něco nestalo - rozum žádný), po druhém roce zvládnout výchovu (jsou dvě, mají převahu, podporují se v rošťárnách a mají z nich obrovskou legraci - já jen někdy).“), výchova („Zvládnout jednání se dvěma velmi odlišnými osobnostmi, které měli ale stejné potřeby a velmi dobře sledovaly, zda měřím oběma stejným metrem. Někdy jsem z toho měla až schizofrenní pocity.“), fyzická zátěž (nošení dětí, těžký kočár), oblékání v zimě, jednotvárnost, organizace činností spojených s péčí o dvojčata, zjištění a uspokojení potřeb dvojčat („Mají jen 7 měsíců, takže jsme se všim teprve na začátku, náročné je u nás momentálně to, že fňukají a já fakt někdy nevím, co jim je. Najedené, přebalené, odkrknuté a fňukají, tak to je pro mě teď nejtěžší, odhadnout, jak jim vyhovět.“), pocity izolace, zdravotní obtíže matky, rehabilitace s dvojčaty, a jejich zabavování (“Zatím zvládnout obě děti zabavit, zvládnout vydržet začínající vztekání, bezdůvodné hysterčení, vstávat v noci a ráno být fit, najít si chvílku jen pro sebe, protože veškerý volný čas padne na úklid, vytírání, luxování, nádobí, prádlo...takže chvílka jen pro sebe není tak často.“). Pro některé matky bylo nejnáročnější období, kdy dvojčata jen ležela, pro některé období, kdy si děti stoupaly,

pro některé období, kdy děti již chodily ale ještě hodně padaly. Některé matky vnímaly jako nejnáročnější období prvních tří měsíců některé prvních sedmi měsíců („*kdy s nimi ještě nic není*“).

Stejně jako matek, **i otců jsme se ptali, co pro ně bylo během prvních třech let jejich dvojčat nejnáročnější**. Stejně jako matky, i otcové nejčastěji odpovídali, že pro ně bylo nejnáročnější **vyrovnat se s nedostatkem spánku**. Relativně často také uváděli, že pro ně bylo těžké zvládat **současný pláč obou dětí** (někdy spojený s kojeneckými kolikami) („*Zatím to byl pátý měsíc, kdy se velmi často probouzely v noci a přes den spaly jen výjimečně a často plakaly.*“), **organizaci času** („*Zvládnout včas přijet domů a pomoci manželce.*“, „*Rozdělení času mezi rodinu a práci.*“), zvyknutí si na **změnu režimu a podřízení se potřebám dětí, oddělení soukromí od pracovních povinností, výchova dvojčat, zoufalství nebo obavy manželky** („*Manželka často brečela únavou a já nevěděl, jak jí pomoci.*“) a **nedostatek volného času**. Jednotlivě otcové odpovídali, že pro ně byla velmi náročná samotná péče o dvojčata („*Nejnáročnější bylo zvládnout ten kolotoč kolem dvojčat, za což manželku obdivuji a miluji, protože jsem většinu času v práci, je na to sama.*“), zajištění bezpečnosti dvojčat, porozumění potřebám dvojčat, psychická stránka rodičovství, nemoci dvojčat, domluva s dvojčaty, jejich vztekání („*Nejnáročnější bylo zvládnutí jejich neřízeného afektu.*“), přebalování a cestování s dvojčaty. Někteří tatínkové označili za nejnáročnější období než děti začaly chodit, první tři měsíce nebo pátý měsíc věku dvojčat.

Matky i otcové shodně uváděli, že pro ně bylo v prvních třech letech nejnáročnější vyrovnat se se spánkovým deficitem, zvládat současný pláč obou dvojčat a nedostatek volného času. Matky více než otcové označovaly jako velmi náročné konkrétní činnosti spojené s péčí o děti. Pro otce byla náročná organizace času ve smyslu jeho dělení mezi práci a rodinu.

Když jsme se ptali matek a otců dvojčat, co pro ně bylo na rodičovství s dvojčaty nejnáročnější, chtěli jsme také vědět, **co jim tuto zátěž pomáhalo zvládat**.

Matky nejčastěji uváděly, že pro ně byl největší oporou **partner a partnerský vztah** („*Partner a partnerova tolerance.*“, „*Vědomí, že mám pevný partnerský vztah.*“, „*Především podpora a láska manžela. Bez něj by to vůbec nešlo.*“). Zvládat zmíněnou zátěž jim také ve značné míře pomáhala **podpora rodičů**. O něco méně uváděly podporu kamarádek a maminek z internetových diskusních fór („*Podobné zážitky matek s dvojčaty, ať už ústně*

nebo na www.dvojcata.cz, podobné ač destilované zážitky matek s jedním dítětem.“) a okrajově zmínily podporu tchyně.

Hodně matek uvedlo, že jim zmíněnou zátěž pomáhaly zvládat **samotná dvojčata**, resp. **radost z nich** (radost z jejich spokojenosti a radosti, z jejich pokroků, z jejich zdraví a úsměvů) a **láska k nim** („Ani nevím, asi jen to, že je velmi miluji, nedala bych je za celý svět.“). Některé matky odpovídaly, že jim zátěž spojenou s péčí o dvojčata pomáhal **odpočinek** („Snažila jsem se relaxovat a soustředit se na to, abych byla v pohodě a odpočinitá hlavně já. Pak to šlo snáz.“), **vytvoření, resp. sladění režimu dvojčat a víra, že to zvládnou** („Víra, že když to zvládlo tolik lidí přede mnou, tak to zvládnou taky.“). Okrajově matky zmiňovaly návštěvy mateřského centra („Nejvíce mi pomáhalo odjet s dětmi do mateřského centra, do klubu dvojčat a slyšet, že problémy jsou všude stejné, že v tom nejsem sama. Bylo to jako balzám na duši.“), četbu, silnou vůli, pocit nahraditelnosti v péči o dvojčata („To, že se můžu naprosto spolehnout na pomoc svých rodičů, kteří mohli moji roli od první chvíle kdykoli převzít. Pocit, že jsem kdykoli nahraditelná, mě velmi uklidňoval.“), bezproblémová finanční situace, vlastní aktivity, reakce okolí, možnost uvolnění napětí a emocí („Občas si pořádně do prázdna zařvat a vybrečet se, politovat se (ale tak, aby to nikdo neviděl).“) a zpěv. Jedna matka zhodnotila to, co jí pomáhalo zvládnout zátěž slovy: „Jednou jsem slyšela větu, že dvojčátka má jen ten, kdo si je zaslouží. Když si to opakují, jde to zvládnout.“.

Otcové dvojčat uváděli, že jim **zátěž spojenou s péčí a výchovou dvojčat nejvíce pomáhaly zvládnout samotná dvojčata** (jejich úsměvy, pokroky, radost z nich, atd.) („Pohled na to, jak jsou bezvadný.“, „Radost z toho, že je máme.“) a jejich **partnerka** (a partnerský vztah) („Pocit, že jsme na to dva.“). V mnohem menší míře otcové uváděli, že jim pomáhaly jejich koníčky, rodiče, odpočinek, alkohol a práce. Nejméně často zmiňovali kamarády, televizi, vidinu brzkého porozumění dětem („Myšlenka, že zanedlouho budeme děckám rozumět, co chtějí a proč pláčou.“), zkušenosti z prvního manželství, věk a radost z rodiny.

Matky i otcové se ve značné míře shodovali v tom, kdo a co jim nejvíce pomáhalo zátěž spojenou s péčí a výchovou dvojčat zvládat. Nejčastěji to u obou skupin byl partner/partnerka, samotná dvojčata.

Rodičovství s jedním dítětem i s dvojčaty s sebou přináší nejen psychickou, fyzickou a materiální zátěž, ale i značné zisky a pozitiva. **Matek i otců jsme se tedy ptali, co pro ně bylo během prvních tří let dvojčat na rodičovství nejpříjemnější.**

Jako nejpříjemnější **maminky** nejčastěji označovaly **radost z dvojčat**. Konkrétně se nejvíce radovaly z jejich pokroků („*Jejich pokroky, vidět, jak zvládají a učí se nové věci. U Honzika, že není opožděný ve vývoji, že je to normální zdravé dítě - dvakrát tolik radosti.*“), „*První krůčky, první slova ...*“, „*Když řekli maminko.*“, „*Asi sledovat, jak se kluci vyvíjí, jak jsou šíleně šikovni a báječní.*“), z jejich radosti („*Vidět je smát se, jakou mají radost z každé maličkosti.*“, „*Radost dvojčat ze života, což se u staršího syna dá říci až teď.*“), úsměvů a smíchu („*Vždy mi vylepšil náladu jejich krásný zvukný smích.*“), z jejich radosti, bezprostřednosti, roztomilosti („*Jsou roztomilé, je krásné je sledovat, jak se vyvíjí vztah mezi nimi, jak jsou jedna bez druhé ztracené; když zrovna nemají svůj den, jsou rozkošné, zábavné a je s nimi legrace.*“), zdraví a spokojenosti. Velmi často označovaly jako nejpříjemnější **mazlení s dvojčaty, hraní si s nimi** („*Když si spolu hrajeme a můžeme si „pokecat“.*“), **pozorování interakce mezi dvojčaty, řeči dvojčat** („*Jejich vlastní řeč, pokroky, jejich společné hraní, jejich vyznání lásky.*“), a **vytváření vztahu mezi nimi** („*Když si spolu začaly povídat a hrát, objímat a pusinkovat, prostě ta vzájemná náklonnost.*“). Dále maminky zmiňovaly jako příjemné pozornost okolí k dvojčatům, ty části dne, kdy dvojčata spala, péči o dvojčata, procházky, cestování s dvojčaty, důvěru dětí k rodičům („*Jejich bezmezná důvěra, pocit, že mi věří a mají mě rády.*“), výhody velké rodiny (šlo o rodinu s třemi staršími sourozenci dvojčat – pozn. aut.) a reakce dětí na rodiče. Některé maminky odpověděly, že pro ně bylo příjemné vše, co se týkalo dvojčat („*Snad vše, jsou to moje zlatička stejně jako ti ostatní.*“).

Otcové stejně jako matky, **prožívali jako nejpříjemnější radost z dvojčat**, zejména z jejich pokroků („*Jak jsou stále chytřejší a šikovnější.*“), z jejich radosti, úsměvů a nadšení a z jejich zdraví. Dále uváděli jako velmi příjemné pozorovat, jak dvojčata začínají vnímat svět okolo sebe, mazlení s dvojčaty, poslouchání jejich řeči a žvatlání, sledování jejich „*rošťáren*“, procházky s dvojčaty, hru s dvojčaty a domluvu s nimi („*Když už jsem se s nimi domluvil.*“), jejich hru, spánek („*Když šly spíkat.*“), a možnost chlubit se dvojčaty („*Krásný pocit z něčeho jiného – dvojčata + starší ségra – mít se s čím chlubit = pyšný tatínek, kluci rostou a jsou v pořádku i přes to, že se narodili v sedmém měsíci s váhou 1,5 kg.*“). Někteří tatínkové považovali za příjemné vše, co se týkalo dvojčat („*Prostě všechno, jen když nebyly nemocní, to je pak dost náročný a ten strach, co se děje.*“)

Matky i otcové vnímali shodně jako nejpříjemnější radost z dvojčat, z hry a mazlení s nimi a pozorování jejich chování. Mezi matkami a otci zde nebyly výraznější rozdíly.

Matky i otcové na závěr dotazníku odpovídali na otázku, **čím je mateřství/otcovství dvojčat obohatilo.**

Maminky nejčastěji uváděly, že je rodičovství obohatilo nejvíce **samotným mateřstvím, samotnými dětmi** („*Je to nádherná, i když náročná věc, obohatilo mě o dvě úžasně lidské bytosti.*“, „*Děti jsou to nejlepší, co mě v životě potkalo.*“), tím že jsou nyní matkou („*Neskonalou radostí, štěstím, být matkou mě velmi naplňuje, jsem na světě proto, abych byla matkou.*“, „*Jsem matka která miluje.*“). Velmi často uváděly, že **objevily některé své schopnosti, o kterých dříve netušily** („*Sebralo mi trochu mé sobectví a naučilo mě víc rozdávat...zjistila jsem, že vydržím víc, než jsem si myslela ...to se asi nedá popsat, je to nádherná a spoustu věcí mono maminky s jedním dítětem nezažijí.*“, „*Uměním radovat se z maličkostí.*“, „*Překvapilo mě, že jsem to zvládla. Nevěřila jsem si a teď jsem už malinko víc sebevědomá.*“, „*Mám ohromnou sílu.*“, „*Dodalo mě sebevědomí, že zvládnout se dá všechno :-).*“, „*Neriskuji tolik, užívám si každý den*“, „*Trpělivost a sebeovládání.*“, „*Naučilo mě být trpělivější, zvládat vypjaté situace, vážit si více sama sebe, že to zvládám.*“, „*Nesobeckost vůči svým zájmům.*“). Velmi často zmiňovaly, že **je mateřství naplnilo láskou, štěstím a radostí a že díky němu mohly změnit pohled na svět a utřídit si životní hodnoty a priority** („*Ujasnila jsem si, co je pro mě důležité a že většina "důležitostí" okolí je úplně nicotná.*“, „*Být matkou je více než kariéra.*“, „*Naučila jsem se dívat na věci z různých úhlů pohledu, a to jak obrazně, tak doslova.*“, „*Rozlišilo mi lidské hodnoty - co je a není důležité (např. není důležité, že mám pár kilo navíc - nějak zvláště se tím netrápím ... není důležité, že nedělám kariéru, děti jsou pro mě víc., apod.)*“). Řadu matek jejich mateřství obohatilo **o nové zážitky** („*Mateřství mě obohatilo o neočekávané většinou humorné situace.*“, „*Člověk si uvědomil, že jsou na světě krásné okamžiky, které by bez dětí nikdy nezažil.*“) a zkušenosti („*Že je něco úplně jiného mít děti dvě než jen jedno, je to moc krásné.*“). Dále maminky uváděly, že se cítí být obohaceny pocitem naplnění, novým impulsem do života, změnou postoje k dětem obecně („*Mám pro ně větší cit a pochopení a jsem k nim mnohem tolerantnější.*“) a láskou a vděčností dětí.

Tatínkové dvojčat nejčastěji uváděli, že je otcovství obohatilo **novými zkušenostmi a vědomostmi o dětech** („Člověk si s jedním dítětem myslí, že to nezvládne, ale až teprve s dvojčaty pochopí, že starat se o jedno dítě je hračka.“, „Zkušeností, že všechno se dá zvládnout.“, „O poznání, že jsem to zvládl a ta dvojčata nezklamal.“). Velmi často jim otcovství poskytlo **impuls k změně životních hodnot a priorit a pohledu na život** („Uvědomění si jedinečnosti života a ubrání plynu z pracovního života – jsou cennější věci než jen pracovní úspěch.“, „Začal jsem si všeho daleko více vážit a výrazně jsem změnil žebříček hodnot.“). Mnoho otců také uvádělo, že jim otcovství dalo **radost, lásku a štěstí** („O umění dělit se o lásku.“, „Otcovskou láskou a radostí.“) a mnoho z nich obohatilo **otcovstvím samotným**, tedy tím, že mají dvojčata („Jsou jim teprve 4 měsíce, takže jsme teprve na začátku, ale teď můžu říct, že jsem šťastný, že je mám. To oni jsou pro mne největším bohatstvím...“). Navíc oproti matkám zmiňovali, že jim rodičovství pomohlo najít **pochopení vůči ostatním ale i vlastním rodičům** („Pochopení, co mi to moje rodiče vlastně říkali a jak tenkrát mysleli.“, „Větší citlivost, pozornost a porozumění k problémům rodičů a dětí.“). Stejně jako matky i otcové uváděli, že díky svému otcovství **objevili některé své dosud nepoznané** (nebo v takové míře nepoznané) **vlastnosti** („Toleranci.“, „Snadnější zvládnání vypjatých situací.“, „Nadhledem.“). Dále otcové zmiňovali novou náplň života („Život je smysluplnější.“) a obdiv partnery („Obdivuji svou ženu.“).

Mezi matkami a otcí tedy nebyly v tomto ohledu velké rozdíly. Obě skupiny respondentů se cítily být obohaceny zejména samotným mateřstvím/otcovstvím, láskou a štěstím, objevením některých svých vlastností a možností změny životních hodnot a pohledu na svět.

2.4.2 Výchovné problémy a praktiky rodičů dvojčat

Matek i otců jsme se ptali, **jaký výchovný styl ve výchově dvojčat zastávají**. Rodiče se měli vyjádřit, zda preferují spíše demokratický, autoritativní nebo liberální styl výchovy. **Rodiče nejčastěji** (více než polovina matek i otců) **uváděli, že uplatňují demokratický výchovný styl**. Otcové o něco častěji preferovali styl autoritativní a ženy styl liberální (viz. tabulky č. 38 a 39 v Příloze č. 2).

Kromě obecných postojů k výchově nás zajímalo, jaké konkrétní výchovné prostředky rodiče při výchově nejčastěji používají. Rodičů jsme se ptali, **jaký způsob řešení výchovných problémů nejčastěji používají.**

Matky v naprosté většině (čtyři pětiny) **preferovaly** ve výchově dvojčat **vysvětlování** (demokratický styl výchovy). Cca jedna desetina maminek používala přímé zákazy (autoritativní styl). Jedna matka uvedla používání fyzických trestů jako převažující výchovnou praxi a jedna matka uvedla, že užívá jiné praktiky (*„Podpořila jsem jejich zájem o nějakou zakázanou věc, ale poté jsem se jejich pozornost snažila buď přesměrovat jinam nebo je odnesla pryč nebo jim ukázala, kde jinde se např. může tlouct paličkou, ukázat jim, co mohou dělat.“*).

Otcové dvojčat rovněž nejčastěji ve výchově svých dětí preferovali vysvětlování, ovšem ne v takové míře jako matky (pouze cca polovina otců). Otcové **mnohem častěji** než matky **používali** při řešení výchovných problémů **přímých zákazů** (dvakrát častěji) a **fyzických trestů** (téměř třikrát častěji) (viz. tabulky č. 40 a 41 v Příloze č. 2).

Odpovědi matek i otců odpovídají jimi vyjádřené preferenci výchovného stylu. I zde se potvrdilo, že **matky více než otcové využívaly demokratického a otcové více než matky autoritativního stylu výchovy.**

Více než polovina matek i otců uvedla, že se v přístupu k výchově dvojčat s partnerem/partnerkou v zásadních otázkách shodují. Téměř polovina maminek i tatínek se v otázce výchovy naprosto shoduje. Pouze dvě matky a jeden otec uvedli, že se s partnerem ve výchově dětí neshodují (viz. tabulky č. 42 a 43 v Příloze č. 2).

Naprostá většina matek i otců uvedla, že při výchově používají převážně stejné výchovné praktiky u obou dvojčat. Matky uváděly o něco častěji než otcové, že v používání výchovných praktik mezi dvojčaty diferencují (viz. tabulky č. 44 a 45 v Příloze č. 2).

Jak matky, tak otcové dvojčat nejčastěji uváděli, že se při současném pláči obou dvojčat, snaží utišit obě děti najednou. Druhým nejčastějším způsobem je utišení jednoho dvojčete a posléze druhého. Pouze několik matek a otců uvedlo, že preferují počkat, až se děti utiší sami. V tomto ohledu se tedy nevyskytly větší rozdíly v odpovědích matek a otců (viz. tabulky č. 46 a 47 v Příloze č. 2).

Rodiče, kteří měli kromě dvojčat v době jejich narození i další děti, jsme požádali, aby na škále od jedné do sedmi (1 – velice dobře, 7 s velikými obtížemi) ohodnotili to, **jak se jim dařilo dělit svoji pozornost mezi dvojčata a starší sourozence**. Matky ohodnotily svou schopnost dělit pozornost nejčastěji označením čísla 4. Průměr všech označených hodnot byl 3,5. Otcové nejčastěji volili známku 2, průměr u otců byl 2,83. Je zde tedy patrný **zřetelný rozdíl v hodnocení matek a otců, kde se otcové v tomto ohledu posoudili lépe než se posoudily matky**.

Co se týče mazlení, tak většina matek i otců měla pocit, že se dvojčatům věnuje ve stejné míře. Rodiče odpovídali na otázku, zda se jim daří dělit čas na mazlení rovnoměrně mezi obě dvojčata. Odpovědi „vždy“ a „většinou“ tvořily u matek i otců přes 90 % odpovědí a odpovědi „někdy“ a „málokdy“ byly opravdu ojedinělé (viz. tabulky č. 48 a 49 v Příloze č. 2).

Cca tři čtvrtiny matek a čtyři pětiny otců uváděli, že se nejčastěji mazlili s každým z dvojčat zvlášť, pouze cca čtvrtina matek a pětina otců preferovala mazlení s oběma dvojčaty najednou. Otcové tedy nepatrně více preferovali mazlení se s oběma dětmi najednou. Důvodem by mohlo být to, že otcové s dvojčaty tráví méně času než matky a v tomto omezeném časovém rozmezí se snaží věnovat se dětem srovnatelným způsobem (viz. tabulky č. 50 a 51 v Příloze č. 2).

Matkám i otcům se ve většině případů dařilo hrát si stejnou měrou s každým z dvojčat. Dominovaly tedy odpovědi „vždy“ a „většinou“ otázka. Odpovědi „někdy“ a „málokdy“ však již nebyly tolik ojedinělé. Otcové je uváděli v 30 % případů a matky dokonce ve 40 %, že si hrají s každým z dvojčat stejnou měrou pouze „někdy“ a „málokdy“. Z toho je patrné, že **věnovat zhruba stejný čas hře s každým z dvojčat je nejspíše pro jejich rodiče, zejména některé otce, mnohem náročnější než mezi ně spravedlivě dělit čas pro mazlení**. Na druhou stranu **otcové třikrát častěji než matky uváděli, že se jim dařilo čas pro hru spravedlivě dělit mezi obě děti „vždy“** (viz. tabulky č. 52 a 53 v Příloze č. 2). Důvodem by dle autorky mohl být fakt, že otcové se věnují dětem po omezenou dobu a většinu času s nimi stráví právě hrou. Mohou se tedy soustředit na spravedlivé dělení své pozornosti vůči každému z dvojčat lépe než matky, které většinou tráví s dětmi mnohem více času, ale během této doby se věnují velkému počtu činností od péče o domácnost, přes péči o děti až po hru a mazlení.

V souvislosti s tématem hry rodičů s dvojčaty nás zajímalo, **kolik času rodiče samotnou hrou se svými dětmi denně trávili**. Matky nejčastěji (cca jedna třetina) odpovídaly, že si s dětmi hrály průměrně **2 – 4 hodiny denně**. O něco méně maminek si s dětmi hrála 1 – 2 hodiny denně. Třetí nejčastější odpověď byla 4 – 6 hodin denně. Zhruba jedna desetina maminek si hrála s dětmi do jedné hodiny denně a jedna desetina více než šest hodin. Žádná z maminek si s dětmi nehrála méně než čtvrt hodiny denně.

Téměř polovina tatínků si s dětmi hrála průměrně 1 – 2 hodiny denně a více než třetina si hrála čtvrt hodiny až hodinu. Cca šestina otců si s dvojčaty hrála 2 – 4 hodiny denně. Jeden tatínek si hrál s dětmi méně než čtvrt hodinu a jeden více než šest hodin denně (viz. tabulky č. 54 a 55 v Příloze č. 2).

Matky tedy průměrně hrou s dětmi trávily o něco více času než tatínkové, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že s dětmi ve většině případů trávily celý den a otcové jen část dne.

Matky a otcové se v dotazníku vyjadřovali k tomu, jak se jim celkově dařilo **dělit svoji pozornost mezi obě dvojčata**. U obou skupin převažovaly odpovědi „většinou“. **Otcové** však mnohem **častěji odpovídali**, že svoji pozornost mezi dětmi se jim dařilo spravedlivě dělit „**vždy**“. Odpovědi „někdy“ a „málokdy“ se vyskytovaly pouze ojediněle, z čehož lze soudit, že jak **matky tak otcové, neměli s dělením pozornosti mezi dvojčata zásadní problémy** (viz. tabulky č. 56 a 57 v Příloze č. 2).

Zajímalo nás **jaké strategie v řešení sporů** (např. o hračky apod.) **mezi dvojčaty zaujímají nejčastěji matky a jaké otcové**. Respondenti měli zvolit jednu z nabízených možností: „Nevměšuji se do sporů mezi dětmi.“, „Snažím se děti uklidnit a stanovit pravidla.“, „Sporné předměty dětem беру, aby se o ně nehádaly.“

Jak matky, tak i otcové nejčastěji (cca tři čtvrtiny) uváděli, že se snaží děti uklidnit a stanovit pravidla. Matky o něco **častěji** než otcové **volily variantu odebrání sporných předmětů**, což lze vysvětlit například tím, že matky mají vedle péče o děti paralelně i další aktivity (vaření, péče o domácnost apod.) a jsou s dětmi více času než otcové a tudíž nemají psychickou kapacitu řešit spory vysvětlováním, zejména, pokud k nim dochází často. **Otcové naopak častěji zaujímali strategii nevměšování se do sporů dětí** (viz. tabulky č. 58 a 59 v Příloze č. 2).

Na **vztekání dětí** více než polovina matek i otců uvedla, že se snaží reagovat nalezením jiné aktivity, která by je uklidnila. Necelá čtvrtina matek a více než čtvrtina otců řeší vztek dvojčat domluvou a jen cca šestina rodičů si jich při vztekání nevšímá. Dvě matky a jeden otec uvedli, že reagují jinak (viz. tabulky č. 60 a 61 v Příloze č. 2). Matky svou reakci charakterizovaly takto: „*Sama se taky vztekám.*“, „*Vytočí mě také.*“. Zmíněný otec svou reakci popsal takto: „*Většinou to nedělají a zabere zvýšení hlasu s jasným povelom*“.

Matky se tedy od otců v reakcích na vztekání dvojčat výrazně nelišily. Nejčastější praktikou rodičů v těchto situacích bylo odvedení pozornosti vztekajících se dětí k jiné aktivitě nebo objektu.

Rodičů dvojčat jsme se ptali, **jakou výchovnou strategii volí v situacích, kdy se věnují jednomu z dvojčat a druhé začne zlobit** (dělá zakázané věci apod.).

Matky i otcové nejčastěji volili strategii zapojení zlobícího dvojčete do aktivity, kterou provozovali s prvním dvojčetem (dvě třetiny matek a více než polovina otců). Druhá nejčastější strategie byla **zabavit zlobící dvojče, aniž by se rodič přestal věnovat prvnímu dvojčeti** (tuto variantu uváděla shodně téměř třetina matek i otců). Jedna matka a čtyři otcové uvedli, že při zlobení druhého dvojčete nejčastěji ukončí aktivitu s prvním dvojčetem a začne se věnovat druhému dvojčeti. Strategii nevšímání si zlobícího dvojčete preferoval jeden otec, matka žádná. Jiný způsob řešení těchto situací nikdo neuvedl (viz. tabulky č. 62 a 63 v Příloze č. 2). **I zde panovala mezi matkami a otci shoda v četnosti jednotlivých odpovědí.**

Více než polovina matek uvedla, že občas **dává jedno dvojče druhému za vzor**. Necelá polovina matek uvedla, že tak nečiní nikdy. Žádná z matek neuvedla, že by jedno dvojče za vzor druhému dávala často.

Více než dvě třetiny otců uvedlo, že výchovnou praktiku dávání za vzor používá občas, šest procent často a necelá třetina uvedla, že tuto praktiku nepoužívá.

Otcové tedy dávání jednoho dvojčete za vzor druhému využívají častěji než matky (cca tři čtvrtiny otců, cca polovina matek). Rozdíl mezi matkami a otci je zde výrazný (viz. tabulky č. 64 a 65 v Příloze č. 2).

2.4.3 Vytváření vztahu rodič-dvojče a podpora individuality každého z dvojčat

Mezi matkami a otci se ukázaly být v **době těhotenství** velké rozdíly v **komunikaci s miminky**. Téměř čtvrtina otců uvedla, že neměla v těhotenství žádnou potřebu s miminky komunikovat. Z matek toto nevedla jediná. Téměř všechny matky v těhotenství s plody nějakým způsobem rozmlouvaly. Pouze polovina otců uvedla, že na děti v těhotenství mluvila. Podobně tomu bylo i u hmatové komunikace. Matky se přes břicho dotýkaly dětí téměř všechny, z otců pouze 60 % z nich. Podobné procento (kolem čtvrtiny) matek i otců dětem zpívalo a pouštělo jim hudbu. Malé procento rodičů navíc uvádělo, že dětem četlo pohádky.

Otcové tedy s dětmi komunikovali v mnohem menší míře než matky a preferovali hmatovou komunikaci prostřednictvím hlazení břicha partnerky. Matky preferovali ve stejné míře hlasovou a hmatovou komunikaci. S dvojčaty v prenatálním období komunikovaly všechny matky a zhruba tři čtvrtiny otců. Ostatní formy komunikace (zpěv, pouštění hudby, četbu pohádek) preferovali matky i otcové v mnohem menší míře (viz. tabulky č. 66 a 67 v Příloze č. 2).

Zajímalo nás, **zda rodiče v prenatálním období mluvili na obě děti najednou, nebo zda se snažili oslovovat každé z dětí zvlášť.** Zhruba **tři čtvrtě matek a polovina otců uvedla, že oba způsoby střídali.** Zbylí otcové a matky preferovali mluvení na oba plody zároveň před individuálně zacíleným hovorem. Otcové preferovali méně často než matky střídavé oslovování. **Vedle velké skupiny otců, která uváděla, že dvojčata oslovovala dohromady, zde bylo značné množství otců, které děti oslovovali zvlášť. Otcové byli v oslovování více vyhranění než matky** (viz. tabulky č. 68 a 69 v Příloze č. 2).

V souvislosti s vytvářením vztahu rodičů s každým z dvojčat nás také zajímala jejich **zkušenost s tím, že by se dvojčata v období těhotenství projevovala odlišně.** Zhruba polovina dotazovaných matek v těhotenství osobitost chování dvojčat nevnímala, druhá polovina byla přesvědčena, že dvojčata se každé projevuje jiným způsobem a tudíž jsou povahově odlišná. Z dotazovaných otců vnímali odlišnosti dvojčat pouze dvě pětiny, zbytek otců žádné odlišnosti nezaregistroval. **Matky tedy vnímaly v těhotenství odlišnosti v chování mezi dvojčaty o něco častěji než otcové.** To odpovídá tomu, že matky jsou celých devět měsíců s dětmi v přímém kontaktu, kdežto otcové mají tento kontakt převážně

zprostředkovaný přes matku (viz. tabulky č. 70 a 71 v Příloze č. 2).

V souvislosti s prvopočátkem vývoje vztahu rodič – dvojče, jsme se rodičů ptali, zda měli možnost být s dvojčaty těsně po porodu v kontaktu a jakou formu tento kontakt měl. **Matky nejčastěji (téměř polovina) uváděly, že těsně po porodu neměly s dětmi žádnou možnost kontaktu.** Přitom pouze 27 % matek rodilo s celkovou anestézií. 73 % matek mělo tedy teoretickou šanci, že v kontaktu s dětmi po porodu budou. Jedna pětina matek uvedla, že mohla být po porodu s dětmi alespoň ve verbálním a očním kontaktu. Mnohem méně měly matky možnost děti si pohladit a ještě méně je pochovat nebo dokonce přiložit k prsu. Otcové měli v tomto ohledu lepší možnosti. **Celkem 87 % otců uvedlo, že po porodu v kontaktu s dětmi byli.** Nejčastěji měli možnost si děti prohlédnout a promluvit na ně (cca jedna třetina) a také je pochovat (cca jedna třetina). Pětina mužů uvedla, že děti mohla pohladit (viz. tabulky č. 72 a 73 v Příloze č. 2).

Otcové tedy byli s novorozеныmi dvojčaty v kontaktu častěji než matky. Častěji než matky si mohli dvojčata po porodu pohladit a pochovat.

Ne všechny matky a otcové si vytváří vztah s dítětem/děťmi snadno a rychle. Záleží zde na mnoha okolnostech (motivace k rodičovství, možnost a vyhledávání kontaktu, nemoc dítěte, dlouhodobá hospitalizace dítěte po porodu, situační faktory atd.). Zajímalo nás jestli měli naši respondenti potíže s vytvářením si vztahu mezi nimi a dvojčaty. **Téměř všechny matky i otcové se vyslovili v tom smyslu, že s vytvořením vztahu k dítětem neměli žádný problém.** Dva otcové uvedli, že měli problém najít si cestu k oběma dětem. Dvě matky uvedly, že měly problém u dvojčete A, jedna matka u dvojčete B a jedna u obou dvojčat. Jako důvody problematického navazování vztahu s dítětem matky, uváděly zdravotní potíže, problémy s kojením, povahu dětí a delší odloučení od dětí („*Dcera měla velké zdravotní problémy, nemohla jsem ji moc často klokánkovat, později se špatně přisávala, nebyla moc mazlivá, byla taková vzteklejší*“, „*Syna jsem dostala na celodenní péči až po týdně proti dvojčeti B*“) (viz. tabulky č. 74 a 75 v Příloze č. 2).

V prezentaci výsledků týkajících se výchovných problémů u dvojčat jsme se zabývali hrou rodičů s dvojčaty. Zde na toto téma navazujeme, neboť nás s ohledem na podporování individuality každého z dvojčat zajímalo, **zda si rodiče s každým dvojčetem hráli stejně nebo odlišně.** Téměř polovina matek i otců odpověděla, že se dvojčatům věnovali někdy stejným a někdy odlišným způsobem. Velká část matek i otců si s dvojčaty hrála vždy stejným způsobem. **Individuálně se každému z dvojčat věnovalo jen menší procento**

rodičů, přičemž u otců byl individuální přístup o něco častější než u matek (viz. tabulky č. 76 a 77 v Příloze č. 2).

V souvislosti s podporováním individuality každého z dvojčat nás zajímalo, **jak snadné bylo pro rodiče a další lidi, kteří s dvojčaty přichází do styku, rozeznat dvojčata od sebe.**

Rodiče měli na škále od 1 do 7 označit, snadnost či problematičnost rozeznávání dvojčat (1 - rozeznali je vždy, 7 – často si je pletli). Průměrná hodnota odpovědí matek byla 1,47 (směrodatná odchylka 1). Průměrná hodnota u otců byla 1,8 (směrodatná odchylka 1,3). Matky se v dotazníku vyjadřovaly k tomu, jak snadno dvojčata rozeznávali prarodiče a přátelé. Jejich schopnost rozeznat dvojčata nejčastěji hodnotily známkou 1. Průměr hodnot u prarodičů byl 2,57 (směrodatná odchylka 2) a u přátel 3,12 (směrodatná odchylka 2,3). **Matky s rozeznáváním dvojčat neměli téměř žádné problémy, o něco hůře na tom byli otcové a prarodiče a nejněsnadnější to bylo pro přátele.**

Matek jsme se zároveň ptali, **jak moc se dvojčata od sebe lišila ve svém chování.** Rodiče odpovídali pomocí škály 1 – 7 (1 – dvojčata se chovala naprosto odlišně, 7 – dvojčata se ve svém chování naprosto shodovala). Průměrná hodnota označených odpovědí na tuto otázku byla 2,44 (směrodatná odchylka 1,6). **Dvojčata se tedy podle svých matek svým chováním v rámci každého páru výrazně odlišovala.**

V souvislosti s předchozími otázkami nás zajímalo, jak matky přispívaly k tomu, jak ostatní lidé dvojčata rozeznávají. Matek jsme se ptali, zda své děti oblékaly stejně nebo odlišně. **Dvě třetiny matek se snažily své děti od sebe oblékáním odlišit** a oblékaly je buď naprosto odlišně nebo stejným typem oblečení v jiných barvách. Jedna třetina maminek oblékala dvojčata stejným způsobem (viz. tabulka č. 78 v Příloze č. 2).

Zajímalo nás, zda se rodiče dvojčat k dvojčatům chovali v některých ohledech jinak. Matek i otců dvojčat jsme se ptali, zda byli k chování jednoho z dvojčat benevolentnější. Matky i otcové odpovídali téměř shodně. **Cca tři čtvrtiny všech rodičů uvedli, že se jim nestávalo, že by k jednomu z dětí byli benevolentnější.** Zbývající čtvrtina matek i otců někdy k jednomu z dvojčat benevolentnější byla (viz. tabulky č. 79 a 80 v Příloze č. 2).

V souvislosti se zjišťováním potenciálních problémů při vytváření identity dvojčat nás zajímalo, **jakým způsobem rodiče dvojčata oslovovala v různých situacích.** Matek a otců jsme se ptali, zda dvojčata oslovovali **dohromady nebo zvlášť**, když jim něco oznamovali,

když je za něco chválili a když je za něco kárali. Chtěli jsme znát rozdíly v oslovování mezi matkami a otci dvojčat.

Pokud matky chtěly dvojčatům něco oznámit, nejčastěji jim to oznamovaly oběma najednou, pouze cca šestina matek uvedla, že převážnou většinu věcí dvojčatům oznamovala odděleně. **Otcové (tři čtvrtiny z nich) také preferovali oznamování oběma dětem najednou**. Zbývající čtvrtina otců dávala přednost oddělenému oznamování. Otcové tedy o něco častěji využívali oddělené oznamování, ale obě skupiny jinak preferovaly oznamování informací oběma dvojčatům současně (viz. tabulky č. 81 a 82 v Příloze č. 2).

Více než čtyři pětiny matek i otců preferuje oddělené oslovování při udělování pochvaly dvojčatům. Každé z dvojčat z našeho vzorku je většinou rodičů chváleno samostatně. Pouze necelá pětina rodičů je zvyklá chválit obě dvojčata najednou (viz. tabulky č. 83 a 84 v Příloze č. 2).

Četnost společného a odděleného oslovování dvojčat při kárání, byla velmi podobná četnosti oslovování při udělování pochvaly. **Zhruba pět šestin matek i otců při kárání dvojčat je oslovovala odděleně**. Zbylá jedna šestina kárala dvojčata převážně společně (viz. tabulky č. 85 a 86 v Příloze č. 2).

Rodiče dvojčat tedy shodně preferovali oznamování informací oběma dvojčatům najednou, kdežto chválení a kárání dvojčat uskutečňovali raději odděleně. Mezi přístupem matek a otců se nenašly výrazné rozdíly

V souladu s naším cílem zjistit, jak rodiče podporovali individualitu každého z dvojčat jsme se matek dvojčat ptali, zda během prvních tří let věku dvojčat cíleně oddělovaly dvojčata od sebe. **Téměř všechny matky uvedly, že své děti do tří let cíleně neoddělovaly**. Pouze jedna matka cílené oddělování dvojčat potvrdila (viz. tabulka č. 87 v Příloze č. 2).

Zajímalo nás také, zda každé z dvojčat mělo některé věci, tzn. hračky, oblečení apod. ve svém výlučném vlastnictví a tyto věci patřily pouze jemu/jí. Na tuto informaci jsme se ptali maminek dvojčat. Odpovědi zde byly poměrně vyrovnané. **Necelá polovina matek odpověděla, že jejich děti měly vlastní věci, více než polovina dvojčat měla pouze společné hračky a oblečení** (viz. tabulka č. 88 v Příloze č. 2).

2.4.4 Vývoj dvojčat

Dvojčata často přichází na svět předčasně, což s sebou nese velké riziko zdravotních problémů, které mohou ovlivnit vývoj dítěte v různých oblastech. V této souvislosti nás zajímalo, **jak matky vnímaly úroveň psychického, motorického a řečového vývoje dvojčat oproti jejich vrstevníkům.** Šlo o čistě subjektivní posouzení matek nepodložené žádným měřením. Matky se měly vyjádřit k vývoji dvojčete A a dvojčete B pomocí sedmistupňové škály, kde známka 1 znamenala výrazné opoždění oproti vrstevníkům a známka 7 výrazné zrychlení vývoje oproti ostatním dětem.

Průměrné hodnocení psychického vývoje bylo 4,67 u dvojčete A a 4,73 u dvojčete B (směrodatné odchylky byly 1,1 a 1).

Podobné to bylo i u hodnocení motorického vývoje, kde byly průměrné hodnoty 4,68 u dvojčat A a 4,66 u dvojčat B (směrodatné odchylky byly 1,3 u obou skupin dvojčat).

Vývoj řečových schopností některé matky nehodnotily, neboť v době vyplňování dotazníku jejich dvojčata ještě nemluvila. Matky průměrně hodnotily řečový vývoj svých dětí hodnotou 4,25 u dvojčat A a 4,31 u dvojčat B (směrodatné odchylky byly 1,5 u obou skupin).

V našem vzorku dvojčat, tedy nebylo větší množství dětí, jejichž psychický, motorický nebo řečový vývoj by byl výrazně opožděn. Mezi dvojčaty A a B rovněž nebyly výraznější rozdíly. Jsme si vědomi subjektivnosti hodnocení matek a toho, že většina matek má tendenci spíše nadhodnocovat výkony svých dětí a vidět je v lepším světle. Toto hodnocení matek zde má pouze informativní funkci. Bez přesného měření se v této oblasti nelze obejít. Zajímavé je však srovnání hodnocení vývoje dvojčat jejich matkami s dostupnými informacemi v literatuře (viz. diskuse).

Známým problémem v komunikaci dvojčat je specifická řeč, kterou se mezi sebou dorozumívají. Zajímalo nás, zda se tento problém v našem vzorku dvojčat také vyskytoval. Matek jsme se ptali, **zda dvojčata mezi sebou mluvila odlišnou řečí a pokud ano, zda tak mluvila i s ostatními lidmi.** Na tuto otázku odpovědělo pouze dvacet čtyři matek z celkového počtu čtyřicet pět, neboť mnohé děti našich respondentek ještě v době vyplňování dotazníku ještě nemluvily. **Téměř tři pětiny dvojčat z našeho vzorku specifickou řeč mezi sebou používalo, zbylé dvě pětiny nikoli. Pouze asi pětina dvojčat touto řečí mluvila výhradně mezi sebou** (viz. Tabulka č. 88 v Příloze č. 2).

2.4.5 Vliv rodičovství s dvojčaty na kvalitu partnerského vztahu

Narození dítěte/děti ovlivňuje celkově životní styl každé ženy i muže, kteří se stali rodiči. Zajímalo nás, jaký vliv má vytvoření rodiny s dvojčaty na partnerský život jejich matek a otců a to zejména proto, že kvalita partnerského vztahu může ovlivnit prožívání samotného rodičovství. V dotazníku jsme se rodičů ptali na to, jak často si na sebe navzájem našli během prvních tří let věku dvojčat čas. Zajímal nás **čas, který partneři trávili výlučně spolu**, bez dětí. Rodiče měli uvést, zda si na partnerský život nacházeli čas pravidelně, nepravidelně anebo spíše málokdy. Označení „málokdy“ a „nepravidelně“ považujeme za vyjádření subjektivně prožívaného nedostatku času pro partnerský život. Označení „pravidelně“ považujeme za vyjádření relativního dostatku společného času.

Matky dvojčat nejčastěji (téměř polovina z nich) odpovídaly, že měly čas s partnerem na sebe navzájem nepravidelně. Druhá nejčastější odpověď matek (dvě pětiny) byla, že si čas pro sebe navzájem s partnerem našli málokdy. Pouze cca pětina matek uvedla, že se partnerskému životu věnovala pravidelně.

Otcové nejčastěji na otázku odpovídali, že si na sebe s partnerkou nacházeli čas málokdy (to uvedla polovina otců), druhá necelá polovina uváděla, že se sobě s partnerkou věnovali nepravidelně. Pouze jeden z mužů uvedl, že si na sebe s partnerkou nacházeli čas pravidelně (viz. tabulky č. 89 a 90 v Příloze č. 2).

Z výše uvedeného plyne, že **matky i otcové dvojčat považovali čas, který mohli spolu trávit bez dětí za nedostatečný. Otcové považovali čas pro partnerský život jako nedostačující častěji než matky.**

Maminkám i tatínkům dvojčat jsme položili otázku, **jakými konkrétními činnostmi vyplňovali čas, který trávili pouze se svým partnerem. Matky se v odpovědích s otcí shodovaly.** Když měli rodiče dvojčat možnost být spolu sami, nejčastěji preferovali **společnou návštěvu restaurace**, jak na oběd tak na večeři nebo „na kávu“ („*Když máme několikrát do roka volné odpoledne, většinou si zajdeme do restaurace na dobré jídlo.*“). Další velmi populární činností rodičů bez dětí byla návštěva nějaké **kulturní akce**, ať již kina, divadla nebo koncertu. Velmi častými společnými činnostmi obou rodičů bylo **nakupování** („*Stíháme jen 1x týdně velký nákup, trochu úklid a jinak po večerech, když děti usnou povídání.*“) a **návštěva přátel**. Poměrně dost rodičů trávilo společný volný čas **povídáním** („*Trávíme čas vzájemným povídáním o dění kolem.*“), **sportovními aktivitami** (cyklistika, lyžování, bowling, atd.), **zařizováním nového bydlení** („*Často jsme řešili nové bydlení, po*

přestěhování zase zařizování bytu. Jen 4x jsme byli spolu někde na kafi či obědě.“), výlety nebo intimními aktivitami. V menší míře rodiče uváděli, že spolu sledovali televizi, uklízeli, chodili na procházky, pasivně odpočívali, navštěvovali taneční pro dospělé, zařizovali provozní záležitosti („Zatím moc společného času bez dětí není. Většinou max. 2 hodiny, když je prarodiče vezmou na procházku v kočárku a to většinou zařizujeme potřebné nebo jedeme na nákup.“), pracovali na zahradě nebo hráli společenské hry. Velmi často však rodiče na otázku odpovídali, že žádný společný čas pro sebe navzájem, kromě doby, kdy děti spí, dosud neměli („Dětem je jeden rok. Vzhledem k okolnostem narození jsme spolu sami jen večer, když děti usnou, nepůjčujeme je na hlídání, ale už brzo to chceme změnit.“).

Z uvedených odpovědí je patrné, že rodiče dvojčat v prvních letech života svých dětí nemají pro pěstování jejich partnerského vztahu ideální podmínky. Velká část z nich nemá možnost spolu trávit čas bez přítomnosti dětí a když ho mají, často spolu vykonávají činnosti spojené s péčí o domácnost, tedy nákupy, úklid, zařizování bydlení či jiných záležitostí. Pokud se rodiče rozhodnou trávit společný čas jiným způsobem, volí k tomu nejčastěji návštěvu restaurace či nějaké kulturní akce.

Obou skupin rodičů jsme se v dotazníku ptali, zda během prvních tří let věku dvojčat prošel jejich partnerský život krizí. I zde panovala mezi matkami a otci shoda. Cca **dvě třetiny** z nich **uvedly, že do tří let věku dvojčat jejich vztah partnerskou krizí neprošel**. Zbýlá třetina párů si v této době partnerskou krizi prožila (viz. tabulky č. 91 a 92 v Příloze č. 2).

V odpovědích na otázku o **vlivu těhotenství na partnerský vztah se matky i otcové opět shodovali. V naprosté většině (73 %) shodně odpovídali, že těhotenství na vztah nemělo žádný vliv**. Necelá čtvrtina respondentů a respondentek odpovídala, že během těhotenství došlo k zlepšení jejich vztahu a jen malá část dotazovaných uvedlo zhoršení. Nikomu z dotazovaných se vztah během těhotenství nerozpadl (viz. tabulky č. 93 a 94 v Příloze č. 2).

Matky i otce dvojčat jsme se v dotazníku otevřeně zeptali na to, jak by ohodnotili **vliv rodičovství s dvojčaty v období od narození do tří let dětí na kvalitu jejich partnerského života**. Rodiče měli uvést, zda rodičovství jejich partnerský vztah spíše posílilo, oslabilo nebo zda na kvalitu partnerského vztahu nemělo vliv.

Matky i otcové nejčastěji (téměř polovina rodičů z obou skupin) uváděli, že **rodičovství**

na kvalitu jejich vztahu nemělo velký vliv a vztah zůstal beze změn. Cca dvě pětiny matek i otců uvedli, že rodičovství jejich partnerský vztah posílilo a pouze cca jedna šestina dotazovaných uvedla zhoršení vztahu vlivem rodičovství. **Mezi matkami a otci v tomto ohledu panovala relativní shoda** (viz. tabulky č. 95 a 96 v Příloze č. 2).

2.5 Diskuse

Výzkum, který byl předmětem empirické části této práce byl pojatý jako orientační průzkum problematiky výchovy a rodičovství dvojčat. Jeho účelem nebylo potvrdit nebo vyvrátit konkrétní hypotézy, ale nalézt tematické okruhy, které by se měly dále zkoumat v navazujících výzkumech. Jsme si vědomi toho, že z výzkumu nelze vyvozovat obecné závěry a že všechny závěry platí pouze pro námi zkoumanou skupinu rodin s dvojčaty.

2.5.1 Rodičovství s dvojčaty

Matky a otcové dvojčat podle našeho očekávání vnímali své rodičovství jako zdroj specifické zátěže, ale zároveň i jako zdroj mnoha, zejména emocionálních, zisků. Prožívání matek a otců se od sebe v některých aspektech odlišovalo, v jiných se shodovalo.

Otcové se rychleji než matky vyrovnávali s dvojčetným těhotenstvím, méně často prožívali v těhotenství jak úzkost a strach ale i radost z těhotenství. Taktéž se více než samy matky obávali o partnerčino zdraví. Těsně po narození dvojčat otcové častěji prožívali radost, po prvním roce věku dvojčat více než matky prožívali finanční zátěž spojenou s péčí o dvojčata. Do péče o děti a domácnost se nejčastěji zapojovali hrou s dvojčaty, koupáním, přebalováním, doprovodem k lékaři, péčí o starší sourozence dvojčat a nákupy. Otcové relaxovali převážně prací a sportem. Nejvíce je zatěžoval nedostatek spánku, současný pláč dětí (stejně jako matky) ale navíc i organizace času ve smyslu jeho dělení mezi práci a rodinu.

Matky potřebovaly více času na vyrovnání se s dvojčetným těhotenstvím, což je v souladu s již existujícími výzkumy zmíněnými v teoretické části v kap. Dvojčetné těhotenství (Spillman, 1999; Nys et al., 1998). Matky v těhotenství častěji prožívaly protichůdné emoce jako jsou radost, úzkost a strach, největší zátěží pro ně byla fyzická stránka těhotenství. Po porodu prožívaly úzkost a strach více než otcové. Psychickou zátěž spojenou s péčí o dvojčata prožívaly intenzivněji než otcové. Z aktivit, které spadají pod péči a výchovu dvojčat vnímaly jako nejnáročnější nedostatek spánku spojený s noční péčí o děti, kojení a rehabilitační cvičení, což je v souladu s dostupnými výzkumy (Thorp jr. et al. in Neifert, Thrope, 1990; Becker, 1986). Zapojení otců do péče o děti a domácnost hodnotily lépe než sami otcové. Matky měly velmi málo času na svůj vlastní odpočinek. Častěji než otcové k odpočinku volily sociální interakce s přáteli, Internet a četbu. Většina matek se v prvních letech života dvojčat cítila osaměle. Matkám bylo častěji než otcům příjemná zvýšená pozornost okolí. Jako zatěžující v období do tří let dvojčat vnímaly oproti mužům navíc proces vytváření režimu péče o děti, špatnou mobilitu, zvládání vzdoru a bezpečnosti dvojčat, návštěvy lékaře, procházky a učení osobní hygieně. Matky získávaly psychickou i fyzickou podporu zejména od partnera.

Oba rodiče shodně prožívali jako nejnáročnější v těhotenství obavu o život a zdraví dvojčat. Nejpříjemnější pro ně byly pohyby dvojčat, ultrazvuková vyšetření a hlazení břicha. Matky i otcové shodně vnímali psychickou zátěž spojenou s péčí o dvojčata v prvním roce i dalších dvou letech jako větší než fyzickou zátěž a fyzickou zátěž jako větší než finanční. Jako nejnáročnější obě skupiny rodičů vnímaly nedostatek spánku, současný pláč dvojčat a nedostatek času pro odpočinek. Shodně označovaly partnerský vztah a radost z dvojčat jako hlavní faktor, který jim pomáhal zvládat výše zmíněnou zátěž. To je ve shodě s výzkumem, který se zabýval souvislostí mezi podporou partnera a subjektivně prožívaného well-beingu matek zmíněným v teoretické části v kap. Dvojčetné těhotenství (Colpin et al., 2000). Obě skupiny rodičů se cítily být obohaceny svým rodičovstvím, tím, že si uvědomily některé své dosud netušené vlastnosti a zvýšily své sebehodnocení. Oběma skupinám rodičovství pomohlo změnit pohled na život a životní hodnoty.

Z výše zmíněných výsledků našeho výzkumného šetření lze usuzovat na to, že matky z našeho vzorku zatěžovalo rodičovství s dvojčaty po psychické stránce o něco více než otce. Důvodem může být fakt, že převážná část péče o děti a jejich výchovu spadá do jejich kompetence a na rozdíl od otců dvojčat prožívají výraznou sociální izolovanost a z toho plynoucí pocity osamělosti. Nedostatek sociálních vazeb matek může výrazně ovlivňovat prožívání samotného rodičovství. Tuto problematiku by bylo přínosné více prozkoumat. Zejména by bylo vhodné porovnat psychickou zátěž rodičů dvojčat a rodičů jednotlivě narozených dětí. Dále také porovnat míru psychické zátěže a psychických zisků, jak matek, tak otců dvojčat a výsledky porovnat s rodiči jednotlivě narozených dětí. Bylo by vhodné zvolit větší vzorek rodičů a výsledky kvantifikovat tak, aby bylo možné nalézt signifikantní rozdíly v prožívání rodičovství mezi matkami a otcí dvojčat. Jako metodu sběru dat by bylo možné opět použít dotazník, ve kterém by rodiče mohli kvantifikovat jednotlivé faktory zátěže, faktory pomáhající zátěž zvládnout a zisky rodičovství s dvojčaty. Hypotézy by mohly být formulovány např. takto: Matky prožívají psychickou zátěž intenzivněji než otcové. Matky a otcové prožívají odlišně jednotlivé faktory zátěže spojené s péčí a výchovou dvojčat. Mezi matkami a otcí neexistují výrazné rozdíly v tom, co jim pomáhá zvládnout zátěž plynoucí z péče o dvojčata, atd.

2.5.2 Výchova dvojčat

Ve výchově se otcům lépe než matkám dařilo dělit pozornost mezi dvojčata a starší sourozence, méně času než matky trávili s dvojčaty hrou (což je v rozporu s výzkumem H. Lyttona, ve kterém se otcové více než matky angažovali ve hře s dvojčaty (Lytton et al., 1995), častěji dávali jednomu dvojčeti za vzor druhé dvojče, méně často se vměšovali do sporů dvojčat a lépe hodnotili sami sebe ve schopnosti dělit svou pozornost a čas na hru mezi obě dvojčata.

Většina matek i otců preferovala demokratický výchovný styl. Matky však o něco více než otcové preferovaly liberální styl výchovy. Těm byl naopak častěji bližší autoritativní styl (což kontrastuje s výzkumem H. Lyttona (1995), ve kterém matky více než otcové využívaly příkazy a vysvětlování ke korekci chování dvojčat. Častěji mezi dvojčaty diferencovaly v používání výchovných praktik, při řešení sporů mezi dvojčaty jim častěji odebíraly sporné předměty.

Celkově se rodiče dvojčat ve výchovných přístupech spíše shodovali než odlišovali. Matky a otcové shodně preferovali demokratický výchovný styl a výchovné praktiky s ním související. Při současném pláči obou dětí je nejčastěji utišovali obě najednou, rovnoměrně dělili čas na mazlení mezi obě děti a nejčastěji se s nimi mazlili dohromady. Při řešení sporů mezi dětmi nejčastěji používali strategii uklidnění a stanovení pravidel. Na vztekání dvojčat shodně nejčastěji reagovali nalezením jiné aktivity. Při zlobení jednoho z dvojčat ho nejčastěji zapojovali do aktivity, kterou právě provozovali s druhým dvojčetem.

Z výše uvedených závěrů je patrné, že rodiče se oběma dvojčatům snažili vytvořit stejné výchovné podmínky a snažili se jim věnovat zhruba ve stejné míře. Mezi matkami a otci existovaly rozdíly v přístupu k výchově a řešení konkrétních výchovných situací, ale v podstatných otázkách výchovy postupovali shodně.

Pro další výzkum by bylo cenné získat informace o výchovných strategiích matek a otců přímo v jejich přirozeném prostředí pozorováním, vytvořením videozáznamů a jejich následnou analýzou. Jsme si vědomi, že informace, které jsme v našem výzkumu získali pomocí dotazníku, jsou velmi zjednodušené a jsou velmi ovlivněny subjektivním hodnocením rodičů. Pro vyvozování dalších závěrů by bylo třeba získat a analyzovat objektivní údaje o chování rodičů v konkrétních výchovných situacích. Jako vhodná se nám jeví metoda video tréninku interakcí (VTI), která může pomoci odhalit i drobné rozdíly ve výchovném přístupu matek a otců a zároveň může sloužit jako metoda při terapeutické práci s rodinami s dvojčaty.

2.5.3 Vytváření vztahu rodič-dvojče a podpora individuality každého z dvojčat

Pouze část otců měla v těhotenství potřebu komunikovat s dvojčaty. Většina z nich v těhotenství nevnímala odlišnosti mezi dvojčaty. Těsně po porodu měla většina otců na rozdíl od matek možnost přímého kontaktu s dvojčaty. Otcové přistupovali k dvojčatům v průběhu hry častěji individuálně, dvojčata rozeznávali hůře než matky ale lépe než prarodiče a přátelé.

Všechny matky v těhotenství komunikovaly s dvojčaty a častěji než otcové již v této době vnímaly odlišnosti mezi dvojčaty. Těsně po porodu měly mnohem menší možnost kontaktu s dvojčaty než otcové, což podle výzkumu uvedeného v kap. Problematika vytváření vztahu rodič-dvojče výrazně zhoršuje podmínky pro navázání vztahu mezi matkou a dvojčaty (Spillman, 1999). Matky dvojčata lépe rozeznávaly než otcové.

Otcové i matky se shodovali v tom, že převážně neměli problém při vytváření si vztahu k některému z dvojčat, nebyli k jednomu z dvojčat benevolentnější, dvojčata oslovovali dohromady při oznamování, ale odděleně při chválení a kárání. Rodiče z našeho vzorku při výchově nejčastěji uplatňovali stejné výchovné praktiky u obou dvojčat, což se neshoduje s výsledky výzkumu uvedeného v kap. Problematika vytváření vztahu rodič-dvojče (Cohen 1977).

Dvojčata byla v prvních třech letech oblékána převážně odlišně, což je v rozporu s výsledky výzkumu uvedeného v kap. Podpora identity a raný vývoj identity dvojčat (Bacon, 2005). Chování dvojčat bylo matkami označováno převážně jako výrazně odlišné. Dvojčata nebyla do tří let cíleně oddělována.

Z výše uvedených výsledků nelze vyvodit, zda se dařilo vytvářet vztah rodič-dítě lépe otcům nebo matkám a zda individualitu dvojčat podporovali více otcové nebo matky. Je pravděpodobné, že jak matky, tak otcové podporovali individualitu jiným způsobem a vzájemně se tak doplňovali. Z výsledků je patrné, že matky i otcové měli odlišné podmínky pro vytváření a budování vztahu s dvojčaty. Matky měly lepší možnost navázat s dětmi vztah již v prenatalním období, otcové byli v kontaktu s dvojčaty ihned po porodu, kdy je příhodná

chvíle pro vytvoření hluboké vazby. Matky lépe diferenciovaly mezi dvojčaty a odlišovaly je oblečením, otcové více podporovali individualitu při hře. Z výsledků je též zřejmé, že se rodiče snažili dvojčata vychovávat podle stejných pravidel, ale zároveň je vnímali jako odlišné bytosti a snažili se podporovat jejich individualitu. To je ve shodě s výzkumem H. Lyttona zmíněným v kap. Problematika vytváření vztahu rodič-dítě (Lytton, 1995)

Pro hlubší prozkoumání problematiky vytváření vztahů mezi rodiči a dvojčaty a vytváření podmínek pro vývoj identity dvojčat by bylo třeba provést další výzkumy. Velmi užitečné by bylo prozkoumat kvalitu přilnutí jednotlivých dvojčat k matce a k otci a zjistit, zda si dvojčata v raném dětství vytvářejí snadněji vazbu k rodiči stejného nebo opačného pohlaví, jak se mění kvalita přilnutí ke každému z rodičů v čase a jaké jsou rozdíly oproti přilnutí jednotlivě narozených dětí k matce a otci. Kvalitu vazby rodič-dvojče jsme v našem výzkumu nezjišťovali, neboť kvalita vztahu nelze zjistit pomocí dotazníků. Pro tyto účely by musely být použity jiné metody, zejména opakované pozorování rodičů a dětí, které se ocitly ve „strange situation“, doplněné o rozhovory s rodiči. Hypotézy, které by měly být výzkumem potvrzeny nebo vyvráceny by mohly znít např. takto: Mezi dvojčetem A a B nejsou výrazné rozdíly v kvalitě přilnutí k matce/otci. V prvních třech letech je přilnutí dvojčat k matce bezpečnější než k otci.

Výzkum týkající se problematiky raného vytváření identity dvojčat by měl zodpovědět otázky, zda individualitu každého z dvojčat v raném dětství rodiče spíše podporují nebo spíše nepodporují, zda ji podporuje spíše matka nebo spíše otec, nebo zda se svým přístupem doplňují? Vhodnou metodou by byl pravděpodobně strukturovaný nebo polostrukturovaný rozhovor s rodiči provedený např. těsně po narození, v jednom, dvou a třech letech dvojčat. Vzhledem k tomu, že vývoj identity je dlouhý proces probíhající od dětství přes pubertu, adolescenci až po dospělost, měl by výzkum pokračovat minimálně až do dosažení dospělosti dvojčat.

2.5.4 Vývoj dvojčat

U dvojčat z našeho vzorku se neukázalo výraznější opoždění ve vývoji oproti jejich vrstevníkům. Opoždění nebylo zaznamenáno v motorickém, psychickém, ani řečovém vývoji a to ani u dvojčete A ani u dvojčete B. Dvojčata z našeho výzkumu ve většině případů používala svou vlastní specifickou řeč (kryptofázie), pouze část z nich však touto řečí mluvila výhradně mezi sebou. Podle R. Zazza vede kryptofázie k opoždění řeči (Zazzo in Pons, Frydman, 1994). Absence opoždění ve vývoji dvojčat v našem vzorku výrazně kontrastuje i s výsledky řady dalších výzkumů, které jsou uvedeny v kap. Vývoj řeči a inteligence např. (Mittler, 1971; Myriantopoulos et al., 1976; Record et al., 1970). Neexistence opoždění v motorickém vývoji dvojčat je v rozporu s výzkumem uvedeným v kap. Motorický vývoj (Goetghebuer et al., 2003).

Je třeba podotknout, že vývoji dvojčat byla v tomto výzkumu věnována pouze okrajová pozornost. Úroveň vývoje dvojčat byla zjišťována pouze pomocí subjektivního posouzení matek dvojčat. Pro objektivní potvrzení opoždění ve vývoji dvojčat by bylo třeba je dlouhodobě pozorovat, testovat a výsledky porovnat s normou. To však nebylo cílem této práce. Je pravděpodobné, že opoždění ve vývoji dvojčat by se prokázalo. V našem výzkumu byla však dvojčata hodnocena pouze svými matkami, které mají často tendenci vývoj svého dítěte vidět optimističtěji a nadhodnocovat jeho schopnosti. Otázky zjišťující úroveň vývoje byly v našem výzkumu velmi jednoduché a povrchní. V dalším výzkumu by bylo třeba se zaměřit na konkrétní aspekty psychického, motorického a řečového vývoje.

2.5.5 Vliv rodičovství s dvojčaty na kvalitu partnerského vztahu

Partnerský vztah je vedle vztahu rodič – dítě jednou ze základních vazeb v rodině a výrazně ovlivňuje fungování celé rodiny. Při zkoumání vlivu rodičovství na kvalitu partnerského vztahu jsme předpokládali, že zátěž plynoucí z náročnosti péče o dvojčata povede spíše ke snížení kvality partnerského vztahu, viz. výzkumy J. R. Spillmanové (Spillman, 1992). V našem zkoumaném vzorku se rodiče sobě navzájem podle očekávání nemohli věnovat v takové míře, jak by chtěli. Tento fakt, ale kupodivu neovlivnil negativně kvalitu partnerského vztahu. Až na jednu výjimku jsme nezaznamenali výraznější rozdíly v pohledu matek a otců. Touto výjimkou byl subjektivně prožívaný nedostatek času na partnerský život, který více prožívali otcové dvojčat. Většina matek i otců nezaznamenala kvalitativní změnu v partnerském vztahu ani v období těhotenství, ani po narození dětí a většina z nich si do tří let dvojčat neprošla partnerskou krizí.

I přesto, že vztah rodičů prochází v období raného dětství dvojčat náročnou zkouškou, nemusí tedy dojít ke zhoršení kvality vztahu. Důvodem by mohl být fakt, že rodiče i když mají na sebe navzájem jen velmi málo času, si jsou mnohem větší oporou a svému vztahu dávají větší důležitost než v období, které není natolik zatěžkávací. Větší zátěž může vztah partnerů mnohem více prověřit a posílit, což koresponduje s tím, že matky i otcové v jiné části tohoto výzkumu výslovně uváděli, že jim zátěž plynoucí z péče o dvojčata pomáhal nejvíce zvládnout právě partner/partnerka a jejich vztah. Otec dvojčat matkám poskytoval největší míru psychické opory ze všech zúčastněných osob.

Důvodem pro intenzivnější prožívání nedostatku času pro partnerský vztah u mužů by mohl být fakt, že otcové se mohou cítit po narození dětí v pozadí zájmu svých partnerek, které veškerou svou energii věnují péči o dvojčata. Otcové pak mohou i čas, který tráví s partnerkou vnímat jako silně nedostačující. Matky jsou většinou emociálně saturovány ze strany dětí a nemusí zejména zpočátku cítit tak výraznou potřebu věnovat se partnerskému

vztahu.

Tématu partnerského vztahu rodičů dvojčat jsme se v této práci věnovali pouze okrajově. Kvalitu partnerského vztahu před a po narození dvojčat by bylo potřeba zkoumat v samostatném výzkumu. Hypotéza, kterou by měl výzkum potvrdit nebo vyvrátit by mohla znít např. takto: Rodičovství s dvojčaty výrazně snižuje kvalitu partnerského vztahu rodičů. Metodami získávání dat by měly být spíše polostrukturované rozhovory a to nejen s oběma rodiči, ale i s dalšími rodinnými členy nebo rodině blízkými osobami (prarodiče dvojčat, starší děti v rodině, přátelé). Výzkum by měl být pojatý longitudinálně, tak aby bylo možno zaznamenat eventuální posun ve vnímání kvality vztahu rodičů (např. rozhovor v období těhotenství, rok a tři roky po narození dvojčat).

2.6 Návrh programu péče o rodiny s dvojčaty

Jak již bylo uvedeno v kapitole Psychologická a odborná podpora rodin s dvojčaty v České republice v teoretické části této práce, psychosociální intervence pro rodiny s dvojčaty má v České republice velké rezervy. V našem výzkumu jsme dospěli k závěru, že rodiče dvojčat v prvních letech potřebují velkou psychickou oporu a pomoc od okolí, tedy partnera, širší rodiny a přátel. Mnohdy se se svými problémy potřebují obrátit na odborníka, kterých je však v naší republice velmi málo. Pokud mají nějaký problém, většinou kontaktují pediatra, který má dvojčata v péči. Pediatri však nejsou s problematikou příliš seznámeni a jen těžko mohou pomoci s praktickými otázkami v péči o dvojčata a jejich výchově.

Jako optimální považujeme za hlavního organizátora péče o rodiny s dvojčaty Klub dvojčat a vícčrat (KdaV), který by měl být kompetentní k odkázání rodičů dvojčat na konkrétní odborníky v konkrétní lokalitě a současně by měl být hlavním iniciátorem vzdělávání odborníků v problematice péče, rodičovství, vývoje a výchovy dvojčat. Psychosociální intervence pro rodiče dvojčat by měla začínat již v těhotenství. Gynekologové, ke kterým chodí matky na kontroly by měli poskytovat kontaktní informace na odborníky, kteří se problematikou dvojčat zabývají. Matky by měly mít možnost se seznámit se základní problematikou mateřství s dvojčaty také prostřednictvím prospektů a letáků vydávaných KdaV. Tyto letáky by měly být k dispozici u lékařů a v porodnicích. KDaV by měl matkám nabízet možnost konzultací s odborníky na problematiku dvojčat (pediatři, gynekologové, laktační poradkyně, odborní lékaři, logopedi, psychologové, terapeuti, speciální pedagogové, pedagogové MŠ a ZŠ). Poradenství by mělo mít formu nejen internetovou, ale i telefonickou

a osobní „tváří v tvář“ (včetně konzultací přímo u rodičů dvojčat doma). Rodiče by měli mít možnost nejen poradenství, ale i terapie, a to nejen individuální nebo skupinové ale i rodinné. KDaV by mohl organizovat i svépomocné skupiny matek (ale i otců nebo dalších rodinných příslušníků).

KdaV by měl působit a informovat širokou veřejnost, jak laickou, tak odbornou, o problematice rodičovství s dvojčaty. Pro lékaře, zdravotní sestry, pedagogy, psychology a jiné odborníky, se kterými matky dvojčat přicházejí do styku by měl klub pořádat semináře (které by mohly být i součástí systému dalšího vzdělávání lékařů a pedagogických pracovníků). Znalost problematiky dvojčat by pak vedlo ke kvalitnější komunikaci odborníků s rodiči dvojčat a zkvalitnilo by to jistě i jejich práci samotnou. Semináře by měly odborníkům přiblížit specifika rodičovství, vývoje a výchovy dvojčat, jak z psychologického, tak sociálního, pedagogického i medicínského pohledu. Měly by zde být uváděny výsledky výzkumů i osobní zkušenosti a kazuistiky přednášejících odborníků.

Další službou KDaV by mohla být státem nebo rodinou placená asistence pro matky s dvojčaty. Asistenti (stejně tak jako např. asistenti vozíčkářů apod.) by matky doprovázeli k lékaři, do mateřských center, na nákupy apod. Mohli by to být studenti a studentky pedagogických, zdravotnických škol nebo humanitních oborů (tak jak je to běžné např. ve Velké Británii).

3 Závěr

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou rodičovství a výchovy dvojčat od početí do cca tři let dvojčat.

V teoretické části jsme se nejprve obecně zabývali pojmy rodina, výchova, rodičovství, mateřství a otcovství. Následně jsme se věnovali problematice dvojčat, konkrétně typologii dvojčat, specifikům jejich početí, statistice dvojčat, historickým pohledům na dvojčata, výzkumům dvojčat, rodičovství s dvojčaty (těhotenství, porod, první měsíce po porodu a období do tří let dvojčat), psychologické a odborné podpoře rodin s dvojčaty, interakcím rodičů s dvojčaty, vývoji dvojčat (fyzický, motorický, psychický a sociální vývoj), vytváření vztahu rodič-dvojče a ranému vývoji identity dvojčat.

V empirické části jsme se snažili zmapovat problematiku rodičovství a výchovy dvojčat. Položili jsme si několik výzkumných otázek a hledali jsme na ně odpovědi. Zajímaly nás zejména rozdíly v prožívání rodičovství a řešení konkrétních výchovných problémů mezi matkami a otci dvojčat.

Co se týče rozdílů v prožívání rodičovství s dvojčaty jsme zjistili, že matky z našeho vzorku prožívaly o něco intenzivněji než otcové psychickou zátěž, což je pravděpodobně důsledkem toho, že zabezpečují většinu péče o dvojčata a zároveň jsou výrazně sociálně izolovány. Tuto hypotézu by však bylo potřeba ještě prověřit v dalším výzkumu.

V oblasti výchovy jsme došli k zjištěním, že rodiče z našeho vzorku vyvíjeli snahu o vytvoření stejných výchovných podmínek pro obě dvojčata a snahu věnovat se dvojčatům ve stejné míře. Mezi rodiči dvojčat existovali rozdíly v přístupu k výchově a řešení konkrétních výchovných situací, ale v podstatných otázkách výchovy postupovali matky i otcové shodně.

Matky a otcové z našeho vzorku měli od počátku odlišné podmínky pro vytváření vztahu k dvojčatům a v působení na vývoj identity dvojčat se navzájem doplňovali. Výsledky výzkumu nenaznačily, zda se vztah s dvojčaty daří navazovat a budovat lépe matkám nebo otcům, ani zda individualitu dvojčat více podporují matky nebo otcové.

Okrajově jsme se věnovali tématu vývoje dvojčat a vlivu rodičovství s dvojčaty na kvalitu partnerského vztahu. U dvojčat z našeho vzorku jsme nezjistili výrazné opoždění oproti normě a to jak v motorickém, psychickém ani řečovém vývoji, což však bylo ovlivněno metodou zjišťování úrovně tohoto opoždění (subjektivní posouzení matek). Zároveň bylo potvrzeno používání specifické řeči dvojčat, tzv. kryptofázie.

Partnerskému vztahu se rodiče z našeho vzorku nemohli věnovat v takové míře, jak by

chtěli, což ale paradoxně neovlivnilo negativně kvalitu jejich partnerského vztahu. Mezi pohledem matek a otců jsme nezaznamenali výraznější rozdíly, otcové pouze intenzivněji vnímali výše zmíněný nedostatek času tráveného s partnerským životem.

Výstupem empirické části byl návrh témat dalších výzkumů, které by měly následovat, včetně formulace výzkumných hypotéz a základní metodologie. Praktickým výstupem byla formulace návrhu psychosociální péče o rodiny s dvojčaty a vzdělávání odborníků, kteří s rodinami s dvojčaty přichází do styku.

Závěrem je třeba říci, že problematika rodičovství a výchovy dvojčat má velký výzkumný potenciál. Další výzkumné bádání by bylo velmi obohacující pro samotné rodiče dvojčat ale i odborníky, kteří se zabývají péčí o rodiny s dvojčaty.

4 Literatura

- AINSLIE, R. *Psychology of twinship*. 2nd ed., Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, 266 s., ISBN 1-56821-664-5
- AINSWORTH, M. D. S. Attachment beyond infancy. *American Psychologist*, 1989, vol. 44, no. 4, s. 709 - 716
- AINSWORTH, M. D. S. et al. *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. 1st ed., Hillsdale NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 1978, 391 p., ISBN 0-89859-461-8
- AMSTERDAM, D. Mirror self-image reactions before age two. *Developmental Psychology*, 1972, no. 5, s. 297 - 305
- BACCON, K. It's good to be different: Parent and child negotiation of twin identity. *Twin Research and Human Genetics*, 2005, vol. 9, no. 1, s. 141 - 147
- BAKKER, P. Autonomous language in twins. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae*, 1987, no. 36, s. 233 - 238
- BALL, L. H.; HILL, M. C. Reevaluating „twin infanticide“. *Current Anthropology*, 1996, vol. 37, no. 5, s. 856 - 863
- BEATTIE, J. H. M. Twin ceremonies in Bunioro. *The Journal of Royal Anthropological institute of Great Britain and Ireland*, Januar – June 1962, vol. 92, no. 1, s. 1 - 12
- BECKER, P. Counseling families with twins: birth to 3 years of age. *Pediatric review*, 1986, no. 8, s. 81
- BERNABEI, P.; Levi, G. Psychopathological problems in twins during childhood. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae*, 1976, no. 25, s. 381 - 383
- BOREK, I. et al. *Vybrané kapitoly z neonatologie a ošetrovatelské péče*. 1. vyd., Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2001, 327 str. ISBN 80-7013-338-4
- BRYAN, E. Twins in the family. *Nursing Times*. July 1983, no. 13, s. 50 - 59
- BRYAN, E. Multiple births. In *Encyclopedia of children and childhood in history and society*. [online zdroj]. Chicago: HighBeam Research, c2004 [cit. 2008-02-02] zdroj dostupný z WWW: <http://www.faqs.org/childhood/Me-Pa/Multiple-Births.html>
- COHEN, D. J. et al. Parental style. *Archives General Psychiatry*. 1977, no. 34, s. 445 - 451

- COLPIN, H. et al. Parenting stress and psychological well-being among parents with twins conceived naturally or by reproductive technology. *Human Reproduction*. 1999, vol. 14, no. 12, s. 3133 - 3137
- COLPIN, H. et al. Pre- and postnatal determinants of parenting stress in mothers of one-year-old twins. *Marriage & Family review*. 2000, vol. 30, s. 99 - 107
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd., Praha: Karolinum 1993, 415 s. ISBN 80-7066-534-3
- ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
- Český statistický úřad. Sezónnost a vícečetné porody. In *Porodnost a plodnost 2001 – 2005* [online]. Praha, 2006 [cit. 2008-03-20]. Dostupné z WWW: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034F8EF/\\$File/400806a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034F8EF/$File/400806a3.pdf)
- Český statistický úřad. *Vývoj obyvatelstva České republiky 2007* [online]. Praha, 2008, [cit. 2010-03-10]. Dostupné z WWW: [http://www.brno.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435615/\\$File/4007_08.pdf](http://www.brno.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435615/$File/4007_08.pdf)
- Česká tisková kancelář *Počet neplodných párů roste* [online], Praha, 2008, [cit. 2008-03-26]. Dostupné z WWW: http://magazin.sms.cz/index.php?P_id_kategorie=11289&P_soubor=%2Fzpravy%2Findex.php%3Fcat%3D1%26clanek%3D14590
- DAY, E. J. The development of language in twins. *Child Development*, 1932, no. 3, s. 170 - 199
- DIBBLE, E. D., COHEN, D. J. Personality development in identical twins: The first decade of life. *Psychoanalytic study of the Child*. 1981, no. 36, s. 45 - 70
- DRÁBKOVÁ, H. ml. Zkoumání podílu vlivu dědičnosti a výchovy na rysy osobnosti extroverze - introverze a stabilita - labilita. *Československá psychologie*. 1995, č. 39 (6), s. 503 - 511
- DIDUC, S. Twins, ancestors and socio-economic change in Kenjom society. *Man*. 1993, no. 28, s. 551 - 571
- ERICKSON, E. H. *Identity: Youth and Crisis*. 1. vyd., London: Faber and Faber 1968, 336 s.
- FORD, R. P. K. et al. Infant feeding patterns in Canterbury. *New Zealand Medical Journal*. 1995, no. 108, s. 59 - 61

- GOETGHEBUER, T. et al. Delay in motor development of twins in Africa: A prospective cohort study. *Twin Research*. 2003, no. 6, s. 279 - 284
- GOLDBERG, S. et al. Maternal behaviour and attachment in low-birth-weight twins and singeltons. *Child Development*. 1986, no. 57, s. 34 - 46
- GOSHEN-GOTTSTEIN, E. The mothering o twins, triplets and quadruplets. *Psychiatry*. 1980, no. 43, s. 189 - 203
- GRÁC, J. *Persuázia*. 1. vyd., Bratislava: Osveta, 1985. 367 s.
- GROOTHUIS, J. et al. Increased child abuse in families with twins. *Pediatrics*. 1982, no. 70, s. 769 - 773
- HALEY, J. *Neobvyklá psychoterapie Milтона H. Ericsona*. Přel. Dana Puková a Juraj Barbarič. 1. vyd., Praha: Triton 2003, 318 s. ISBN 80-7254-349-0
- HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd., Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HAY, D. A. et al. Speech and language development in preschool twins. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae*. 1987, no. 36, s. 213 - 222
- HAY, D. A., O'BRIEN, P. J. The role of parental attitudes in the development of temperament in twins at home, school and in test situation. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae*. 1984, no. 33, s. 191 – 204
- HOLDITCH-DAVIS, D. et al. Early parental interactions with and perceptions of multiple birth infants. *Journal of Advanced Nursing*. 1999, no. 30 (1), s. 200 – 210
- IMAIZUMI, Y. Constant multiple birth rates in the Czech republic and the Slovak republic until recently, 1972 – 1995. *Twin research*. 1999, no. 2, s. 10 - 15
- JANOUŠEK, J. a kol. *Sociální psychologie*. 1. vyd., Praha: SPN 1988, 185 s.
- JOHNSON, C. et al. Prediction of reading disability in twin boys. *Developmental Medicine and Child Neurology*. 1984, no. 26, s. 588 - 595
- KERNBERG, O. Structural derivates of object relations. *International Journal of Psycho-Analysis*. 1966, no. 47, s. 236 - 253
- KORYNTOVÁ D. et al. Transfer jednoho embrya u pacientek s dobrou prognózou léčby pomocí IVF/ICSI nesnižuje pravděpodobnost otěhotnění, *Česká Gynekologie*. 2005, č. 6, s. 435-439. Dostupné z WWW: <http://www.prolekare.cz/ceska-gynekologie-clanek?id=6066&search=Transfer+jednoho+embrya+>
- KOZLAK, J. B. Identical twins perception of the effects of twinship. *Humboldt Journal of Social Relations*. 1978, no. 5, s. 105 - 130

- LACINOVÁ, L.; ŠKRDLÍKOVÁ, P. *Dost dobří rodiče aneb drobné chyby ve výchově dovoleny*. 1. vyd., Praha: Portál 2008, 156 s. ISBN 978-80.7367-442-7
- LANGMEIER, J. Otázka psychické deprivace a vývoj výchovných názorů u nás. *Československá pediatrie*, 1962, č. 17, s. 646 – 652
- LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vyd., Praha: Grada Publishing 1998, 343 s. ISBN 80-7169-195-X
- LANGMEIER, J.; LANGMEIEROVÁ, D. *Výchova v rodině a mravní vývoj dítěte*. In LINHART, J. et. al. *Mravní vývoj dítěte za socialismu*. 1. vyd., Praha, Academia 1977, 256 s.
- LEWIN, K.; LIPPIT, R.; WHITE, R. K. Patterns of Aggressive Behaviour in Experimentally Created Climates In *Journal of Social Psychology S. P. S. S. I. Bulletin*. 1939, no. 10, s. 271 – 299
- LYTTON, H. et al. Twin-singelton diferencies in verbal ability: Where do they stem from? *Intelligence*. 1987, no. 11, s. 359 - 369
- LYTTON, H. et al. Parenting Twins. In BORNSTEIN, M. H. *Handbook of Parenting*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 1995, vol. 1, s. 185 - 208, ISBN 0-8058-1892-8
- MAHLER, M. S.; PINE, F.; BERGMAN, A. *Psychologický zrod dítěte*. Přel. Slavoj Titl, Jana Malcová a Jaromír Tajchman. 1. vyd., Praha: Triton 2006, 375 s. ISBN 80-7254-722-4
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd., Praha: SPN 1992, 223 s. ISBN 80-04-25236-2
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vyd., Praha: Portál 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6
- MATĚJČEK, Z.; DYTTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing 1997, 187 s. ISBN 80-7169-587-4
- MCCULLOCH, K. Neonatal problems in twins. *Clinical Perinatology*. 1988, no. 15, s. 141 - 158
- MINARČÍKOVÁ, K. *Jak vznikají dvojčata a vícercata?* [online]. Olomouc: Klub dvojčat a vícercat Olomouc, 2007. [cit 2008-04-01]. Dostupné z WWW: http://www.dvojcataolomouc.estranky.cz/clanky/clanky-o-vicecetnem-tehotenstvi/jak-vznikaji-dvojcata-a-vicercata_

- MINDE, K. et al. The effect of neonatal complications in the same-sexed premature twins on their mother's preference. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 1982, no. 21, s. 446 - 452
- MITTLER, P. *The study of twins*. 1st ed., Harmondsworth: Penguin Books, 1971, 192 s.
- MOYLEY, R. et al. Growth and development in premature twin. *Archives of Disease in Childhood*. 1989, no. 64, s. 1042 - 1045
- MYRIANTHOPOULOS, N. C. et al. Intellectual development of twins – comparison with singeltons, *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae*, 1976, no. 25, s. 376 - 380
- NYS, K. et al. Feelings and the need for information and counseling of expectant parents of twin. *Twin Research*. 1998, 1, s. 142 – 149
- OLIVERIUS, R. et. al. *Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů*. 1. vyd., Praha SPN 1989, 97 s.
- PONS, J. - C., FRYDMAN, R. *Dvojčatá*. 1. vyd., Bratislava: SOFA, 1994, 158 s. ISBN 80-85752-46-8
- RATISLAVOVÁ, K. Psychologická problematika časného šestinedělí. *Moderní babičtví*. 2008, č. 15, s. 27 - 31
- RECORD, R. G. et al. A investigation of the difference in measured intelligence between twins and singe-births. *Annals of Human Genetics*. 1970, no. 34, s. 11 - 20
- ROBIN, M. et al. Forms of family organisation following the birth of twins. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae*. 1991, no. 40, s. 53 - 61
- ROTTEROVÁ, B.; ČÁP, J. Způsob výchovy, problémy jeho vyjádření a zkoumání. *Československá psychologie*. 1979, č. 2, s. 104 - 118
- ROZSYPALOVÁ, M.; ČECHOVÁ, V.; MELLANOVÁ, A. *Psychologie a pedagogika I pro střední zdravotní školy* 1. vyd., Praha: Informatorium 2003, 186 s. ISBN 80-7333-014-8
- RULÍKOVÁ, K. *Dvojčata: jejich výchova a vývoj*. 1. vyd., Praha: Portál 2002, 142 s. ISBN 80-7178-650-0
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd., Praha: Portál 2004, 390 s. ISBN 80-7178-829-5
- SCARR, S., CARTER-SALTZMAN, L. Twin method: Defense of a critical assumption. *Behavior genetics*. 1979, no. 9, s. 527 - 542
- SPILLMAN, J. R. Double Exposure - Coping with Newborn Twins at Home. *Midwife, Health Visitor and community Nurse*. 1987, no. 23, s. 92 – 94

- SPILLMAN, J. R. A study of maternity provision and multiple births in the UK. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae*. 1992, vol. 41, no. 4, s. 353 - 364
- SPILLMAN, J. R. Antenatal and postnatal influences on family relationships. In SANDBANK A. C. (Ed.). *Twin and twinlet psychology: A professional guide to working with multiples*. 1. vyd., London: Routledge, 1999, s. 19 - 35, ISBN 0-415-18397-9
- STRICKLAND, B. B. Twins. In *Gale encyclopedia of psychology* [online zdroj]. San Francisco: CBS Interactive Inc. c2010 [cit. 2010-03-02]. Dostupné z WWW: http://findarticles.com/p/articles/mi_g2699/is_0003/ai_2699000346/
- ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Karolinum 2004, 247 s. ISBN 80-246-0877-4
- TOMASELLO, M. et al. Linguistic environment of 1- to 2-year-old twins. *Developmental Psychology*. 1986, no. 22, s. 169 - 176
- Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR *Rodička a novorozenec 2008*. [online]. Praha, 2009. [cit. 2010-03-10], ISBN 978-80-7280-853-3. Dostupné z WWW: http://www.uzis.cz/download.php?ctg=10&search_name=novorozen®ion=100&kind=1
- VANDELL, D. L. Development in Twins. *Annals of Child Development*. 1990, no. 7, s. 145 - 174
- VANDELL, D. L. et al. Social development in infant twins: Peer and mother-child relationships. *Child Development*. 1992, no. 59, s. 168 - 177
- WENSTROM, K., GALL, S. Incidence, morbidity and mortality, and diagnosis in twin gestations. *Clinical Perinatology*. 1988, no. 15, s. 1 - 11
- VENTRUBA, P. et al. *Informační příručka programu asistované reprodukce*. [online] Brno: Gynekologicko-porodnická klinika MU a FN Brno – centrum asistované reprodukce, 2007. [cit. 2010-03-15]. Dostupné z WWW: <http://www.ivfbrno.cz/materialy/brozuraCAR2007.pdf>
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, 1. vyd, Praha: Portál 1998, 383 s. ISBN 80-7178-269-6
- WILSON, R. S. Twins and siblings concordance for school-age mental development. *Child Development*. 1977, no. 48, s. 211 - 216

- YOKOYAMA, Y. et al. Comparison of motor development between twins and singeltons in Japan: A population-based study. *Twin Research and Human genetics*. April 2007, vol. 10, no. 2, s. 379 - 384
- YOKOYAMA, Y. et al. Breastfeeding rates among singeltons, twins and triplets in Japan: A population-based study. *Twin Research and Human genetics*. November 2005, vol. 9, no. 2, s. 298 – 302

Příloha č. 1 – Dotazníky

Dotazník pro matky dvojčat

1. Váš věk v době porodu:
2. Vaše (ukončené) vzdělání: ZŠ SOU SŠ VOŠ VŠ
3. Přibližný počet obyvatel obce, ve které žijete:
 do 100 101 – 1000 1001 – 10000
 10001 – 100000 100001 – 1000000 nad 1000000
4. V jakém svazku žijete s otcem dvojčat?
 Jsme manželé Žijeme spolu, ale nejsme manželé
 Jsme rozvedení, mám nového partnera Jsme rozvedení, jsem bez partnera
 Ovdověla jsem, mám nového partnera Ovdověla jsem, jsem bez partnera
 Nikdy jsme spolu nežili
5. Délka vašeho vztahu (v letech):
6. Současný věk dvojčat:
7. Pohlaví dvojčat:
 Chlapec-chlapec Dívka-dívka Dívka-chlapec
8. Dvojčata jsou:
 jednovaječná dvojevaječná nevíte jistě
9. Pokud máte kromě dvojčat ještě další děti, uveďte prosím jejich věk:,
.....,,,
10. Otěhotněla jste: Přírodně Pomocí asistované reprodukce - kolikátý pokus:
11. Přála jste si před otěhotněním dvojčata? Ano, moc jsem si je přála
 Bylo mi to jedno
 Bála jsem se, aby to nebyly dvojčata
 Nenapadlo mě to
12. Jak dlouho Vám trvalo, než jste se vyrovnala s faktem, že čekáte dvojčata?
 Byla jsem s tím ztotožněná okamžitě Několik dnů
 Několik týdnů Několik měsíců
 Až do porodu jsem se s tím nedokázala vyrovnat

13. Z čeho jste měla během těhotenství největší obavy? (vyberte max. tři možnosti)

☐ Obavy o zdraví dětí	☐ Obavy o svoje zdraví
☐ Strach z porodu	☐ Strach, že nezvládnete péči o dvě děti
☐ Obavy o svou postavu	☐ Obavy z předčasného narození dětí
☐ Obavy z reakce partnera na děti	☐ Obavy z finanční zátěže spojené s narozením dvojčat
☐ Obavy o partnerský vztah	☐ Jiné obavy

14. Jak těhotenství s dvojčaty ovlivnilo kvalitu vašeho partnerského vztahu?

- Vztah se zlepšil
- Vztah se zhoršil
- Těhotenství na kvalitu vztahu nemělo vliv
- Vztah se rozpadl

15. Jak jste v těhotenství komunikovala s miminky?

- Mluvila jsem na ně
- Zpívala jsem jim
- Pouštěla jsem jim hudbu
- Hladila jsem břicho
- Jiným způsobem (napište)
- Neměla jsem potřebu s dětmi komunikovat

16. Pokud jste na miminka mluvila, hovořila jste s každým zvlášť?

- Ano
- Ne
- Někdy zvlášť, někdy dohromady

17. Dokázala jste určit polohu a pohyby každého z plodů?

- Ano, vždy
- Ano, většinou
- Ne

18. Myslíte, že se již v těhotenství projevovala osobnost každého z dvojčat?

- Ne, nic takového jsem nezaregistrovala
- Ano, každé z dětí se projevovало jinak

19. Jaké emoce jste v těhotenství nejčastěji prožívala (vyberte maximálně dvě) ?

☐ Radost	☐ Vztek	☐ Těšení	☐ Smutek
☐ Úzkost, strach	☐ Jiné (napište)		

20. Jakou psychickou podporou vám v těhotenství dávalo vaše okolí?

Partner:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora
Rodiče:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora
Rodiče partnera:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora
Sourozenci:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora
Přátelé:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora

21. Co pro Vás bylo na těhotenství s dvojčaty nejtěžší?
22. Na co z těhotenství nejraději vzpomínáte?
23. V kolikátém týdnu těhotenství jste rodila?
24. Rodila jste: Přirozeně bez anestezie
 Přirozeně s anestezií
 Císařským řezem s celkovou anestezií (narkózou)
 Císařským řezem s epidurální (spinální) analgezií
25. Jaké byly porodní váhy dětí? Dvojče A: Dvojče B:
26. Vyžadovaly děti po porodu nadstandardní lékařskou péči?
 Ne
 Ano – jakou:....., jak dlouho:.....
27. Měla jste těsně po porodu možnost kontaktu s dětmi?
 Ano, mohla jsem si je pohladit
 Ano, mohla jsem si je pochovat
 Ano, byly mi přiloženy k prsu
 Ano, ale mohla jsem je pouze vidět a mluvit na ně
 Ne, neměla jsem tu možnost
28. Jaké emoce u vás převažovaly v době po porodu? (vyberte maximálně dvě) ?
 Radost Vztek Smutek
 Úzkost, strach Zoufalství Jiné (napište)
29. Bylo pro Vás náročné po narození dětí najít si vztah k některému z dvojčat:
 Ne
 Ano, k dvojčeti A, protože
 Ano, k dvojčeti B, protože
 Ano, k oběma
30. Jaké emoce u vás převažovaly v šestinedělí? (vyberte maximálně dvě) ?
 Radost Vztek Smutek
 Úzkost, strach Zoufalství Láska
 Vyčerpání Jiné (napište)
31. Kojila jste:
 V pravidelných intervalech Podle potřeby dětí
32. Kojila jste obě děti najednou?
 Ano, vždy
 Ano, někdy
 Ne

33. Pokud jste měla v šestinedělí jedno nebo obě děti v porodnici a dojížděla jste za nimi, jak jste to prožívala?
Jako nesmírně náročné 1 2 3 4 5 6 7 Jako dobře zvladatelné

34. Jak zvládal příchod dvojčat starší sourozenec?
Velice dobře 1 2 3 4 5 6 7 Měl velké problémy s přijetím dvojčat

35. Jak se to projevilo na jeho chování? (vyberte jednu nebo více možností)

- Změna se nikterak neprojevila v jeho/jejím chování
- Sourozenec vyžadoval více pozornosti než dříve
- Objevilo se u něj/ní chování typické pro mladší děti
- Častěji se vztekal/a a neposlouchal/a
- Měl/a problémy s jídlem nebo spaním
- Jinak (napište jak).....

36. Jak se vám dařilo dělit pozornost mezi dvojčata a staršího sourozence?
Velice dobře 1 2 3 4 5 6 7 S velkými obtížemi

37. Jak jste řešila situace, kdy plakali obě děti najednou?

- Snažila jsem se utišit nejprve jedno a pak druhé
- Snažila jsem se utišit obě zároveň
- Počkala jsem, až se utiší samy
- Jinak

38. Měly dvojčata podobný biorytmus (doba spaní, krmení, hraní)?

- Ano, děti se od počátku budily, jedly a hráli si současně
- Nejprve ne, po čase se jejich biorytmus sladil
- Ne, děti spaly a jedly každé v jinou dobu

39. Jak byste celkově ohodnotila zátěž v období od narození do jednoho roku?

Fyzická zátěž:

Naprostο nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

Psychická zátěž:

Naprostο nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

Finanční zátěž:

Naprostο nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

40. Jak pro vás byly v prvním roce dětí náročné tyto aktivity:

Koupání, přebalování:

nesmírně náročné 1 2 3 4 5 6 7 dobře zvladatelné

Kojení:

nesmírně náročné 1 2 3 4 5 6 7 dobře zvladatelné

Oblékání dětí:

nesmírně náročné 1 2 3 4 5 6 7 dobře zvladatelné

Procházkы s dětmi:

nesmírně náročné 1 2 3 4 5 6 7 dobře zvladatelné

Nedostatek spánku:

nesmírně náročné 1 2 3 4 5 6 7 dobře zvladatelné

Rehabilitační cvičení s dětmi:										
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné	
Jiné										
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné	

41. Jak byste celkově ohodnotila zátěž v období mezi jedním a třemi lety?

<u>Fyzická zátěž:</u>									
Naprosto nezvladatelná	1	2	3	4	5	6	7	Velmi dobře zvladatelná	
<u>Psychická zátěž:</u>									
Naprosto nezvladatelná	1	2	3	4	5	6	7	Velmi dobře zvladatelná	
<u>Finanční zátěž:</u>									
Naprosto nezvladatelná	1	2	3	4	5	6	7	Velmi dobře zvladatelná	

42. Jak pro vás byly v druhém a třetím roce děti náročné tyto aktivity:

Koupání, přebalování:									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné
Kojení:									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné
Oblékání dětí:									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné
Procházky s dětmi:									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné
Nedostatek spánku:									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné
Rehabilitační cvičení s dětmi:									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné
Zvládání vzdoru:									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné
Výchova:									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné
Jiné									
	nesmírně náročné	1	2	3	4	5	6	7	dobře zvladatelné

43. Jakou psychickou podporu vám poskytovalo v době od narození do tří let dětí Vaše okolí?

Partner:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora
Rodiče:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora
Rodiče partnera:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora
Sourozenci:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora
Přátelé:	velká podpora	1	2	3	4	5	6	7	žádná podpora

44. Dařilo se vám do tří let věku dětí spravedlivě dělit mezi obě děti:

- Čas pro chování a mazlení s každým dvojčetem zvlášť:
 - Vždy
 - Většinou
 - Někdy
 - Málokdy

- Čas pro hru s každým dvojčetem zvlášť:
 - Vždy
 - Většinou
 - Někdy
 - Málokdy
- Vaší pozornost obecně:
 - Vždy
 - Většinou
 - Někdy
 - Málokdy

45. Hrála jste si a stimulovala jste obě děti stejným způsobem?

- Ano, vždy
- Někdy ano, někdy jsem si hrála s každým jinak
- Snažila jsem se o maximálně individuální přístup ke každému z dětí

46. Jak snadno jste dvojčata rozeznávala od sebe?

Vždy jsem je rozeznala 1 2 3 4 5 6 7 Často jsem si je pletla

47. Jak snadno děti rozeznávali:

Prarodiče: Vždy je rozeznali 1 2 3 4 5 6 7 Často si je pletli
Přátelé: Vždy je rozeznali 1 2 3 4 5 6 7 Často si je pletli

48. Dvojčata se ve svém chování v prvních třech letech:

Byla naprosto rozdílná 1 2 3 4 5 6 7 Téměř vůbec nelišila

49. Oblékala jste v prvních třech letech děti převážně:

- Stejně
- Stejně, ale v jiných barvách
- Odlišně

50. Kolik času denně jste trávila v prvních třech letech s dětmi hrou (přibližně)?

- méně než 15minut
- 15 minut – 1 hodinu
- 1 – 2 hodiny
- 2 – 4 hodiny
- 4 – 6 hodin
- více než 6 hodin

51. Našli jste si s partnerem během prvních třech let dětí čas pro sebe navzájem?

- Málokdy
- Ano, ale nepravidelně
- Ano, pravidelně

52. Jak jste s partnerem trávili společný čas bez dětí?

53. Jak ovlivnilo rodičovství s dvojčaty vaše partnerství?

- Posílilo to náš vztah
- Náš vztah se s rodičovstvím příliš nezměnil
- Náš vztah to spíše oslabilo

54. Prošli jste si během prvních tří let života dětí partnerskou krizí?

- Ano
- Ne

55. Jak se do péče o děti a domácnost v prvních třech letech zapojoval/zapojuje partner?

Vaření:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Péče o domácnost:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Nákupy:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Péče o starší dítě/děti:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Noční vstávání:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Koupání dětí:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Přebalování dětí:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Doprovod k lékaři:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Hraní si s dětmi:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Procházky s dětmi:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále

56. Na stylu výchovy dětí jste se s partnerem:

- Shodujeme
- V zásadních otázkách shodujeme
- Jen těžko shodujeme – je to příčina častých sporů

57. Jak často jste měla možnost si od dětí v prvních třech letech odpočinout?

- Několikrát týdně
- Několikrát měsíčně
- Několikrát ročně
- Vůbec

58. Jakým způsobem jste v prvních třech letech relaxovala a získávala energii?

59. Jste zastánce spíše:

- Demokratického výchovného stylu
- Autoritativního výchovného stylu
- Liberálního výchovného stylu

60. Stávalo se vám, že k jednomu z dětí jste byla benevolentnější?

- Ano
- Ne

61. Chodila jste s dětmi cvičit nebo plavat?

- Ano, pravidelně
- Ano, nepravidelně
- Ne

62. Jak jste řešila účast na cvičení/plavání s dětmi?

- Věnovala jsem se dětem střídavě
- Snažila jsem dělat vše s oběma dětmi najednou
- Jedno z dětí měla na starosti jiná maminka nebo lektorka
- Měla jsem s sebou doprovod druhé osoby (kamarádka, partner, ...)

63. Chodila jste do heren a mateřských center?

- Ano, pravidelně
- Ano, nepravidelně
- Ne

64. Cítila jste se během prvních tří let dětí osaměle?

- Ano, často
- Ano, občas
- Ne

65. Pracovala jste nebo studovala během prvních tří let dětí?

- Ne
- Ano, studovala jsem
- Ano, pracovala jsem

66. Kolik hodin měsíčně jste prací/studiem strávila?.....

67. Jak jste snášela reakce cizích lidí na dvojčata (při procházkách apod.)?

- Nahlížení cizích lidí do kočárku a jejich reakce mi velmi vadily
- Ve většině případů mi byla zvýšená pozornost příjemná.
- Bylo mi to jedno

68. Vaše děti byli co se týče psychického vývoje oproti svým vrstevníkům:

Dvojče A:

výrazně opožděné 1 2 3 4 5 6 7 výrazně napřed

Dvojče B:

výrazně opožděné 1 2 3 4 5 6 7 výrazně napřed

69. Vaše děti byli co se týče motorického vývoje oproti svým vrstevníkům:

Dvojče A:

výrazně opožděné 1 2 3 4 5 6 7 výrazně napřed

Dvojče B:

výrazně opožděné 1 2 3 4 5 6 7 výrazně napřed

70. Vaše děti byli co se týče řečového vývoje oproti svým vrstevníkům:

Dvojče A:

výrazně opožděné 1 2 3 4 5 6 7 výrazně napřed

Dvojče B:

výrazně opožděné 1 2 3 4 5 6 7 výrazně napřed

71. Jak byste charakterizovala vztah mezi dvojčaty:

- Spíše soupeřivý
- Spíše spolupracující

72. Jak jste řešila/řešíte spory mezi dvojčaty (o hračky, apod.)?

- Nevměšuji se do sporů mezi dětmi
- Snažím se děti uklidnit a stanovit pravidla
- Sporné hračky dětem беру, aby se o ně nehádaly

73. Jakým způsobem se s dětmi většinou mazlíte a chováte je?
- S oběma najednou
 - S každým zvlášť
74. Pomáhal/pomáhá vám někdo kromě s partnera s péčí o děti a domácnost?
- Kdo.....S čím.....
- Kdo.....S čím.....
- Kdo.....S čím.....
75. Jak převážně reagujete pokud se děti vztekají?
- Nevšímám si jich
 - Snažím se jim domluvit
 - Snažím se je něčím zabavit
 - Jinak
76. Vytvářela si dvojčata svou vlastní řeč?
- Ano a mluvily tak pouze mezi sebou
 - Ano a mluvily tak mezi sebou i s dospělými
 - Ne, dvojčata používala pouze běžná slova, která jsme je učili.
77. Jak jste dvojčata oslovovala?
- Když jste jim něco oznamovala:
- většinou dohromady
 - většinou každé zvlášť
- Když jste je chválila:
- většinou dohromady
 - většinou každé zvlášť
- Když jste je kárala:
- většinou dohromady
 - většinou každé zvlášť
78. Oddělovali jste záměrně dvojčata od sebe během prvních tří let?
- Ano
 - Ne
79. Od kdy si dvojčata spolu hrála?.....
80. Mělo každé z dětí něco výlučně svého (hračky, oblečení, apod.)?
- Ano
 - Ne
81. Jak jste převážně řešila situace, kdy jste se věnovala jednomu z dětí a druhé dělalo věci, které nemělo dělat (zlobilo)?
- Pokusila jsem se druhého zabavit něčím jiným aniž bych se přestala věnovat prvnímu
 - Zapojila jsem druhého do aktivity, kterou jsem právě dělala s prvním
 - Přestala jsem se věnovat prvnímu a začala jsem se věnovat druhému
 - Druhého dítěte jsem si nevšímala
 - Jiné řešení:

82. Dávala jste někdy jednomu z dvojčat to druhé za vzor?
- Ano, často
 - Ano, občas
 - Ne, nikdy
83. Jaké strategie jste užívala při učení dětí osobní hygieně (na nočník)?
- Učila jsem obě děti najednou
 - Začala jsem učit jedno, po zvládnutí hygieny druhé
 - Naučila jsem to jedno dítě, druhé to odkoukalo
 - Neučila jsem je to, přišly na to samy
84. Jaké strategie jste užívala při učení dětí sebeobsluhy (oblékání, jení)?
- Učila jsem obě děti najednou
 - Začala jsem učit jedno, po zvládnutí dané dovednosti druhé
 - Naučila jsem to jedno dítě, druhé to odkoukalo
 - Neučila jsem je to, přišly na to samy
85. Při řešení výchovných problémů v prvních třech letech jste využívala převážně:
- Vysvětlování a odůvodňování, co se smí a nesmí
 - Přímých zákazů
 - Fyzických trestů (plácnutí přes ruku, přes zadeček)
 - Jiných praktik (jakých)
86. Používala jste k zvládnutí výchovných problémů u každého dítěte:
- Jiných praktik
 - Stejných praktik?
87. Co bylo na prvních třech letech s dětmi nejnáročnější?
88. Co vám pomáhalo zvládat zátěž spojenou s péčí o dvojčata?
89. Co bylo na prvních třech letech s dětmi nejpříjemnější?
90. Čím vás mateřství s dvojčaty obohatilo?

Dotazník pro otce dvojčat

1. Váš věk v době narození dvojčat:
2. Vaše (ukončené) vzdělání: ZŠ SOU SŠ VOŠ VŠ
3. Přál jste si před otěhotněním partnerky dvojčata?
 - Ano, moc jsem si je přál
 - Bylo mi to jedno
 - Báł jsem se, aby to nebyly dvojčata
 - Nenapadlo mě to
4. Jak dlouho Vám trvalo, než jste se vyrovnal s faktem, že čekáte dvojčata?
 - Byl jsem s tím ztotožněný okamžitě
 - Několik dnů
 - Několik týdnů
 - Několik měsíců
 - Až do narození dětí jsem se s tím nedokázal vyrovnat
5. Z čeho jste měl během těhotenství největší obavy? (vyberte maximálně tři možnosti)
 - Obavy o zdraví dětí
 - Obavy o zdraví partnerky
 - Obavy z účasti u porodu
 - Strach, že nezvládnete péči o dvě děti
 - Obavy z předčasného narození dětí
 - Obavy o partnerský vztah
 - Jiné obavy
 - Obavy z finanční zátěže spojené s narozením dvojčat
6. Jak těhotenství s dvojčaty ovlivnilo kvalitu vašeho partnerského vztahu?
 - Vztah se zlepšil
 - Vztah se zhoršil
 - Těhotenství na kvalitu vztahu nemělo vliv
 - Vztah se rozpadl
7. Jak jste v těhotenství komunikoval s miminky? (vyberte jednu nebo více možností)
 - Mluvil jsem na ně
 - Zpíval jsem jim
 - Pouštěl jsem jim hudbu
 - Hladil jsem bříško
 - Jiným způsobem (napište)
 - Neměl jsem potřebu s dětmi komunikovat
8. Pokud jste na miminka mluvil, hovořil jste s každým zvlášť?
 - Ano
 - Ne
 - Někdy zvlášť, někdy dohromady

9. Vnímali jste každé z miminek zvlášť?
- Ne, bylo těžké vnímat je odděleně
 - Ano, bral jsem je jako dvě naprosto rozdílné osoby
10. Myslíte, že se již v těhotenství projevovala osobnost každého z dvojčat?
- Ne, nic takového jsem nezaregistroval
 - Ano, každé z dětí se projevovalo jinak
11. Jaké emoce jste v době těhotenství partnerky nejčastěji prožíval (vyberte nebo dopište maximálně dvě) ?
- Radost
 - Úzkost, strach
 - Vztek
 - Jiné (napíšte)
 - Těšení
 - Smutek
12. Co pro Vás bylo v době partnerčina těhotenství s dvojčaty nejtěžší?
13. Na co z doby těhotenství nejraději vzpomínáte?
14. Měl jste těsně po porodu možnost kontaktu s dětmi?
- Ano, mohl jsem si je pohladit
 - Ano, mohl jsem si je pochovat
 - Ano, ale mohl jsem je pouze vidět a mluvit na ně
 - Ne, neměl jsem možnost
15. Jaké emoce u vás převažovaly v době těsně po narození dvojčat? (vyberte nebo dopište maximálně dvě)
- Radost
 - Úzkost, strach
 - Vztek
 - Zoufalství
 - Smutek
 - Jiné (napíšte).....
16. Bylo pro Vás náročné po narození dětí najít si vztah k některému z dvojčat:
- Ne
 - Ano, k dvojčeti A, protože
 - Ano, k dvojčeti B, protože
 - Ano, k oběma
17. Jaké emoce u vás převažovaly v šestinedělí partnerky? (vyberte maximálně dvě) ?
- Radost
 - Úzkost, strach
 - Vztek
 - Zoufalství
 - Smutek
 - Jiné (napíšte).....
18. Jak narození dvojčat ovlivnilo trávení vašeho volného času s přáteli a vaše koníčky?
- Po narození dvojčat se v tomto ohledu nic nezměnilo
 - Na koníčky a přátele jsem měl po narození dvojčat méně času
 - Přátelům a koníčkům jsem se po narození dvojčat věnoval více
19. Jak se vám dařilo dělit pozornost mezi dvojčata a staršího sourozence?
- Velice dobře 1 2 3 4 5 6 7 S velkými obtížemi

20. Jak jste řešil situace, kdy obě děti plakaly současně?

- Snažil jsem se utišit nejprve jedno a pak druhé
- Snažil jsem se utišit obě zároveň
- Počkal jsem, až se utiší samy
- Jinak

21. Dařilo se vám do tří let věku dětí spravedlivě dělit mezi obě děti:

- Čas pro chování a mazlení s každým dvojčetem zvlášť: Vždy
 Většinou
 Někdy
 Málokdy
- Čas pro hru s každým dvojčetem zvlášť: Vždy
 Většinou
 Někdy
 Málokdy
- Vaší pozornost obecně: Vždy
 Většinou
 Někdy
 Málokdy

22. Jak snadno jste dvojčata rozeznával od sebe?

Vždy jsem je rozeznal 1 2 3 4 5 6 7 Často jsem si je pletl

23. Hrál jste si a stimuloval jste obě děti stejným způsobem?

- Ano, vždy
- Někdy ano, někdy jsem si hrál s každým jinak
- Snažil jsem se o maximálně individuální přístup ke každému z dětí

24. Kolik času denně jste trávil v prvních třech letech s dětmi hrou?

- méně než 15minut
- 15 minut – 1 hodinu
- 1 – 2 hodiny
- 2 – 4 hodiny
- 4 – 6 hodin
- více než 6 hodin

25. Našli jste si s partnerkou během prvních třech let dětí čas pro sebe?

- Málokdy
- Ano, ale nepravidelně
- Ano, pravidelně

26. Jak jste s partnerkou trávili společný čas (bez dětí)?

27. Prošli jste si během prvních tří let života dětí partnerskou krizí?

- Ano
- Ne

28. Jakým způsobem jste v prvních třech letech dětí relaxoval a získával energii?

29. Kolik hodin denně jste trávil před narozením dvojčat dětí mimo domov (prací, cestováním apod.)?
 V pracovních dnech:
 O víkendech a svátcích:
30. Kolik hodin denně jste trávil od narození do cca tří let dětí mimo domov (prací, cestováním apod.)?
 V pracovních dnech:
 O víkendech a svátcích:
31. Jak jste dvojčata v prvních třech letech oslovoval?
 Když jste jim něco oznamoval:
 většinou dohromady většinou každé zvlášť
 Když jste je chválil:
 většinou dohromady většinou každé zvlášť
 Když jste je káral:
 většinou dohromady většinou každé zvlášť
32. Jste zastánce spíše:
 Demokratického výchovného stylu
 Autoritativního výchovného stylu
 Liberálního výchovného stylu
33. Měl jste problém s udržení hranic vůči vašim dětem?
 Bylo to pro mě velmi náročné 1 2 3 4 5 6 7 Bylo to snadné
34. Měl jste problém s důsledností ve výchově?
 Bylo to pro mě velmi náročné 1 2 3 4 5 6 7 Bylo to snadné
35. Stávalo se vám, že k jednomu z dětí jste byl benevolentnější?
 Ano
 Ne
36. Jak jste snášel reakce cizích lidí na dvojčata (při procházkách apod.)?
 Nahlížení cizích lidí do kočárku a jejich reakce mi velmi vadily
 Ve většině případů mi byla zvýšená pozornost příjemná.
 Bylo mi to jedno
37. Jak byste charakterizoval vztah mezi dvojčaty:
 Spíše soupeřivý
 Spíše spolupracující
38. Jak řešíte spory mezi dvojčaty (o hračky, apod.)?
 Nevměšuji se do sporů mezi dětmi
 Snažím se děti uklidnit a stanovit pravidla
 Sporné hračky dětem беру, aby se o ně nehádaly
 Jinak:

39. Jakým způsobem se převážně s dětmi mazlíte a chováte je?

- S oběma najednou
- S každým zvlášť

40. V jaké míře jste se podílel (podílyte) na péči o domácnost a děti v prvních třech letech jejich života?

Vaření:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Péče o domácnost:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Nákupy:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Péče o starší dítě/děti:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Noční vstávání:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Koupání dětí:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Přebalování dětí:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Doprovod k lékaři:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Hraní si s dětmi:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále
Procházky s dětmi:	☐ Nikdy	☐ Vzácně	☐ Občas	☐ Často	☐ Stále

41. Jak reagujete pokud se děti vztekají?

- Nevšímám si jich
- Snažím se jim domluvit
- Snažím se je něčím zabavit
- Jinak

42. Jak jste řešil/řešíte situace, kdy jste se věnoval jednomu z dětí a druhé dělalo věci, které nemělo dělat (zlobilo)?

- Pokusil jsem se druhého zabavit něčím jiným, aniž bych se přestala věnovat prvnímu
- Zapojil jsem druhého do aktivity, kterou jsem právě dělal s prvním
- Přestal jsem se věnovat prvnímu a začal jsem se věnovat druhému
- Druhého dítěte jsem si nevšímal
- Jinak:

43. Dával jste někdy jednomu z dvojčat to druhé za vzor?

- Ano, často
- Ano, občas
- Ne, nikdy

44. Při řešení výchovných problémů v prvních třech letech jste využíval převážně:

- Vysvětlování a odůvodňování, co se smí a nesmí
- Přímých zákazů
- Fyzických trestů (plácnutí přes ruku, přes zadeček)
- Jiných praktik (jakých)

45. Používal jste k zvládnutí výchovných problémů u každého dítěte:

- Jiných praktik
- Stejných praktik?

46. Na stylu výchovy dětí jste se s partnerkou:

- Shodujete
- V zásadních otázkách shodujete
- Jen těžko shodujeme – je to příčina častých sporů

47. Jak ovlivnilo rodičovství s dvojčaty vaše partnerství?

- Posílilo to náš vztah
- Náš vztah se s rodičovstvím příliš nezměnil
- Náš vztah to spíše oslabilo

48. Jak byste ohodnotil zátěž v období od narození do jednoho roku?

Fyzická zátěž:

Naprostě nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

Psychická zátěž:

Naprostě nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

Finanční zátěž:

Naprostě nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

49. Jak byste ohodnotil zátěž v období mezi jedním a třemi lety?

Fyzická zátěž:

Naprostě nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

Psychická zátěž:

Naprostě nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

Finanční zátěž:

Naprostě nezvladatelná 1 2 3 4 5 6 7 Velmi dobře zvladatelná

50. Co bylo na prvních třech letech s dětmi nejnáročnější?

51. Co vám pomáhalo zvládat zátěž spojenou s péčí o dvojčata?

52. Co bylo na prvních třech letech s dětmi nejpříjemnější?

53. Čím vás rodičovství s dvojčaty obohatilo?

Příloha č. 2 – vyhodnocení výzkumu

Tabulka č. 1: Vzdělání matek dvojčat

Vzdělání matek	četnost	procento
ZŠ	0	0%
SŠ	25	57%
VŠ	19	43%
	44	100%

Tabulka č. 2: Vzdělání otců dvojčat

Vzdělání otců	četnost	procento
ZŠ	1	3%
SŠ	23	66%
VŠ	11	31%
	35	100%

Tabulka č. 3: Velikost obcí, ve kterých oslovené rodiny s dvojčaty žijí

Velikost obce podle počtu obyvatel)	četnost	procento
0 - 100	4	9%
101 - 1000	8	18%
1001 - 10000	5	11%
10001 - 100000	8	18%
100001 - 1 mil.	6	14%
1 mil. a více	13	30%
	44	100%

Tabulka č. 4: Forma vztahu matek s otci dvojčat

Forma vztahu rodičů dvojčat	četnost	procento
Manželé	40	89%
Druh, družka	5	11%
Rozvedení.	0	0%
Vdova/vdovec.	0	0%
Nikdy nežili	0	0%
	45	100%

Tabulka č. 5: Pohlaví dvojčat

Pohlaví dvojčat	četnost	procento
Chlapec-chlapec	13	29%
Dívka-dívka	15	33%
Dívka-chlapec	17	38%
	45	100%

Tabulka č. 6: Zygozita dvojčat

Typ dvojčat	četnost	procento
Jednovaječná	7	16%
Dvojvaječná	35	80%
Neví jistě	2	5%
	44	100%

Tabulka č. 7: Rozdělení rodin, které mají kromě dvojčat další děti podle počtu sourozenců dvojčat

Sourozenci dvojčat	četnost	procento
Jeden sourozenec	11	69%
Dva sourozenci	2	13%
Tři sourozenci	1	6%
Čtyři sourozenci	1	6%
Pět sourozenců	1	6%
	16	100%

Tabulka č. 8: Způsob početí dvojčat

Otěhotnění	četnost	procento
Přirozeně	29	66%
Pomocí metod AR	15	34%
	44	100%

Tabulka č. 9: Počet pokusů AR vedoucích k otěhotnění

Kolikátý pokus AR	četnost	procento
1.	8	57%
2.	2	14%
3.	3	21%
7.	1	7%
	14	100%

Tabulka č. 10: Způsob vedení porodu dvojčat

Způsob porodu	četnost	procento
Přiroz.sbez anestezie	15	33%
Přiroz.s anestezií	0	0%
SC s celk. anestezií	12	27%
SC s epidurál.analg.	18	40%
	45	100%

Tabulka č. 11: Nutnost nadstandardní lékařské péče o dvojčata po jejich narození

Nadstand.lék.péče	četnost	procento
Ne	27	60%
Ano	18	40%
	45	100%

Tabulka č. 12: Práce/studium matek během prvních tří let dvojčat

Práce/studium	četnost	procento
Ne	34	79%
Studium	3	7%
Práce	6	14%
	43	100%

Tabulka č. 13: Přání mít dvojčata - matky

Přání mít dvojčata	četnost	Procento
Přála si je	9	20%
Bylo jí to jedno	8	18%
Bála se toho	3	7%
Nenapadlo jí to	24	55%
	44	100%

Tabulka č.14: Přání mít dvojčata - otcové

Přání mít dvojčata	četnost	Procento
Přál si je	8	20%
Bylo to mu to jedno	8	20%
Bál se toho	1	3%
Nenapadlo ho to	23	58%
	40	100%

Tabulka č. 15: Doba nutná k vyrovnání se s dvojčasným těhotenstvím - matky

Vyrovnání se s d.	četnost	procento
Okamžitě	25	56%
Dny	13	29%
Týdny	4	9%
Měsíce	2	4%
Do porodu	1	2%
	45	100%

Tabulka č. 16: Doba nutná k vyrovnání se s dvojčasným těhotenstvím - otcové

Vyrovnání se s d.	četnost	procento
Okamžitě	29	73%
Dny	8	20%
Týdny	1	3%
Měsíce	0	0%
Do porodu	2	5%
	40	100%

Tabulka č. 17: Obavy v těhotenství - matky

Obavy v těhotenství	četnost
Zdraví dětí	38
Vlastní zdraví	5
Porod	7
Péče o 2 děti	15
Postava	1
Předčasné narození d.	35
Reakce partnera	1
Finance	7
Partnerský vztah	1
Velký věkový rozdíl od sourozenců	1
Potrat	2

Tabulka č. 18: Obavy v těhotenství – otcové

Obavy v těhotenství	četnost
Zdraví dětí	34
Zdraví partnerky	31
Porod	3
Péče o 2 děti	7
Předčasné narození d.	12
Partnerský vztah	1
Potrat	1
Bydlení	1
Změna životního způsobu	1
Jiné	3
Finanční zátěž	9

Tabulka č.19: Nejčastěji prožívané emoce v těhotenství – matky

Emoce v těhotenství	četnost
Radost	26
Vzteky	0
Těšení	25
Smutek	2
Úzkost, strach	20
Klid a pohoda	2
Únava	1
Jiné-neuvedla jaké	2

Tabulka č. 20: Nejčastěji prožívané emoce v těhotenství – otcové

Emoce v těhotenství	četnost
Radost	21
Vzteky	0
Těšení	24
Smutek	1
Úzkost, strach	14

Tabulka č. 21: Nejčastěji prožívané emoce po porodu – matky

Emoce po narození dvojčat	četnost
Radost, štěstí	29
Vzteky	1
Smutek	4
Úzkost, strach	25
Zoufalství	7
Úleva	6
Únava	1
Dojetí	1
Bolest	1
Údiv	1

45

Tabulka č. 22 : Nejčastěji prožívané emoce po porodu – otcové

Emoce po narození dvojčat	četnost
Radost, štěstí	36
Vzteky	0
Smutek	2
Úzkost, strach	13
Zoufalství	0
Dojetí	3
Napětí	1
Těšení se, až dv.půjdou domů	1
Naplnění	1

39

Tabulka č. 23: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) - vaření

Vaření	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	10	23%	5	13%
Vzácně	14	32%	18	45%
Občas	10	23%	10	25%
Často	7	16%	7	18%
Stále	3	7%	0	0%
	44	100%	40	100%

Tabulka č. 24: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) – péče o domácnost

Péče o domácnost	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	3	7%	1	3%
Vzácně	12	27%	10	25%
Občas	17	39%	21	53%
Často	10	23%	8	20%
Stále	2	5%	0	0%
	44	100%	40	100%

Tabulka č. 25: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) - nákupy

Nákupy	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	0	0%	0	0%
Vzácně	5	11%	3	8%
Občas	6	14%	10	25%
Často	24	55%	18	45%
Stále	9	20%	9	23%
	44	100%	40	100%

Tabulka č. 26: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) – péče o sourozence dvojčat

Péče o sourozence dvojčat	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	0	0%	2	12%
Vzácně	1	8%	1	6%
Občas	3	23%	6	35%
Často	7	54%	7	41%
Stále	2	15%	1	6%
	13	100%	17	100%

Tabulka č. 27: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) – noční vstávání k dětem

Vstávání k dětem	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	3	7%	4	10%
Vzácně	9	20%	13	33%
Občas	14	31%	7	18%
Často	14	31%	7	18%
Stále	5	11%	9	23%
	45	100%	40	100%

Tabulka č. 28: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) – koupání dětí

Koupání dětí	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	2	5%	2	5%
Vzácně	1	2%	0	0%
Občas	5	11%	7	18%
Často	16	36%	17	43%
Stále	20	45%	14	35%
	44	100%	40	100%

Tabulka č. 29: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) - přebalování

Přebalování dětí	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	2	5%	2	5%
Vzácně	6	14%	3	8%
Občas	9	20%	13	33%
Často	24	55%	17	43%
Stále	3	7%	5	13%
	44	100%	40	100%

Tabulka č. 30: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) – doprovod k lékaři

Doprovod k lékaři	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	4	9%	2	5%
Vzácně	8	18%	6	15%
Občas	11	24%	9	23%
Často	11	24%	14	35%
Stále	11	24%	9	23%
	45	100%	40	100%

Tabulka č. 31: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) – hra s dětmi

Hra s dětmi	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	0	0%	0	0%
Vzácně	1	2%	0	0%
Občas	8	18%	13	33%
Často	27	60%	23	58%
Stále	9	20%	4	10%
	45	100%	40	100%

Tabulka č. 32: Zapojení otce dvojčat do činností v domácnosti a péče o děti (hodnocení matek a otců) – procházky s dětmi

Procházky s dětmi	Četnost matky	procento	Četnost otcové	procento
Nikdy	1	2%	1	3%
Vzácně	4	9%	5	13%
Občas	17	38%	17	43%
Často	20	44%	13	33%
Stále	3	7%	3	8%
	45	100%	39	98%

Tabulka č. 33: Frekvence odpočinku matek od narození do tří let dvojčat

Možnost odpočinku	četnost	procento
Několikrát týdně	3	7%
Několikrát měsíčně	18	40%
Několikrát ročně	14	31%
Vůbec	10	22%
	45	100%

Tabulka č. 34: Změna v množství času, který otcové trávili koničky před a po narození dětí

Čas na koničky po narození d.	Četnost	procento z 14
Beze změny	5	13%
Méně času	33	85%
Více času	1	3%
	39	100%

Tabulka č. 35: Pocity osamělosti matek během prvních tří let věku dvojčat

Osamělost	četnost	procento
Často	11	24%
Občas	23	51%
Ne	11	24%
	45	100%

Tabulka č. 36 : Prožívání reakcí cizích lidí na dvojčata – matky

Reakce na d.	četnost	procento
Vadilo	11	25%
Příjemné	25	57%
Bylo jedno	8	18%
	44	100%

Tabulka č. 37 : Prožívání reakcí cizích lidí na dvojčata – otcové

Reakce na d.	četnost	procento
Vadilo	9	23%
Příjemné	16	40%
Bylo jedno	15	38%
	40	100%

Tabulka č. 38 : Zastávaný výchovný styl – matky

Výchovný styl	četnost	procento
Demokratický	26	59%
Autoritativní	12	27%
Liberální	6	14%
	44	100%

Tabulka č.39 : Zastávaný výchovný styl – otcové

Výchovný styl	četnost	procento
Demokratický	22	55%
Autoritativní	15	38%
Liberální	3	8%
	40	100%

Tabulka č. 40: *Převažující způsoby řešení výchovných problémů – matky*

Výchovné praktiky	četnost	procento
Vysvětlování	23	82%
Přímé zákazy	3	11%
Fyzické tresty	1	4%
Jiné	1	4%
	28	100%

Tabulka č. 41: *Převažující způsoby řešení výchovných problémů – otcové*

Výchovné praktiky	četnost	procento
Vysvětlování	20	54%
Přímé zákazy	8	22%
Fyzické tresty	5	14%
Jiné	4	11%
	37	100%

Tabulka č. 42: *Míra shody s partnerem ve výchovných otázkách - matky*

Styl výchovy a partner	četnost	Procento
Shoda	19	43%
V zásadě shoda	23	52%
Neshoda	2	5%
	44	100%

Tabulka č. 43: *Míra shody s partnerkou ve výchovných otázkách - otcové*

Styl výchovy a partnerka	četnost	procento
Shoda	16	40%
V zásadě shoda	23	58%
Neshoda	1	3%
	40	100%

Tabulka č. 44: *Shoda/odlišnosti v používání vých. praktik u obou dvojčat - matky*

Odlišnost vých. praktik	četnost	procento
Jiné praktiky	4	11%
Stejně praktiky	34	89%
	38	100%

Tabulka č. 45: Shoda/odlišnosti v používání vých. praktik u obou dvojčat – otcové

Odlišnost vých. praktik	četnost	procento
Jiné praktiky	2	6%
Stejně praktiky	32	94%
	34	100%

Tabulka č. 46: Reakce rodičů na pláč obou dvojčat – matky

Pláč obou dětí zároveň	četnost	procento
Utišení prvního, pak druhého	16	37%
Utišení obou zároveň	24	56%
Počkat až se sami utiší	2	5%
Jinak	1	2%
	43	100%

Tabulka č. 47: Reakce rodičů na pláč obou dvojčat – otcové

Pláč obou dětí zároveň	četnost	procento
Utišení prvního, pak druhého	11	29%
Utišení obou zároveň	22	58%
Počkat až se sami utiší	3	8%
Jinak	2	5%
	38	100%

Tabulka č. 48: Rovnoměrnost v dělení času stráveného fyzickým kontaktem mezi obě dvojčata – matky

Dělení času mazlení	četnost	procento
Vždy	10	23%
Většinou	30	70%
Někdy	1	2%
Málokdy	2	5%
	43	100%

Tabulka č. 49: Rovnoměrnost dělení času stráveného fyzickým kontaktem mezi obě dvojčata – otcové

Dělení času mazlení	četnost	procento
Vždy	15	38%
Většinou	21	54%
Někdy	3	8%
Málokdy	0	0%
	39	100%

Tabulka č. 50: Způsob mazlení s dětmi – matky

Způsob mazlení	Četnost	procento
Obě najednou	11	26%
Zvlášť	32	74%
	43	100%

Tabulka č. 51: Způsob mazlení s dětmi – otcové

Způsob mazlení	Četnost	procento
Obě najednou	8	21%
Zvlášť	30	79%
	38	100%

Tabulka č. 52: Rovnoměrnost dělení času stráveného hrou – matky

Dělení času pro hru	četnost	procento
Vždy	5	11%
Většinou	25	57%
Někdy	9	20%
Málokdy	5	11%
	44	100%

Tabulka č. 53: Rovnoměrnost dělení času stráveného hrou – otcové

Dělení času pro hru	četnost	procento
Vždy	13	33%
Většinou	15	38%
Někdy	10	25%
Málokdy	2	5%
	40	100%

Tabulka č. 54: Čas strávený s dvojčaty hrou – matky

Hraní-kolik času	četnost	procento
Méně než 15 minut	0	0%
15 min - 1 hodina	5	11%
1 - 2 hodiny	12	27%
2 - 4 hodiny	15	34%
4 - 6 hodin	8	18%
Více než 6 hodin	4	9%
	44	100%

Tabulka č. 55 : Čas strávený s dvojčaty hrou - otcové

Hraní-kolik času	četnost	procento
< 15 minut	1	3%
15 min - 1 hodina	15	38%
1 - 2 hodiny	17	43%
2 - 4 hodiny	6	15%
4 - 6 hodin	1	3%
> 6 hodin	0	0%
	40	100%

Tabulka č. 56: Rovnoměrnost dělení pozornosti – matky

Dělení pozornosti	četnost	procento
Vždy	11	26%
Většinou	27	63%
Někdy	3	7%
Málokdy	2	5%
	43	100%

Tabulka č. 57: Rovnoměrnost dělení pozornosti – otcové

Dělení pozornosti	četnost	procento
Vždy	16	40%
Většinou	21	53%
Někdy	2	5%
Málokdy	1	3%
	40	100%

Tabulka č. 58: Způsoby řešení sporů mezi dvojčaty – matky

Spory mezi d.	četnost	procento
Nevměšování	2	5%
Stanovení pravidel	28	76%
Vzetí sporných předmětů	7	19%
	37	100%

Tabulka č. 59: Způsoby řešení sporů mezi dvojčaty – otcové

Spory mezi d.	četnost	procento
Nevměšování	4	13%
Stanovení pravidel	24	75%
Vzetí sporných předmětů	4	13%
	32	100%

Tabulka č. 60: Reakce na vztek dvojčat – matky

Reakce na vztek	četnost	procento
Nevšímá si jich	6	14%
Domluva	10	24%
Zabavení něčím jiným	24	57%
Jinak	2	5%
	42	100%

Tabulka č. 61: Reakce na vztek dvojčat– otcové

Reakce na vztek	četnost	procento
Nevšímá si jich	6	15%
Domluva	11	28%
Zabavení něčím jiným	21	54%
Jinak	1	3%
	39	100%

Tabulka č. 62: Způsob řešení situací, kdy dvojče, kterému se matka nevěnovala zlobilo

Zlobení 2.d.	četnost	procento
Zabavení něčím jiným	12	32%
Zapojení do akt. s prvním	24	65%
Zastavení aktivity s prvním	1	3%
Nevšímala si ho.	0	0%
Jinak	0	0%
	37	100%

Tabulka č. 63: Způsob řešení situací, kdy dvojče, kterému se otec nevěnoval zlobilo

Zlobení 2.d.	četnost	procento
Zabavení něčím jiným	12	34%
Zapojení do akt. s prvním	18	51%
Zastavení aktivity s prvním	4	11%
Nevšímá si ho	1	3%
Jinak	0	0%
	35	100%

Tabulka č. 64: Dávání jednoho dvojčete za vzor druhému - matky

Vzor druhému dvojčeti	četnost	procento
Často	0	0%
Občas	20	53%
Ne	18	47%
	38	100%

Tabulka č. 65: Dávání jedno dvojčete za vzor druhému – otcové

Vzor druhému dvojčeti	četnost	procento
Často	2	6%
Občas	24	67%
Ne	10	28%
	36	100%

Tabulka č. 66: Forma komunikace s dvojčaty v těhotenství - matky

Komunikace s miminky	četnost
Mluvení	43
Zpěv	7
Hudba	11
Hlazení bříška	43
Četba pohádek	2
Neměla potřebu k.	0

Tabulka č. 67: Forma komunikace s dvojčaty v těhotenství - otcové

Komunikace s miminky	četnost
Mluvení	20
Zpěv	7
Hudba	11
Hlazení bříška	24
Četba pohádek	2
Neměl potřebu k.	9

Tabulka č. 68: Společné vs. Individuální oslovení miminek v těhotenství – matky

Mluvení zvl./dohr.	četnost	procento
Zvlášť	3	7%
Dohromady	9	21%
Někdy tak, jindy tak	31	72%
	43	100%

Tabulka č. 69: Společné vs. Individuální oslovení miminek v těhotenství – otcové

Mluvení zvl./dohr.	četnost	procento
Zvlášť	5	18%
Dohromady	8	29%
Někdy tak, jindy tak	15	54%
	28	100%

Tabulka č. 70: Vnímání odlišností v chování dětí v těhotenství – matky

Odišné projevy dvojčat v těhotenství	četnost	procento
Nezaregistrovala	22	51%
Projevovala se	21	49%
	43	100%

Tabulka č. 71: Vnímání odlišností v chování dětí v těhotenství – otcové

Odišné projevy dvojčat v těhotenství	četnost	procento
Nezaregistroval	24	60%
D. se projevovala jinak	16	40%
	40	100%

Tabulka č. 72: Forma kontaktu s dvojčaty těsně po porodu – matky

Kontakt s dv.po porodu	četnost	procento
Pohlazení	6	14%
Pochování	4	9%
Přiložení k prsu	4	9%
Oční a verb.kontakt	9	20%
Žádný kontakt	21	48%
	44	100%

Tabulka č. 73: Forma kontaktu s dvojčaty těsně po porodu – otcové

Kontakt s dv.po porodu	četnost	procento
Pohlazení	8	20%
Pochování	13	33%
Oční a verb.kontakt	14	35%
Žádný kontakt	5	13%
	40	100%

Tabulka č. 74: Problémy při vytváření vztahu s dvojčaty – matky

Vytvoření vztahu k d.	četnost	procento
Bez problému	41	91%
Problém u A	2	4%
Problém u B	1	2%
Problém u obou	1	2%
	45	100%

Tabulka č. 75: Problémy při vytváření vztahu s dvojčaty – otcové

Vytvoření vztahu k d.	četnost	procento
Bez problému	38	95%
Problém u A	0	0%
Problém u B	0	0%
Problém u obou	2	5%
	40	100%

Tabulka č. 76: Rovnoměrná stimulace dvojčat – matky

Hra a stimulace obou d.	četnost	procento
Vždy	19	42%
Někdy	20	44%
Indiv. Přístup	6	13%
	45	100%

Tabulka č. 77: Rovnoměrná stimulace dvojčat – otcové

Hra a stimulace obou d.	četnost	procento
Vždy	14	35%
Někdy	19	48%
Indiv. Přístup	7	18%
	40	100%

Tabulka č. 78: Oblékání dvojčat

Oblékání dvojčat	četnost	procento
Stejně	14	33%
Stejně, jiné barvy	19	45%
Odlíšné	9	21%
	42	100%

Tabulka č. 79: Odlišnost v benevolenci vůči chování jednoho z dvojčat – matky

Benevolence	četnost	procento
Ano	11	25%
Ne	33	75%
	44	100%

Tabulka č. 80 : Odlišnost v benevolenci vůči chování jednoho z dvojčat - otcové

Benevolence	četnost	procento
Ano	9	23%
Ne	30	77%
	39	100%

Tabulka č. 81: Oslovování dvojčat při oznamování – matky

Oslovování-oznamování	četnost	procento
Dohromady	37	84%
Zvlášť	7	16%
	44	100%

Tabulka č. 82: Oslovování dvojčat při oznamování – otcové

Oslovování-oznamování	četnost	procento
Dohromady	30	75%
Zvlášť	10	25%
	40	100%

Tabulka č. 83: Oslovování dvojčat při chválení – matky

Oslovování-pochvala	četnost	procento
Dohromady	8	18%
Zvlášť	36	82%
	44	100%

Tabulka č. 84: Oslovování dvojčat při chválení – otcové

Oslovování-pochvala	četnost	procento
Dohromady	6	15%
Zvlášť	33	85%
	39	100%

Tabulka č. 85: Oslovování dvojčat při kárání – matky

Oslovování-pokárání	četnost	procento
Dohromady	6	14%
Zvlášť	38	86%
	44	100%

Tabulka č. 86: Oslovování dvojčat při kárání – otcové

Oslovování-pokárání	četnost	procento
Dohromady	6	16%
Zvlášť	32	84%
	38	100%

Tabulka č. 87: Oddělování dvojčat od narození do tří let

Oddělování d.	četnost	procento
Ano	1	2%
Ne	42	98%
	43	100%

Tabulka č. 88: Řeč dvojčat

Řeč dvojčat	četnost	procento
Ano, mezi sebou	5	20,8%
Ano, i s druhými	9	37,5%
Ne	10	41,7%
	24	100%

Tabulka č. 89: Čas pro partnerský život – matky

Čas na part. život	četnost	procento
Málokdy	18	40%
Nepravidelně	22	49%
Pravidelně	5	11%
	45	100%

Tabulka č. 90: Čas pro partnerský život – otcové

Čas na part. život	četnost	Procento
Málokdy	20	50,0%
Nepravidelně	19	47,5%
Pravidelně	1	2,5%
	40	100%

Tabulka č. 91: Partnerská krize – matky

Partnerská krize	četnost	procento
Ano	16	36%
Ne	29	64%
	45	100%

Tabulka č. 92: Partnerská krize – otcové

Partnerská krize	četnost	procento
Ano	13	33%
Ne	26	67%
	39	100%

Tabulka č. 93: Vliv těhotenství na partnerský vztah – matky

Těhotenství a part.vztah	četnost	procento
Zlepšení	8	18%
Zhoršení	4	9%
Nemělo vliv	32	73%
Rozpad vztahu	0	0%
	44	100%

Tabulka č. 94: Vliv těhotenství na partnerský vztah – otcové

Těhotenství a part.vztah	četnost	procento
Zlepšení	9	23%
Zhoršení	2	5%
Nemělo vliv	29	73%
Rozpad vztahu	0	0%
	40	100%

Tabulka č. 95: Vliv rodičovství na partnerský vztah - matky

Vliv rodičovství na partnerství	četnost	procento
Posílilo vztah	18	41%
Vztah beze změn	20	45%
Oslabilo vztah	6	14%
	44	100%

Tabulka č. 96: Vliv rodičovství na partnerský vztah -otcové

Vliv rodičovství na partnerství	četnost	procento
Posílilo vztah	15	38%
Vztah beze změn	19	48%
Oslabilo vztah	6	15%
	40	100%